UDK 3

ISSN 2560-3841, ISSN 2560-4376

HUMANISTIKA

časopis za istraživanja u društvenim i humanističkim naukama

Vol. V • Broj 10/2021 • Septembar 2021.

visoka škola za KOMUNIKACIJE

HUMANISTIKA
Časopis za istraživanja u društvenim i humanističkim naukama
ISSN 2560-3841, ISSN 2560-4376 (Online) UDK 3
Vol. V Broj 10/2021

Izdavač:
Visoka škola za komunikacije
Beograd

Adresa:
Terazije 27/VI, 11103 Beograd
Telefon: +381 11 26 04 608, Mob: +381 64 980 60 60
Email: redakcija@humanistika.net
www.humanistika.net

Glavni i odgovorni urednik
Boban Tomić, Visoka škola za komuniakcije, Beograd

Međunarodna redakcija

Claudia Alvares, Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias, Lisboa, Portugal, **Aysu Arsoy**, Eastern Mediterranean University, Famagusta, North Cyprus, **Dilek Beybin Kejanlıoğlu**, Giresun University, Tirebolu, Turkey, **Montse Bonet Bagant**, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain, **Manuel José Damásio**, Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias, Lisboa, Portugal, **Vaia Doudaki**, Uppsala University, Uppsala, Sweden, **Milorad Đurić**, Faculty of social science, Belgrade, Serbia, **Nico Carpentier**, Uppsala University, Sweden; Vrije Universitteit Brussel, Belgium; Charles University in Prague, Czech Republic, **Nino Ćorić**, Filozofski fakultet Sveučilište u Mostaru, Bosna i Hercegovina, **Paulo Faustino**, Porto University, Porto, Portugal, **Andreas Hepp**, Universität Bremen, Bremen, Deutschland, **Ljiljana Jovčić**, Visoka medicinska škola, Beograd, Srbija, **Mirjana Kovačević**, Visoka škola za komunikacije, Beograd, Srbija, **Piotr Kwiatek**, American University of the Middle East, Kuwait City, Kuwait, **Boris Labudović**, Institut za usmeravanje informacija, Novi Sad, Srbija, **Niki Lambropoulos**, University of Patras, Patra, Greece, **Irina Milutinović**, Institut za evropske studije, Beograd, Srbija, **Nenad Perić**, Metropolitan Univerzitet, Beograd, Srbija, **Maria Popović**, Adriatik Univerzitet, Bar, Crna Gora, **Abdel-Badeeh M Salem**, Ain Shams University, Cairo, Egypt, **Filip Škiljan**, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Hrvatska, **Maja S. Vukadinović**, Visoka poslovna škola, Novi Sad, Srbija, **Dijana Medenica Mitrović,** Fakultet za poslovni menadžment, Bar, Crna Gora.

Savet časopisa

Milan Bošković, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Beograd, **Vladimir Ilić**, Visoka škola socijalnog rada, Beograd, **Lazar Jovanov**, Fondacija 021, Novi Sad, **LJiljana Nešković**, Centar za studije medija i komunikacija, Beograd, **Nebojša Petrović**, Visoka škola za komunikacije, Beograd, **Mirko Jakovljević**, Visoka škola za komunikacije, Kolašin, Grna Gora, **Mira Radojević**, BBC London, UK, **Srđan Sušić**, Visoka škola za komunikacije, Beograd, **Slađana Vasiljević,** Visoka škola za komunikacije, Beograd.

Lektor
Jovana Tomić

Prepress i štampa:
Šprint doo, Beograd

Časopis izlazi dva puta godišnje u martu i septembru u tiražu od 300 primeraka. Stavovi, mišljenja i ocene izneseni u radovima ne predstavljaju nužno stavove, mišljenja i ocene Redakcije, Izdavača časopisa, niti institucija kojima autori pripadaju, već predstavljaju isključivo stavove, mišljenja i ocene samih autora.

ISSN 2560-3841 ISSN 2560-4376 (Online)

HUMANISTIKA
časopis za istraživanja u društvenim i humanističkim naukama

Vol. V Broj 10 - Septembar 2021.

SADRŽAJ

NARATIVI

ISTORIJSKA POZADINA FENINISTIČKE TEORIJE 5-25
Mira Šorović

BASIC SENSE RELATIONS IN SPORTS TERMINOLOGY 27-40
Ivan Lempić

USPJESI SPOLJNJE POLITIKE CRNE GORE OD 2006. 41-52
Danica Radifković

KOMUNIKACIJE

UTICAJ VIDEO IGARA NA UČENJE ENGLESKOG JEZIKA U SREDNJOJ ŠKOLI 53-73
Jelena Ćinćur

OGLED

DA LI JE DEKART USPEŠNO ODGOVORIO NA SVOJE SKEPTIČKE ARGUMENTE 75-78
Milena Blagojević

ORIGINALNI NAUČNI RAD

UDK:
Rad primljen: 20. 05. 2021.
Rad prihvaćen: 06. 08. 2021.

ISTORIJSKA POZADINA FEMINISTIČKE TEORIJE

Mira Šorović
Doktorantkinja Humanističkih studija, Univerzitet Donja Gorica

Apstrakt: *Ovaj rad predstavlja kritički osvrt mukotrpne borbe žena za jednakost i ravnopravnost u društvu, predočen u rasponu od tri vijeka. Kao reakcija i bunt protiv svijeta ustrojenog po mjeri muškarca i njegovih potreba, nastala je feministička teorija. Tokom čitave istorije civilizacije, žena je bila sklonjena po strani, ostavljena negdje u zapećku društvenih dešavanja, uvijek u sjenci muške figure: prvenstveno oca, a potom supruga, u potpunosti potčinjena i podjarmljena muškom polu, bez prava na slobodu misli i odlučivanja o sopstvenom životu - zarobljena biološkim determinantama. Stoga je dobijanje prava glasa bilo od ključne važnosti za dostizanje pune emancipacije žena, iako je sam proces tekao sporo, praćen brojnim torturama, društvenim osudama i ljudskim žrtvama. Upravo zbog svega navedenog, ovaj esej predočava istorijski razvoj feminizma, sagledan iz ženskog ugla, koji služi kao podsjećanje na sve one hrabre žene koje su sopstvenim vizijama i zalaganjem doprinele da živimo njihov dugo sanjan san, uz konstantnu težnju ka daljem unapriđenju položaja žena, u svim sferama društva.*

Ključne riječi: *feminizam, žena, rod, pol, ravnopravnost*

Uvodna zapažanja

…Pojam feminizam predstavlja jednu kongruentnu povijesno-logičku cjelinu veoma određenih ciljeva borbe za prava žena na svim poljima kulture i civilizacije, i njegova se povijesno-politička praksa kreće u luku od pokreta do teorije, i on se utemeljuje i artikulira u polju jasnih izričaja što on jest i što želi biti… (Bosanac 2007, preuzeto iz: Čakardić et al. 2007: 9)

Kontakt sa autorom: mira.sorovic@udg.edu.me

Termin feminizam[1], skovao je utopijski socijalista i francuski filozof Šarl Furije, koji je po prvi put upotrijebljen u zapisu iz 1837. godine, kao riječ koja označava karakteristike žene (Goldstein 1982: 91-108). Kasnije, ovaj termin biva značenjski nadograđen, pa dobija obilježja doktrine koja se odnosi na širenje ideja o pravu, ali i značajnijoj ulozi žena u društvu. Takođe, smatra se da je upravo francuska advokatica Ibertin Okler bila prva osoba koja je sebe nazvala feministkinjom, a sam termin upotrijebila prilikom pisanja publikacije za časopis *La citoyenne*, koji je počeo izlaziti još davne 1881. godine. Kada je riječ o engleskom govornom području, termin feminizam se počeo koristiti tek nakon Prve internacionalne konferencije žena u Parizu (1892. godine), a označavao je težnju koja se odnosila na promociju jednakih prava žena u odnosu na muškarce (Eichner 2009, preuzeto iz: Vrcelj i Mušanović 2011).

Feminizam ima više nego skromne početke u koje je utisnuta istorija ove teorije, oblikovana od strane generacija i generacija hrabrih, odvažnih i emancipovanih žena, čiju konstantnu borbu i nepresušnu želju za dostizanjem pune jednakosti i ravnopravnosti žena u društvu su obeležili brojni usponi i padovi tokom protekla tri vijeka. Dakle, feminizam predstavlja ideologiju, pokret, ali i polaznu tačku u razmatranju fenomena koji se danas ne tiče isključivo žena, iako predstavlja pojmovni okvir i skup različitih aktivnosti. Stoga, ova mreža teorijskih pozicija može poslužiti kao adekvatna smjernica za sve buduće prakse u procesu pospješivanja položaja žene u društvu. Ipak, feminizam nije lako obuhvatiti jednom definicijom koja bi bila važeća i opšteprihvaćena, upravo zbog složenosti idejne i praktične dimenzije ove teorije, pa se nikada ne može svesti isključivo na teoriju ili puku praksu. Jer, odnos između teorije i prakse ni u jednom periodu burne istorije nije bio jednoznačan ili lišen spora (zbog inter/multi-disciplinarnosti feminističke teorije koja dodatno otežava objašnjenje ovog fenomena) (Zaharijević 2007: 368). U prilog navedenom govori i činjenica da feminizam (u teorijskom, kao i praktičnom dijelu) predstavlja svaka žena koja sebe smatra, odnosno naziva feministkinjom, dok na društvu počiva najveća odgovornost - otklanjanje političkih, društvenih i ekonomskih diskriminacija „obojenih, zaposlenih, siromašnih, žena sa invaliditetom, lezbejki, starijih žena, kao i bijelih, ekonomski privilegovanih

1 Etimološki posmatrano, termin feminizam vodi porijeklo od latinske riječi *femina, ae* (f) što znači žena.

heteroseksualnih žena" (Richardson and Robinson 1993: 45). Dakle, iako su postojale značajne razlike među ženama, (epohe u kojima su djelovale, ali i kulture iz kojih su poticale, uključujući rasu, klasu, seksualnu orijentaciju, kao i interese koje su promovisale), neosporna je činjenica da su sve one zajedno ostavile neizbrisiv trag na sveukupan razvoj teorije koju nastojimo da podvedemo pod pojam „feminizam". Ipak, tu se priča o feminizmu ne završava. Pojedini autori termin feminizam upotrebljavaju kao istorijski definisan politički pokret, karakterističan za Evropu i tlo SAD-a, dok ga drugi koriste prilikom oblikovanja uvjerenja o načinjenoj nepravdi prema ženama, iako nije precizno definisano o kakvim vrstama nepravdi je riječ (Zaharijević 2007: 368-369).

U današnjem svijetu, stvari su se u ovom domenu značajno promijenile, iako postoji prostor za dalje unaprijeđenje. Žene su postale aktivne učesnice u mnogim oblastima društvenog djelovanja. Međutim, iako je napravljen značajan iskorak, to još uvijek nije dovoljno. U patrijahalnim društvima, identitet žene je usko povezan sa dužnostima koje ona ima prvenstveno prema mužu, potom djeci i porodici, zatim i državi. Vrijednost žene, odnosno njen identitet se određuje shodno uspješnosti sa kojom ona djeluje u ovim domenima (Vrcelj i Mušanović 2011: 15). Stoga, feminizam ukazuje na potrebu dekonstrukcije društva i identiteta takve vrste, kako bi se žena oslobodila stega tradicije i društvenih normi, te konačno osjetila blagodeti slobode i samosvijesti.

XXI vijek nije uklonio nejednakosti i nepravdu. Svakodnevno možemo zapaziti ugnjetavanje žena i kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda. U mnogim djelovima svijeta očigledna je eksploatacija i prodaja žena: djevojčice iz ruralnih djelova svijeta lišene su prava na osnovno obrazovanje i prinuđene na ugovoreni brak, dok se žene iz gradskih sredina bore protiv diskriminacije, mobinga i neadekvatno plaćenih poslova. Opravdanje za inferioran položaj žena u društvu, kao valjan razlog takvog ponašanja, u većem broju kultura se navodi biološki determinizam[2] i teorija roda[3] (Papić i Sklevicky 1983: 156). Međutim, Bendal ističe da feminističko pitanje

2 Biološki determinizam potiče od shvatanja da je neravnopravna uloga žene zapravo rezultat prirode, dok je podjela rada između polova univerzalna. Muškarci su ti koji su odgovorni za zaštitu i sigurnost, dok se kao glavni razlozi za ograničeno učešće žene u javnom životu navodi: trudnoća, dojenje i bespomoćnost djeteta. Većina teoretičara „ženskog pitanja" ističe da je ženina sposobnost rađanja jedina razlika koja postoji između muškarca i žene, a da je sve ostalo, društveno nametnuto.

3 Teorija roda ističe da je potčinjena uloga žene u društvu rezultat društvenog konteksta, odnosno da postojeće razlike (prvenstveno biološke) između dva pola, treba isticati i uvažavati.

nije isključivo žensko, već društveno pitanje, usmjereno ka rekonstrukciji društva prilikom uspostavljanja egalitarnosti i (rodne) nehijerarhijske osnove (Bendall 2008, preuzeto iz: Brstilo 2010: 151-171), čemu svi mi treba da težimo, nezavisno od razlika koje postoje među nama.

Istorijska pozadina feminizma

Lepo je ukinuti hronologiju i pobuniti se protiv vremena.
Milan Kundera

Neophodno je na trenutak vratiti se u prošlost, jer je istorija čovječanstva obilježena potlačenim i potčinjenim položajem žena u odnosu na muškarce. Žena je tokom vjekova predstavljena kao simbol iskušenja, arhetip grijeha i izvor pritajenog zla (primjer Pandore u grčkoj mitologiji ili Eve u Bibliji), te posmatrana u intelektualno inferiornijem položaju u odnosu na muški pol. U prilog tome govore i stavovi antičkih filozofa koji su zagovarali nejednakost socijalnog i pravnog položaja žene u odnosu na muškarce. Shodno tome, „muško se izjednačavalo s aktivnim, određenom formom, a žensko s pasivnim, neodređenom materijom" (Čačinović 2006: 43). Ovo stanovište, proisteklo je iz tradicionalnog grčkog shvatanja seksualne reprodukcije, po kojoj je „otac nositelj formativnog principa, prava kauzalna sila stvaranja, a majka tek donositeljica materije koja dobija formu ili određenje, i hraniteljica onoga što je zapravo stvorio otac" (*Ibidem*). Slično shvatanje ovog pitanja prikazuje i etimološko određenje termina žena/muškarac u jezicima slovenskog govornog područja. Pa tako, žena potiče od indoevropskog korijena *quena,* koji je u vezi sa indoevropskim korijenom *gen* (rađati), te se žena prvenstveno shvata kao „ona koja rađa", dok termin muškarac dolazi od indoevropskog korijena *mogh* (voditi) ili *men* (misliti), odnosno „onaj koji misli, vodi, upravlja" (Polić 1997: 174).

Dakle, bez obzira što je antička Grčka još u tom periodu njegovala vrijednosti demokratije, položaj žena nije bio ni najmanje pohvalan. Žene nisu imale pravo glasa, kao ni mogućnost učešća u javnim poslovima. One su bile nešto nalik „pokretnoj svojini": u djetinjstvu, vlast nad djevojčicama su imali očevi, a nakon udaje muževi koji su raspolagali njihovom imovinom, što dovodi do zaključka da je za ženu bila namijenjena isključivo privatna sfera – vođenje domaćinstva i staranje o djeci. Jako sličan položaj žena bio

je i u starom Rimu, shodno karakterističnom konceptu patrijahalnog duštva (Encyclopedia Britannica). Prvi zakoni rimske države određuju ženu „kao dijete, zauvijek inferiornu muškarcu" (Vrcelj i Mušanović 2011: 2). Jer, u rimskom pravu, žena je bila izjednačena sa djecom ili umno oboljelim osobama: do udaje podređena ocu, a nakon udaje mužu. Muškarac je imao legitimitet i autoritet da ženu muči, proda, odbaci ili ubije (Encyclopedia Britannica). Upravo zbog svega navedenog, žene nisu imale pravo učešća u političkoj i vojnoj strukturi, već je njihov podređen položaj i potreba za zaštitom bila pripisivana slabošću - *infirmitas consilii* i lakomislenošću - *levitas animi*. Dakle, građanstvo je, shodno čuvenom Romulovom ustavu, imalo dužnost odgajati svu mušku djecu i prvu kćerku (porodice su manje novca dobijale za odgoj djevojčica[4], pa im je obrazovanje bilo uskraćeno, a udaja najbolji mogući izbor) (http://www.sezam-hr.net/rimskezene.htm preuzeto iz: Vrcelj i Mušanović 2011: 3).

U Egiptu, položaj žena je bio značajno napredniji u odnosu na žene u ostalim antičkim društvima. Egipćanke su uživale pravnu i privatnu sposobnost, ali i potpunu ravnopravnost u odnosu na muški pol. Dakle, mogle su da usvajaju djecu, zaključuju ugovore, zadrže prezime nakon udaje, da se bave poslovima za koje su kvalifikovane, itd. (http://www.womeninworldhistory.com/form6.html, pristup: 24.8.2020.). Kada je riječ o vladarkama – faraonkama, kao najpoznatiji istorijski primjeri se navodi Hatšepsut i Kleopatra, koje su zbog centralizovanog društvenog uređenja, na vlast došle zahvaljujući svom plemenitom porijeklu (Abramović 2000: 132-133).

Uprkos društveno-kulturološkim ograničenjima, kako je vrijeme odmicalo, položaj žena se postepeno mijenjao. Žene su nastojale da se izbore za ličnu i intelektualnu svojinu. Pa su tako, tokom srednjeg vijeka, značajan dio slobode stekle opatice, koje su propagirale slobodu u granicama evropskog kontinenta, putem religije. Krajem mračnog srednjeg vijeka, žene počinju raditi van sopstvenog domaćinstva, prilično zahtjevne fizičke poslove, dok su njihove sunarodnice, aristokratkinje[5] uživale u prestižu i moći. Međutim, bez obzira na primjere vladarki u ovom istorijskom periodu,

4 Emancipacija žena u ovom periodu bila je usko povezana sa ekonomskim statusom. Kao adekvatan primjer se navodi Kornelija, majka braće Grači, koja je zahvaljujući svojim sinovima imala udjela u politici, ali i Precija koja je zarad svog ljubavniku imala značajnu političku moć i učestvovala u ratu protiv Mitridata.

5 Cijela epoha biva obilježena uticajem kraljica – vladarki: Elizabeta (XVI vijek), Katarina Velika (XVIII vijek), Viktorija (XIX vijek).

opšta slika obespravljenosti žena u društvu (kao i pojava *grassroot*[6]*-a)*, nije načinila značajne izmjene (Vrcelj i Mušanović 2011: 3).

U XVIII vijeku neprikosnoveni uticaj religije jenjava, pa se mjesto ustupa razumu. Američka i francuska revolucija su u potpunosti izmijenile tok zapadnog svijeta, ali i svijeta uopšte. Prosvećeni mislioci se suprostavljaju tiraniji feudalnih velikodostojnika, zasnovanoj na nasljednim privilegijama plemstva i crkve, odbacujući na taj način „Božansko pravo", te zalažući se za „prava čovjeka". U ovim društvenim previranjima, žene su iskoristile trenutak da istaknu pitanje sopstvene nejednakosti i odlučno se suprostavile tiraniji muškarca-muža u kući (Obrenić 2007, preuzeto iz: Zaharijević 2007). Dakle, do početka XIX vijeka, građansko pravo je bilo prošireno na sve ili pak značajnu većinu muškaraca u zapadnom dijelu svijeta, ali bez uključenja ženskog pola. Upravo zbog toga dolazi do formiranja prvih sifražetskih pokreta (Obrenić 2007: 54-62). Njihova borba je trajala prilično dugo. Odvijala se u fazama (talasima), neujednačenim tempom. Pojedine žene su žrtvovale sopstvene živote zarad ostvarenja zacrtanih ciljeva. Međutim, žrtve su se isplatile. Pokret je dobio svjetski karakter.

Sifražetski pokret u Velikoj Britaniji

U Velikoj Britaniji, idejni tvorci ženskog prava glasa bile su učesnice u čartističkom pokretu, tako da je prvi *Savez za žensko pravo glasa* osnovan 1865. godine, u Mančesteru. Nakon toga, svojim zahtjevima isticali su se Džon S. Mil i njegova partnerka Harijet T. Mil, koji su podnosili brojne peticije Parlamentu. Čitav proces tekao je prilično sporo i nije naišao na razumijevanje vodećih političara tog vremena. Međutim, 1897. godine, više manjih sifražetskih društava se ujedinilo u jedinstvenu organizaciju, *Nacionalnu uniju ženskih sifražetskih društava*, stvorivši na taj način veći stepen povezanosti između žena i njihovih društava. Ovu organizaciju predvodila je Miliscent Foset, koja se vodila mišlju da bi bilo koji oblik nasilja uvjerio muškarce da ženama ospore pravo glasa, pa se organizacija zalagala za isključivo nenasilna rješenja. Fosetin učinak, prema mišljenju većeg broja žena, bio je nedovoljan. Ideje su počele da dobijaju svoj oblik i

6 *Grassroot* je pokret žena unutar pojedine lokalne zajednice sa težnjom ka rješavanju pojedinih problema putem uklanjanja sagregacije ili volonterskim aktivizmom, kako bi se preduprijedio širi politički ili društveni projekat. (Više o ovoj temi u: Baumgardner et al. 2005).

primjenu tek 1903. godine, kada je Emelin sa svojim kćerkama Kristobel i Silvijom Pankhrst osnovala Žensku društvenu *i političku uniju*. Ovaj događaj se smatra početkom prvog talasa feminizma, ali i podjele sifražetskog pokreta na dvije frakcije. Prema tome, Emelin Pankhrst će u istoriji ostati upamćena kao hrabra i odvažna žena, koja je zagovarala upotrebu sile, kako bi navela muškarce da saslušaju ideje žena. Aktivnosti njene organizacije bile su usmjerene na ometanje rada Parlamenta, napade na političare, paljenje javnih dobara, štrajk glađu tokom pritvora, itd. Dakle, zarad ostvarenja ženskih prava, često su se odvijale ulične borbe sa policijom, kao i drugi oblici militantnog ponašanja, zbog čega su sifražetkinje često završavale u zatvoru. Međutim, podrška javnosti sifražetkinjama, iz dana u dan, bivala je sve veća. Organizovane su mnogobrojne javne povorke i demonstracije, što ih je dodatno ohrabrilo da nastave sa borbom i postanu još ekstremnije u svojim akcijama (slučaj Emili Dejvison[7]). Ne može se ni pretpostaviti koji bi bili naredni koraci sifražetskog pokreta, da godinu dana kasnije, Velika Britanija nije ušla u Prvi svjetski rat. Doprinos žena u ratu bio je od velikog značaja, te se britanska javnost založila za uvođenje prava glasa za žene. Konačno, 1918. godine, žene u starosti od 30 ili više godina, dobile su pravo glasa, da bi se 1928. starosna granica pomjerila na 21 godinu života, čime su u potpunosti politička prava žena izjednačena sa muškarcima (Obrenić 2007: 54-62).

Sifražetski pokret u Sjedinjenim Američkim Državama

Uporedo sa pokretom za ukidanje ropstva, tokom ranih godina XIX vijeka, pojavljuje se pokret za žensko pravo glasa. Žena koja je pokazala posebno interesovanje za učešće u ovoj borbi bila je Lukrecija Mot, kojoj se ubrzo pridružila Elizabet K. Stenton. Dakle, one su u julu 1848. godine organizovale konvenciju u Seneka Folsu, državi Njujork, gdje su po prvi put zatražile puna građanska prava za žene. Nakon toga, uslijedilo je pisanje Konvencije koja predstavlja zvaničan dokument o nastanku sifražetskog pokreta u SAD-u (*Ibidem*).

Ustavom države Vajoming, žene su 1869. godine dobile ograničeno pravo glasa, što je predstavljalo adekvatan podsticaj da se žene na teritoriji SAD-a

7 Navodi se ekstremno ponašanje sifražetkinje Emili Dejvison, koja je poginula, bacivši se pod kraljevog konja.

zauzmu za izmjenu 19. amandmana. Shodno tome, iste godine, osnovana je *Nacionalna asocijacija za žensko pravo glasa* i *Američka asocijacija za žensko pravo glasa*, koje će se 1890. godine ujediniti u jedinstvenu organizaciju, boreći se za žensko pravo glasa, ali i promovisati obnovu moralnog poretka i harmonije društva. Ipak, ova organizacija se zalagala i za rasnu sagregaciju, što je uzrokovalo osnivanje *Nacionalne asocijacije obojenih žena* 1896. godine. Tokom godina koje su uslijedile, vođene su mnogobrojne kampanje kako bi se zakonodavci ubijedili da ženama omoguće puno pravo glasa (*Ibidem*).

Početkom XX vijeka, sifražetski pokret u SAD-u postaje masovan. Poučene iskustvima iz Velike Britanije, žene su se služile njihovim taktikama, tako da je do 1915. godine više država popustilo pred zahtjevima sifražetskog pokreta. Zbog uloge žene tokom Prvog svjetskog rata, značajno se umanjilo protivljenje političkih partija uvođenju ženskog prava glasa. Amandman je dobio neophodnu 2/3 većinu u oba doma, a zatim i u Senatu. Međutim, najveći problem su predstavljale države sa juga SAD-a, jer je pitanje ženskog prava glasa bilo usko povezano sa pravima afroameričke populacije. Pred samo usvajanje amandmana, uslijedila je prava drama u državi Tenesi. Međutim, Hari Bern je u međuvremenu promijenio mišljenje i glasao za usvajanje amandmana, jedva izbjegavši linč. Shodno tome, 1920. godine, 19. amandman je postao sastavni dio Ustava SAD-a, omogućivši ženama opšte i jednako biračko pravo - simbolično, nakon 144. godine od donošenja *Deklaracije nezavisnosti* (*Ibidem*).

Sifražetski pokret u drugim državama

Sifražetski pokreti su se pojavili i u drugim evropskim država tokom XIX i XX vijeka, mada nisu bili toliko uočljivi u političkom diskursu, kao što je to bio slučaj sa Velikom Britanijom i SAD-om. Ipak, obezbijedili su ženama pravo glasa, u nekim držvama čak mnogo ranije nego u ostatku svijeta. Pa su tako, žene Novog Zelanda dobile aktivno biračko pravo (ograničenog tipa) još 1893. godine, dok su Australijanke dobile pravo glasa 1902. na parlamentarnim izborima. Naravno, sifražetski pokreti su se pojavili i u skandinavskim zemljama sredinom XIX vijeka, ali su se žene za pravo glasa izborile postepeno. Pravo su prvo stekle žene u Finskoj, Danskoj i Norveškoj, zatim Sovjetski Savez 1917, potom Njemačka i Poljska

1918. godine, dok je Švedska punopravno pravo glasa ženama omogućila 1921. godine. Ipak, nakon Drugog svjetskog rata, najveći broj država dao je ženama puno pravo glasa (Francuska, Kina, Italija, Grčka, te Jugoslavija 1945. godine), što će reći da kulturna i ekonomska razvijenost društva nije definisala političko izjednačavanje muškog i ženskog pola. Interesantan je podatak da su prve države sa afričkog kontinenta, Kenija i današnji Zimbabve, ženama omogućile pravo glasa 1919. godine, dok su islamske države, Turska, Sirija i Egipat, ovo pravo omogućile mnogo ranije nego što je to bio slučaj sa Švajcarskom, 1971. godine. Uglavnom, žene su do 1990. u velikom broju država dobile svoja dugo zahtjevana politička prava. Posljednja država koja je uvela žensko pravo glasa bila je Saudijska Arabija, 2015. godine. Međutim, čak i danas, države koje to pravo nisu omogućile ženama su: Vatikan, Ujedinjeni Arapski Emirati, Liban, Butan i Bruneji (Tomić 2018).

Kao što je prethodno istaknuto, feminizam se razvijao u talasima, neujednačenim tempom. Prvi talas se pojavio tokom XVIII, odnosno XIX vijeka u Francuskoj[8]. U tom periodu, sifržetkinje su se zalagale za pravo glasa žena, omogućen pristup obrazovanju i zaposlenju, odnosno ulazak žene u javnu sferu koja je do tada bila determinisana kao privilegovana tvorevina muškarca. Kao rezultat ovog talasa, žene u Velikoj Britaniji će se izboriti za pravo glasa (1928. godine). Drugi talas feminizma pojavljuje se 60-tih godina XX vijeka kao adekvatna reakcija – nadahnuće, proisteklo iz ideja književnice i filozofkinje Simon de Bovoar, ali i britkih riječi i interesantnih zapažanja Virdžinije Vulf, žena koje su uobličile prve feminističke teorije i dale poseban pečat-sveobuhvatan pogled na svijet posmatran iz ženskog ugla. Za ovaj period se vežu masovni pokreti i negacija kocepta ženstvenosti (Amerikanke su simbolično spaljivale grudnjake), jer su žene imala namjeru da se oslobode stega tradicije i društvenih normi koje su je ograničavale kao ličnost i vraćale u privatnu sferu. Ovaj koncept je u potpunosti uobličen zahvaljujući razvoju medija i masovne kulture. Treći talas se javio tokom 80-tih godina prošlog vijeka, kao odgovor na neuspjehe žena koji su proistekli iz drugog talasa. Nastojao je da prevaziđe rodne razlike koje postoje između dva pola (Panić 2013: 2). Ipak, feministkinje trećeg talasa ističu da identitet čine heteronomne i heterogene pretpostavke koje se tiču roda, rase, klase,

8 Istorija feminizma do francuske revolucije bila je samo istorija ideja. Ali, zahvaljujući građanskoj revoluciji se stvara novi kvalitet feminizma – politička akcija. (Pogledati više u: Nedović 2005).

upravo zbog napuštanja biologije kao utemeljenja ženskog identiteta (zbog toga je ovaj talas blizak sa *queer* teorijom, postmodernizmom, trans-feminizmom, eko-feminizmom, itd.). Takođe, otvoreno je i pitanje subjektiviteta u feminizmu, ne samo *Ko sam je?*, već *Ko je ona?* Na ovaj način se odbacije struktura „Drugog pola/roda" i uvode tačke analize identiteta u feminističku teoriju. Savremeno društvo pod uticajem medija mijenja način na koji se žene potčinjavaju u društvu. Kao poseban primjer se navodi simboličko potčinjavanje i pretvaranje ženskog tijela u seksualne objekte, kanonizujući na taj način ideal ženske ljepote, sa prikrivenom ženskom zavisnošću od kozmetičke i plastične hirurgije. Dakle, položaj žena čak i u XXI vijeku, prilično je komplikovan. Stoga je važno kreirati tolerantno društvo koje uvažava različitosti, ali i posjeduje adekvatne mehanizme za suzbijanje polne diskriminacije (Vrcelj i Mušanović 2011: 36-42).

Pol nasuprot rodu

Postoji jedan dobar princip koji je stvorio red, svjetlost i muškarca, i jedan loš princip koji je stvorio haos, mrak i ženu.
Pitagora

Žena je zbog svoje krhke fizionomije zatvorena u sopstvenu subjektivnost, pa se njeno tijelo posmatra kao prepreka - zatvor, dok muškarac nadmoćno ističe sopstveno tijelo kao prirodnu i normalnu vezu sa svijetom. U prilog tome, navode se riječi Aristotela, koji je na krajnje subjektivan i drzak način iznio zapažanje koje obezvrijeđuje ženski pol, te ženu determinisao sa "manjkom određenih svojstava". Dakle, ženski karakter je sagledao kao karakter koji je pogođen manjkavošću prirode, dok je Toma Akvinski ženu posmatrao kao "nesavršenog muškarca i usputno biće" (De Beauvoir 2016: 13). Kao adekvatan primjer za ovakvo shvatanje, navodi se biblijska priča o Božjem stvaranju grešne Eve, koja je, prema riječima Baseta, nastala iz "suvišnog Adamovog rebra" (*Ibidem*). O ograničenom ženskom umu i manjku sposobnosti, pisao je neurolog Paul J. Mebijus u svom čuvenom trktatu *O fiziološkoj retardiranosti žene* (Iken 2019), gdje je naveo da previše razmišljanja ženu "slama i čini je bolesnom" (*Ibidem*).

Upravo zbog različitih vremenskih i društvenih razlika, a opet sličnih tumačenja polnih razlika, Švajcarkinje su se izborile za pravo glasa tek 1971.

godine; Francuskinje nisu imale pravo staranja nad sopstvenom djecom sve do 1907., dok je francuski zakon propisivao različite obrazovne sisteme za djevojčice i dječake sve do 1925. godine. Englezi su za postupke svojih supruga odgovarali sve do 1870. godine, dok Evropljanke sve do Drugog svjetskog rata nisu mogle da upišu fakultete, rade, otvore račun u banci, odlaze na ljekarski pregled, dobiju vozačku dozvolu ili pasoš, naravno, bez muževljevog odobrenja. Kada se u pravnom smislu govorilo o ženi, odnosno o ženi kao subjektu prava, uvijek je u pitanju bila udata žena, supruga bijelog pripadnika srednje klase (zaharijević 2007: 371). Zato je kao važno pitanje, još odavno postavila feministkinja Meri Astel: "ako se svi ljudi rađaju slobodni, kako to da se žene rađaju kao robinje?" (Pejtmen 2001: 99). Dakle, zbog svega navedenog, žene su zagovarale tezu da se ne posmatraju kao bića isključivo definisana polom i fizičkim karakteristikama drugačijim od muškaraca, već adekvatna bića, koja uživaju sva prava i mogućnosti. Ipak, samo čovječanstvo je predstavljeno u muškom rodu: muškarac definiše ženu, ne u odnosu na nju samu, već u odnosu na njega - žena se ne posmatra kao autonomno, već relativno biće. Stoga, muškarac figurira kao biće pola, kako u društvu, tako i svijetu uopšte - muškarac se posmatra samostalno, a ne u odnosu na ženu. Sa druge strane, žena se određuje u odnosu na muškarca (De Beauvoir 2016: 13).

Feminizam razlikuje pol kao biološku odrednicu ljudi (rađanjem se definiše muški/ženski pol) od roda kao društveno konstruisanog identiteta, koji se zasniva i oblikuje na osnovu prikladnih stavova, ponašanja, uloga i aktivnosti koje se očekuju od žena, odnosno muškaraca u društvu (proces socijalizacije) (http://www.cesi.hr/dokumenti/mia.pdf, preuzeto iz: Vrcelj i Mušanović 2011: 15). Sa druge strane, drugačiju dimenziju u sklopu ove teorije uvodi upravo slovenska filozofkinja Eva Bahovec, koja feminizam posmatra kao epistemološki projekat, usmjeren ka preispitivanju i kritici misaonih tradicija. Prema njenom shvatanju, feminizam se posmatra kao "kritika epistemičkog subjekta, kritika epistemičkog objekta i kritika modernog koncepta znaka" (Bahovec 2002: 23), ali i "opozicijsko, potencijalno (subverzivno) znanje koje se suprostavlja vladajućim idejama, preispituje literalni, filozofijski i povjesni kanon i preoblikuje zvanično znanje" (*Ibidem*). Dakle, proučavanjem feminizma, samostalno se nameće pitanje obrazovanja kao neophodnog preduslova za slobodu svake žene, jer se upravo feminizam "bavi slobodom i kreativnošću" (Bendall 2008,

preuzeto iz: Vrcelj i Mušanović 2011: 16), ali se i simptomatično povezuje sa razvojem samosvijesti i važnosti uloge žene u društvu, te feminizam "predstavlja borbu za priznavanje žene kao ljudskog bića sa istim pravima i mogućnostima da bude slobodna, inteligentna i kreativna kao sva ljudska bića" (*Ibidem*). Shodno tome, feminizam naglašava potrebu unaprijeđenja položaja žene, što je iziskivalo identifikovanje uzroka nejednakosti, kako bi se podstakle promjene unutar društvene strukture, o čemu govori Kot[9], te napominje da definicija feminizma nije određena istorijskim trenutkom (Cott 1897).

Dominacija muškarca nad ženom kroz vjekove ne jenjava, već ostaje nepoljuljana. Polna razlika je samo ograničavala i upućivala ženu na niže mjesto u vrijednosnom smislu. Iz tog razloga, shvatanje ovog tipa bio je adekvatan argument za odsustvo žena u javnosti. Pojašnjenja radi, položaj žena se od nastanka društva indoktrira i posmatra kao slabiji pol, pa zato, prirodnu, odnosnu Božansku hijerarhiju ljudi ne mogu i ne trebaju mijenjati (Zaharijević 2007: 371).

Feministička stanovišta

Feminizam je akademska disciplina koja je proistekla iz feminističkog pokreta tokom 60-tih i 70-tih godina prošlog vijeka, posvećen dostizanju političkih, socijalnih i ekonomskih ravnopravnosti žene u odnosu na muškarca (Baylis et al. 2014: 259). Naravno, feminizam se tokom vremena nadograđivao i razvijao u etapama, odražavajući različite pristupe (pravce) koji su nastojali da identifikuju uzroke neravnopravnog položaja žena u društvu. Pa tako, Džek S. Kan u svom djelu *Uvod u muževnost*, feminizam dijeli na: liberalni, kulturalni, radikalni i feminizam obojenih žena. Drugi, pak autori smatraju da postoje tri osnovna pravca feminizma: liberalni, radikalni i socijalistički/marksistički feminizam, sa podvarijantama. U nastavku, u kratkim crtama, biće predočeni pojedini pravci feminizma. Međutim, navedena tipologija nije potpuna, jer postoje različiti kriterijumi

9 Feminizam se zasniva na tri temeljna elementa. Prvi element se bazira na vjerovanju da jednakost polova može biti predstavljena u negativnom obliku, kao suprotnost koja postoji između polova; drugi se zasniva na feminističkoj prepostavci da je položaj žena društveno uslovljen prvenstveno odnosima koji postoje unutar društva, prije nego prirodom ili Bogom, dok se treći element tiče grupnog polnog identiteta – žene se ne poistovijećuju sa grupom žena isključivo na osnovu pola, već i kao što je to slučaj sa socijalnom grupom – žene se identifikuju sa grupom žena, jer pojedinačna iskustva imaju uticaja na čitavu grupu.

prilikom podjele složenih fenomena, kao što je to slučaj i sa feminizmom (Vrcelj i Mušanović 2011: 41).

Liberalni feminizam[10]

Liberalne feministkinje smatraju da je jednakost i ravnopravnost u društvu moguće postići putem pravne i političke reforme. Stoga, one ističu da je postojeća nejednakost između polova utemeljena u društvenim predrasudama koje ženu predstavljaju kao inferiornu i nesposobnu u odnosu na muškarca, a rezultat su odgoja i društva. Koncept i ključne tačke za koje se zalažu liberalne feministkinje predočene su u djelu Meri Vulstonkraft, *Odbrana prava žena*. Ukratko rečeno, žene će se izboriti za jednak i ravnopravan položaj u društvu putem promjene društvene strukture, tačnije, onog trenutka kada više ne budu posmatrane kao građanke drugog reda (Vrcelj i Mušanović 2011: 49-50).

Radikalni feminizam[11]

Radikalni feminizam se razvio tokom druge polovine 60-tih godina XX vijeka u SAD-u, a kasnije biva proširen na zapadni dio svijeta. Bavi se analizom društvenih odnosa s aspekta pola/roda, jer su žene bile nezadovoljne načinom na koji su društveni pokreti tretirali probleme žena i rodnu diskriminaciju. Odbacile su stanovište da se podređenost žena može riješiti izmjenom zakona (stav liberalnih feministkinja) ili ukidanjem klasnih razlika (stav socijalističkih feministkinja). Ideološka pozadina ovog feminizma se razvila u okviru ekstremnog krila Ženskog liberalnog pokreta i uticaja *Pokreta za ljudska prava*. Dakle, patrijahat definiše sve oblike ženske potlačenosti (rasnu, klasnu i imperijalnu), dok reproduktivna uloga žene omogućava muškarcu da njom ovlada – postojanje želje za kontrolom

10 **Crni feminizam**, nastao je kao reakcija na *bijeli* feminizam, koji marginalizuje i isključuje crnkinje. Predstavnice crnog feminizma zahtijevaju novu definiciju žene, gdje će biti prepoznate kao građanke, saradnice, a ne isključivo služavke i mašine za rađanje djece. One su se suočavale sa seksizmom crnih muškaraca, ali i rasizmom od strane bijele populacije. Zalažu se za obrazovanje, kao adekvatan način za promjenu položaja crnkinja u društvu.

11 Iz radikalnog feminizma je potekao **lezbijski feminizam**, koji se bavi problemom seksualnosti, odnosno zalaže za brorbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i polnih uloga. F**eminizam crvenih čarapa** je podvrsta radikalnog feminizma, koji potčinjenost žena definiše shodno biologiji. Period trudnoće, porođaj i dojenje čini ženu zavisnom od mušakrca. Iz tog razloga, društvo treba da evoluira putem "reproduktivne tehnologije". Na taj način žena će biti oslobođena fizičkog tereta te vrste, dok će istovremeno biti eliminisane temeljne razlike koje postoje između polova, čime bi polna diskriminacija nestala.

njenih seksualnih sposobnosti i neplaćeni rad u bračnoj zajednici (brak se posmatra kao legalizovana institucija za besplatnu prostituciju žene). Shodno tome, radikalne feministkinje se bore protiv nasilja nad ženama, silovanja, pornografije i prostitucije, te zalažu za pravo na abortus. Smatraju da je patrijahalni sistem obilježen muškom dominacijom, prvenstveno u domaćinstvu, a potom u svim institucijama moći. S tim u vezi, neophodno je korjenito promijeniti odnos između polova, putem odbacivanja rodnih uloga, odnosno radikalnom promjenom samog društva (Vrcelj i Mušanović 2011: 44-45).

Socijalistički feminizam

Socijalistički feminizam je zaokupljen izazovima kapitalističkog sistema, na čemu se nadovezuje muška nadmoć i patrijahalno ustrojstvo društva. U tom pravcu, ovo feminističko stanovište nastoji da pronađe nit koja povezuje društvene klasne sa ženskim i muškim polom, obraćajući posebnu pažnju na žene u društvu, odnosno položaj žene unutar ekonomskog sistema. Upravo zbog toga, socijalistički feminizam je dosegao poseban razvojni zamah tokom industrijske revolucije (prilikom masovnog zapošljavanja žena u fabrikama). Shodno tome, one su nastojale da se izbore za unaprijeđenje uslova na radu, ali i rješavanje socijalnih problema. Pojedine pripadnice su zagovarale stav da patrijahat i društvene klase dodatno ugnjetavaju položaj žene i pogubno djeluju na razvijanje solidarnosti između polova - predočavaju da je ugnjetavanje žena biološki uslovljeno. Druge su pak smatrale da se potlačenost žena ne može posmatrati putem termina nejednake moći između žena i muškaraca, već zarad potreba kapitalizma, odnosno uloge državnih institucija u kapitalističkom društvu. Stoga se ovaj pravac feminizma zalaže za potpunu emancipaciju žena, koja se može dostići unaprijeđenjem njenog društvenog i javnog života, te ukidanjem kulturnih i ekonomskih izvora obespravljenosti žene. Ovakva orijentacija upućuje na zaključak da je moguće dostići usklađenu i zajedničku političku aktivnost dva pola, te da se interesi žena i muškaraca mogu uskladiti (Vrcelj i Mušanović 2011: 41-43). U tome se ogleda i njihov slogan: "Nema oslobađanja žena bez socijalizma, nema socijalizma bez oslobađanja žena" (http://www.feministissues.com/Marxist.html, preuzeto iz: Vrcelj i Mušanović 2011: 43).

Kultur(al)ni feminizam

Kultur(al)ni feminizam je pravac feminizma koji pokušava utvrditi društveno-kulturne uslove koji su doveli do različitog tretmana koji postoje između polova, odnosno favorizacije muškaraca i potčinjenosti žena (igranje društvenih uloga). Naravno, u početku se polazilo od pretpostavke da kultura oblikuje pojedinca, mada je u većem broju kultura, muškarac predočen kao vrijedniji pol. Međutim, savremeni kultur(al)ni feminizam to stanovište mijenja, te veliča vrijednost ženskog pola. Izvor ovih ideja pronađeni su u radovima Kerol Giligan u kojima su jasno predočene razlike između polova: žena je predstavljena kao zaštitnica nejakih i njegovateljica bolesnih. Shodno tome, ističe se etika žene, prikazana kroz figuru dojilje i majke (Vrcelj i Mušanović 2011: 58-60).

Konzervativni feminizam

Konzervativni feminizam nastao je kao struja u okviru feminizma, kako bi se istakla razlika između njenog tradicionalnog i radikalnog oblika. Dakle, konzervativni feminizam predstavlja odstupnicu koja djevojke i žene distancira od negativnih konotacija. Feministkinje ove struje nazivaju se "kameleonima", jer svoju ženskost koriste kako im u datom trenutku najbolje odgovara: prema prilici su "dobre djevojke", protivnice seksizma, a u pojednim trenucima, protivnice samog feminizma. One se zalažu za promjene unutar društvenog sistema. Ovaj pravac feminizma nailazi na kritike, usled činjenice da rodnu diskriminaciju u podjeli rada, zatim ekstremizam, nasilje, seksizam, ali i pravno i političko isključivanje žena, uopšte ne razmatraju (*Ibidem*).

U posljednjem periodu, pojavile su se i mnoge druge struje feminizma, tipa: anarho-feminizam, eko-feminizam, sajber feminizam, psihoanalitički feminizam, "uradi sam" feminizam", itd. Međutim, iste nije moguće u kratkim crtama predstaviti, upravo zbog obima ovog rada.

Žene i književnost

duboku i neartikulisanu želju za nečim većim od svakodnevnog života.
Virdžinija Vulf

Sa sigurnošću se može istaći da Džejn Ostin, zajedno sa sestrama Bronte predstavlja začetnicu feminističke misli, na koje se kasnije nadovezala Virdžinija Vulf sa *Sopstvenom sobom*, a uobličila Simon de Bovoar, čuvenim *Drugim polom*. Naravno, postoje podaci i o drugim ženama koje su dale svoj doprinos feminizmu, međutim ekonomska zavisnost od muškog pola, praćena društvenim normama i osudama, uticale su da samo rijetke žene istraju u tome. Virdžinija Vulf predočava da „žene i književnost ostaju … nerešeni problemi" (Vulf 2014: 8), jer prava priroda ovih problema, ostaje misterija. Žene su zarobljenice nesigurnosti i siromaštva (koje pogubno utiče na um i stanje duha). Društveno ograničene i potlačene. Tokom svih proteklih vjekova, žena je muškarcu služila kao ogledalo koje posjeduje čarobnu moć da uveća mušku figuru koja se u njemu ogleda. Međutim, žena je oduvijek zauzimala posebno mjesto u svakom književnom djelu. Još jednom ću iskoristiti zapažanje Vulfove i istaći da ona ženu naziva „složenom kreaturom" *(Ibidem,* str. 42), kojoj uobrazilja pridaje ogroman značaj, dok je u praksi u potpunosti beznačajna i gurnuta u stranu *(Ibidem*). „U književnim delima ona upravlja životima kraljeva i osvajača; u stvarnosti robinja momka čiji roditelji joj nataknu prsten. Neke od najnadahnutijih reči, neke od najnadahnutijih misli u književnosti sišle su s njenih usana; u stvarnom životu, ona je jedva umela da čita i piše i bila je vlasništvo muža" *(Ibidem,* str. 51).

Takođe, neophodno je pomenuti Pulen de la Ber Fransoa, koju mnogi s razlogom smatraju prvom feministkinjom. Ona je, mnogo ranije nego što je „žensko pitanje" dobilo legitimitet u feminističkoj misli, u djelu *O jednakosti polova,* predočila tezu o nejednakom položaju žena u odnosu na muškarce, ali i mogućnostima za njihov dalji razvoj. Ona je analizirala jedno od temeljnih pitanja feminizma - pitanje vrijednosti rada koji obavlja žena. Došla je do poražavajućeg podatka: rad muškarca na kroćenju životinja se više vrednuje od rada žene (majke) u domaćinstvu. Ključan razlog muške dominacije autorka pronalazi u kulturnoj diferencijaciji polova - žene su

potčinjene zbog svoje fizičke nejakosti i ranjivosti tokom trudnoće. U cilju otklanjanja društvene ograničenosti i predrasuda tog tipa, de la Ber Fransoa se zalaže za emancipaciju žena i obrazovanje djevojčica (Vrcelj i Mušanović 2011: 21).

I za kraj, nephodno je sa posebnom pažnjom osvrnuti se na filozofkinju egzistencijalizma, Simon de Bovoar, koja se sa razlogom smatra ikonom feminizma XX vijeka. Njeno kapitalno djelo, *Drugi pol*, prema mišljenju mnogih autora, opisuje se kao feministički kamen temeljac i djelo koje je načinilo istorijsku prekretnicu u poimanju žene u društvu. Ideja vodilja njene radikalne feminističke filozofije glasi: „Žena se ne rađa, ženom se postaje" (Panić 2013: 3), čime želi naglasiti podređenost žene u društvu u kome vladaju muškarci. Dakle, ona želi istaći da žena ne treba igrati ulogu koju joj je društvo konstruisalo i nametnulo, već da ima pravo na promjenu – (političku i individualnu) slobodu. Simonin život, pravi je primjer onoga o čemu je pisala i protiv čega se borila, uprkos nailaženju na osudu i otpor od strane društva. Prema shvatanju Bovoar, žena je „Drugo": necjelovito, nesavršeno, drugorazredno biće izvan zakona i istorije, čija uloga nije prirodno načinjena, već uobličena kulturnim, istorijskim i društvenim elementima. Drugost potiče iz snažne veze koju ženu povezuje sa muškarcem, njenim ugnjetavačem. Muškarac sopstvenim kompleksom nadmoći, postavlja ženu u podređeni položaj, utemeljen u tradiciji, podižući na taj način sopstvenu vrijednost. Upravo iz tog razloga, žena nije dužna da igra tu nametnutu i ponižavajuću ulogu, već da živi slobodno i ispunjeno svoj život, koji se imperativno ne zasniva na igranju uloge supruge i majke. Bovoar, ove dvije uloge posmatra kao ropstvo ženskog bića koje je ograničava na sferu privatnog života. Zato je smisao potrebno pronaći u slobodi izbora. Neophodno je da žena samostalno odlučuje o sopstvenom životu, a ne da živi nametnut život, samo zato što je rođena kao žena. Žena mora urediti život prema sopstvenim afinitetima, što nužno ne mora uključivati ulogu supruge ili majke (*Ibidem*, str. 3-4).

Zaključak

Ko istraje, toga je i megdan.
Princeza Ksenija Petrović Njegoš

Feminizam još uvijek predstavlja ružan termin sa krajnje negativnom i pogrdnom konotacijom, dok se feministkinje doživljavaju kao odbojne, dominantne, žene bez emocija, prilično agresivne i hladne, žene koje mrze muškarce. Stoga, upravo mi - žene imamo dužnost da izmijenimo te negativne slike koje kolaju unutar društva, a koje se možemo osloboditi isključivo putem obrazovanja, emancipacije i razvoja kritičke svijesti. Dakle, imamo moralnu obavezu da dokažemo da feministička teorija može pomoći onima koji je na pravi način shvataju. Baš kao što je to nekad činila Simon de Bovoar, tako mi sada moramo progresivno djelovati. Žene se moraju osloboditi stega tradicije i društvenih normi, odbaciti mnogobrojne predrasude o potčinjenosti „Drugog" pola, koji svoje uporište nalaze u religiji i patrijahatu, kako bismo dobili adekvatnu analizu položaja žene u društvu, te pronašli novu teorijsku paradigmu. Jer, odgovarajući uvid u razvoj jednog društva, najbolje je uočiti putem analize položaj žene u istom.

Takođe, dugujemo veliko poštovanje i zahvalnost svim onim hrabrim i požrtvovanim ženama koje su bile istrajne u svojim namjerama da oslobode žene od društvenih lanaca i prikrivenog (porodičnog) ropstva, ali i ženama koje su se izborile za sva (ljudska) prava i slobode koja mi danas sa lakoćom uživamo i olako shvatamo, a predstavljaju proizvod mukotrpne borbe koja traje već vjekovima, praćena mnogobrojnim društvenim osudama, preprekama i nerazumijevanjem. Ipak, mi - žene, moramo biti zadovoljne zbog svega postignutog, ali i istrajne zbog svega onog što slijedi i što se od nas očekuje. Ako ni zbog čega drugog, onda zbog sjećanja na borbu sestara Mirabal, koje su, zarad moralnih vrijednosti i ideala, žrtvovale sopstvene živote i suprostavile se Truhiljovoj diktaturi. One su pale, da bi svi mi danas uživali jednaka prava i slobode. I sve dok postoji sjećanje na njih, njihova borba i dalje traje. Borba za jednakost i ravnopravnost, bez ikakvih izuzetaka, bez kompromisa, bez posustajanja. Jer, još mnoge nevidljive zidove moramo srušiti, uz predočavanje (novih) ideala kojima trebamo težiti.

Literatura

- Avramović, Sima, *Opšta pravna istorija – stari i srednji vek*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2000;
- Bahovec, Eva, *Feminizam kao epistemologijski projekt*, Zarez, Zagreb, 80/2002, 2002;
- Baumgardner, Jennifer, Richards, Amy, *Grassroots: A Field Guide for Feminist Activism*, Farrar, Straus ans Giroux, LLC, 2005;
- Baylis, John, Smith, Steve and Owens, Patricia, *The Globalization of World Politics*, sixth edition, Oxford University Press, , Oxford, 2014;
- Brstilo, Ivana, *Feministička epistemologija – kapitulacija znanstvene jednorodnosti*, Socijalna ekologija, Vol. 19 (2010), No. 2, Zagreb;
- Čakardić, Ankica, Jelušić Ana, Majić, Danijela i Ratković, Tanja, *Kategorički feminizam – nužnost feminističke teorije i prakse*, Biblioteka FemFesta, Centar za ženske studije, Zagreb, 2007;
- Cott, F. Nancy, *The Grounding of Modern Feminism*, New Heaven and London, Yale University Press, 1987;
- De Beauvoir, Simone, *Drugi spol*, Biblioteka Posebna izdanja, Naklada LJEVAK d.o.o., Zagreb, 2016;
- Goldstein, F. Leslie, *Early Feminist Themes in French Utopian Socialism: The St.-Simonians and Fourier*, Journal of the History of Ideas, 1982, 43 (1): 91-108, doi: 10.2307/2709162. JSTOR 2709162;
- Lloyd, Genevieve, *Razum, znanost i ovladavanje materijom*, preuzeto iz: Čačinović, Nadežda, Žene i filozofija, Centar za ženske studije, 2006;
- Nedović, Slobodanka, *Savremeni feminizam, položaj i uloga žene u porodici i društvu*, Centar za unapređivanje pravnih studija, Beograd, 2005;
- Obrenić, Dragana, *Pravo glasa žena*, str. 53-54, preuzeto iz: Zaharijević, Adriana, *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, 4. dopunjeno izdanje, Fondacija Heinrich Böll Stiftung, Bosna i Hercegovina, 2007;
- Panić, Dragana, *Tematiziranje ženskog pitanja u djelu Simone de Beauvoir* (diplomski rad), Filozofski fakultet, Osjek, 2013;
- Papić, Žarana i Sklevicky, Lydia, *Antropologija žene*, Prosveta, Beograd, 1983;

- Pejtmen, Kerol, *Polni ugovor*, Feministička 94, Beograd, 2001;
- Polić, Milan, *Čovjek, odgoj, svijet*, Kruzak, Zagreb, 1997;
- Richardson, Diane and Robinson, Victoria, *Thinking Feminist-Key Concepts in Women's Studies*, The Guilford Press, 1993, ISBN-10: 0898629896, pp: 45;
- Smith, Barbara, *Racism and Women's Studies*, prema: Bhavnani, Kum-Kum, *Talking Racism of Women's Studies*, preuzeto iz: Richardson, Diane and Robinson, Victoria, *Thinking Feminist-Key Concepts in Women's Studies*, The Guilford Press, 1993, ISBN-10: 0898629896, pp: 45;
- Vrcelj, Sofija i Mušanović, Marko, *Kome još (ne) treba feministička pedagogija?!,* Hrvatsko futurološko društvo, Rijeka, 2011;
- Vulf, Vurdžinija, *Sopstvena soba*, Plavi jahač, Beograd, 2014;
- Zaharijević, Adriana, *Kratka istorija sporova: Šta je feminizam?,* Centar za ženske studije, Zagreb, 2007;
- Zaharijević, Adriana, *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, 4. dopunjeno izdanje, Fondacija Heinrich Böll Stiftung, Bosna i Hercegovina, 2007;
-
-

Internet izvori

-

- Bendall, Lewis, *Anarhizam i feminizam*, 2008, http://www.zamirnet.hr/stocitas/anarhizam%20i%20feminizam%20tekst.htm, (pristup: 20.01.2010.), preuzeto iz: Brstilo, Ivana, *Feministička epistemologija – kapitulacija znanstvene jednorodnosti*, Socijalna ekologija, Vol. 19 (2010), No. 2, Zagreb, str. 151-171;
- Eichner, J. Carolyn, *La citoyenne in the World: Hubertine Auclert and Feminist Imperialism*, http://fhs.dukejournals.org/cgi/content/abstract/32/1/63; http://www.spiritus-temporis.com/hubertine-auclert/ (pristup: 12.04.2008), preuzeto iz: Vrcelj, Sofija i Mušanović, Marko, *Kome još (ne) treba feministička pedagogija?!,* Hrvatsko futurološko društvo, Rijeka, 2011;
- Encyclopedia Britannica, http://www.britannica.com/Ebchecked/topic/446326/paterfamilias, (pristup: 18.08.2020.);
- http://www.cesi.hr/dokumenti/mia.pdf, (pristup: 12.03.2008), preuzeto iz: Vrcelj, Sofija i Mušanović, Marko, *Kome još (ne) treba feministička pedagogija?!,* Hrvatsko futurološko društvo, Rijeka, 2011;
- http://www.feministissues.com/Marxist.html, (pristup: 29.06.2010), preuzeto iz: Vrcelj, Sofija i Mušanović, Marko, *Kome još (ne) treba feministička pedagogija?!,* Hrvatsko futurološko društvo, Rijeka, 2011;
- http://www.sezam-hr.net/rimskezene.htm, (pristup: 27.03.2007), preuzeto iz: Vrcelj, Sofija i Mušanović, Marko, *op. cit.,* str. 3.
- Iken, Katja, *100 godina ženskog prava glasa u Nemačkoj*, Peščanik, https://pescanik.net/100-godina-zenskog-prava-glasa-u-nemackoj/, (pristup: 25.08.2020).
- Tomić, Jovan, Žene još nemaju pravo glasa u svim državama, https://www.danas.rs/svet/zene-jos-nemaju-pravo-glasa-u-svim-drzavama/, (pristup: 26.08.2020).
- Women's Rights: Ancient Egypt and the United States, http://www.womeninworldhistory.com/form6.html, (pristup: 24.08.2020.).

Abstract: *This paper presents a critical review of the arduous struggle of women for equality and equality in society, presented over the span of three centuries. Feminist theory was born as a reaction and rebellion against the world organized according to the man and his needs. Throughout the history of civilization, women were sidelined, left somewhere in the middle of social events, always in the shadow of a male figure: primarily the father, and then the wife, completely subordinated and subjugated to the male sex, without the right to freedom of thought and decision-making about her own life. - captured by biological determinants. Therefore, obtaining the right to vote was of crucial importance for achieving the full emancipation of women, although the process itself was slow, accompanied by numerous tortures, social condemnations and human sacrifices. Precisely because of all the above, this essay presents the historical development of feminism, viewed from a woman's point of view, which serves as a reminder of all those brave women who, with their own visions and efforts, contributed to living their long-dreamed dream, with a constant aspiration towards further improving the position of women, in all spheres of society.*

Key words: *feminism, woman, gender, gender, equality*

ORIGINALNI NAUČNI RAD

:UDK:
Rad primljen: 14. 08. 2021.
Rad prihvaćen: 20. 09. 2021.

Basic Sense Relations in Sports Terminology

MA Ivan Lempić,
Medicinski fakultet, Univerzitet u Prištini,
Kosovska Mitrovica i OŠ Vuk Karadžić, Sočanica

Abstract: *This paper deals with specifics in the field of sports terminology in the English language and its usage. Special attention was paid to the interrelation between sense relations and their presence in the terminology of sport. We had to start with the description of the language in general. The definitions of language and sense relations are given. The matter of linguistics is a language. Because of that, some parts of this paper had to be dedicated to linguistics in general, and the relation between linguistic variations and social structures. The core of the topic is the semantic field. It is one of the most complex parts of linguistics because it deals with all possible meanings of words. An interesting field that has not been studied largely within linguistics is the terminology of sport. For the main aim of this work, the interrelation between the basic sense relations and sports terminology is set. Hyponymy, synonymy, antonymy, polysemy, and homonymy are the most common in sports terminology and they were examined in this paper. This research gains significance if we know that texts in sports discourse are written for several purposes. They may inform people of matches, give a technical evaluation of the match or present a player or a team in an interesting way, and this is achieved by the use of semantic relations. By observing that, the complexity of sports terminology can be seen and we can see the need for studying it.*

Keywords: *sport, terminology, hyponymy, antonymy, synonymy, polysemy, homonymy, language*

Introduction

There are many definitions of sense relations, but one possible interpretation is: ‘Sense relation is any relation between lexical units

within the semantic system of a language', (Matthews 1997:337). The most common in languages are hyponymy, synonymy, and antonymy, although we can say that there are numerous examples of polysemy and homonymy. So it can be said that there are 5 main ones. This work will examine them in the corpus of sports terminology. In the beginning, it should be pointed out that these relations often appear in sports terminology. The sports discourse is a very complex phenomenon. Sports comments are aimed at a wide audience and should cater to entertainment, leisure and relaxation. It also is of great importance to the mass media. When we hear sports comment – it is usually a monologue of the commentator who, by using language, can express the movement, activity, and shift of events and meanwhile analyze it. To succeed in that, he uses a variety of words and expressions. Due to all the specifics, we can even introduce the term sports sublanguage, as there are already many examples of sublanguages in linguistics. Specialized lexis forms its sublanguages and is not found somewhere in between the units of common vocabulary. It is organized according to the general language pattern, which, however, is smaller and professionally oriented. Sublanguages are also used by large groups of people, not only by professionals. Hence, sublanguage is a sub-variety of language used in a particular field or by a particular social group and characterized especially by distinctive or different vocabulary.

Such professional orientation of lexis, ranging from top scientific terminology to professional vocabulary confirms the interdisciplinary approach to the topic of this work. On the other hand, this topic makes us think about the existence of many autonomous and smaller specialized sublanguages, or languages for specific purposes (shortly LSP), which arose in the 60s of the XX century. On the one hand, because of a great number of specific words, sublanguages are richer than general languages, and they enrich the language. The expressive means of a sublanguage develop unilaterally because here are developed only those linguistic elements that are required by a particular professional activity.

A professional sublanguage covering the whole discourse may remain unclear to non-professionals and should be distinguished from the so-called lingua franca-freely functioning languages that include a certain international fund of special (but not narrowly professional) lexis hence understandable to many people. The situation is that in many sublanguages

international elements prevail over national ones. Having already mentioned the term lingua franca, it should be noted that it often occurs in sports. Thus in the sport, we have international words accepted in almost all languages of the world, such as *football, basket, offside, goal, point,* etc.

Next, in order to prove that sport, in general, has its sublanguage, and to show all its specifics, we will give examples where it can be seen that people who have no contact with sports can hardly understand the sports genre, which proves that sports terminology can be considered as a sublanguage or professional language:

terms	**sport**	**meaning**
9th inning	baseball	last part of the game, the end is in sight
fumble	rugby	losing the ball to another side, setback
rookie	for all sports	new person, inexperienced
starting gate	horse racing	beginning of the race
quarterback	rugby	'the brain' of the game, the most important person
bases are loaded	baseball	good chance of scoring but no guarantee
home run	baseball	scoring points
hitter	baseball	someone who does well
home stretch	horse racing	last phase of the competition
strikeout	baseball	eliminated for this round

All this means that sports terminology is a suitable ground for the development of sense relations. As we have already stated, there are three main types of sense relations, although there are numerous examples of polysemy and homonymy. The first of them is hyponymy, which deals with the process of superordination. The second one is synonymy, which means the sameness of meaning.

A lot of words or sets of words have the same meaning, and they are called synonyms. The third one is antonymy which, on the other hand, denotes the oppositeness of meaning.

This work aims to present the basic types of sense relations through examples from sports terminology.

Hyponymy

A *hyponym* is a word or phrase whose semantic field is contained within that of another word, its *hypernym* (sometimes spelt *hyperonym* or defined as superordinate).[1] For example, *rugby* and *soccer* are *hyponyms* of *sport* (which is their *hypernym*), which is, on the other hand, a *hyponym* of *game*. So, *hypernym* is a major element in one string, where its *hyponyms* are just so-called smaller parts. This relation can be presented as a tree, in which a root is a *hypernym*, while *hyponyms* are branches. One *hypernym* may be divided many times, and each *hyponym* may be a *hypernym* of its further division. The following instances show it:

The facilities for many other *sports* were built as well (*basketball, volleyball, handball*…).

In modern football, there are many *positions*: *goalkeeper, defender, midfielder, striker,* etc. But, many experts divide *defenders* into *right, central* and *left-back, sweeper*, etc. The kinds of *midfielders* are *central, defensive, right, left* and *winger* or *attacking*.

In the first example, the hypernym is the word *sports*, while its hyponyms are *basketball, volleyball* and *handball.* In the second sentence *positions* is a hypernym of *goalkeeper, defender, midfielder* and *striker,* which are hyponyms; the term *defenders* is the hypernym of *right, central* and *left-back* and *sweeper*, and, at last, the term midfielders is the hypernym of *central, defensive, right, left* and *winger* or *attacking.*

Imitating the hierarchical structure and its interdependence, and then the part of a lexicon that reflects it, hyponymy embodies the meaning of the lexeme in the hierarchy in which it has a superior position, as, for instance, hypernym *sport* is in the superior position of its hyponym *volleyball*. It may be said that each hypernym could have loads of hyponyms. If we enlarge the last division, we can find that hypernym *sport* has more than one hyponym (not only *volleyball*).

It can be stated that hypernym *sport*, then, may have hyponyms *football, basketball*, *handball, water polo,* and *rugby,* and each of them can be further divided into their hyponyms.

There are three main characteristics related to hyponymy and

1 The word hypernym originated from the Greek words "hyper" [over] and "onoma" [name]; a hyponym consists of "hypo" [under] and "onoma" [name].

hypernymy: hypernym and hyponym are special lexemes. They are of the same morpho-syntactic class, and both are realized in language.

Hyponymy can be defined through the concept of direct implications. In the example *he wanted to play volleyball*, all hyponyms imply the hypernym *he wanted to play sport* because *sport* is a hypernym of *volleyball*. In its essence, hyponymy is a transitive relation, which can be illustrated as follows. If the lexeme *volleyball* is a hyponym of the lexeme *sport*, and it is a hyponym of the lexeme *entertainment*, then the lexeme *volleyball* should also be considered as the hyponym of the lexeme *entertainment*. What is also important to note is that the semantic relation in which one word is the hypernym of another is called hypernymy. The question arises as to whether grammatical categories can be classified within hyponymy, and whether singular and plural forms can be taken as examples of hyponymy. Of course, they can. So, the word *player* is a hyponym for *players*. The same situation is with gender. Thus, basic hyponymy is formed by dividing all *human beings* into *males* and *females*. Although this process may seem to be endless, it is not. It is just very complex and resembles a family tree.

It is important to point out that the term *immediate hyponyms* also appear in hyponymy. They are defined as words that are obtained during the first, immediate division of words into hyponyms. For example, *a player* is an immediate hyponym of *a sportsman* and *a footballer* is an immediate hyponym of *a player*.

Due to all the above, we can conclude that hyponymy is one of the most interesting sense relations and that it is possible as long as there is a possibility of dividing words (hypernyms) into so-called lower elements, that is, hyponyms.

Synonymy

The simplest definition of *synonymy* is that it means sameness of meaning. The words or sets of words that have the same (or nearly the same) meaning are called synonyms, or they are synonymous with one another. This makes it possible to define a *terrible match* as a *terrible clash* in the context of football, meaning the same thing.

Synonymy[2] makes the text diverse, because thanks to it, repetition is avoided, and thus the richness of a language is shown. There are two types of synonymy: absolute and partial. The first one is when the meaning and function of the synonymous words are the same. But, this condition is very rare and it is very difficult to find such synonyms because any two words that refer to the same meaning or object cannot co-exist. One example of absolute synonymy may be:

Somebody scored a goal.

Someone scored a goal.

The second type is partial synonymy and it occurs when words or sets of words have very closely related meanings. The meanings of two words are not completely the same, but close enough to have the same essence. To illustrate this, we will consider the following examples:

We can *buy* tickets for the match online.

Dear visitors, tickets for the match can be *purchased* online.

Synonyms in these sentences are *buy* and *purchase*. This is a partial synonymy, because these two words, although they have the same meaning, differ in some way in their formality, so we can say that the verb *buy* is a general term for obtaining something, while the verb *purchase* is used in a more formal context.

The best way to test whether two words are synonyms or not is to use the method of substitution. If one word can be replaced by another without changing the meaning of the sentence, the two words are synonyms. If we look at the following sentences, we will see that they have the same meaning, since those two words can be interchanged, we can confirm that it is a synonymy:

The *soccer* league becomes more and more interesting.

The *football* league starts earlier.

These words have the same meaning but are only used in two variants of the English language-American (soccer) and British (football).

It is not just words included in synonym examples. Synonymy is contained in regional or social variations or the use of collocations or idioms, too. They are distinguished by an added implication or connotation, or they may differ in their idiomatic use or their application. Some of the

2 The term synonymy originates from the Greek words "sun" and "onoma", which mean with and name.

examples of sports idioms with their meanings (synonyms) are: *at this stage in the game-at this time; the ball is in your court- it's your decision or responsibility to do something now; blow the competition away-win easily; call the shots- make the decisions; front runner- one of the people who is expected to win; get off the hook- escape, have responsibility removed; get a second wind-have a burst of energy after tiring, race; against time- there is almost no time left to accomplish something; start the ball rolling-begin something; throw in the towel-give up*.

Another interesting thing is the name of the English teams. All teams in English football leagues have their nicknames, which are very often used in sports terminology. There are various stories about how nicknames were given to clubs. Some are given according to the colour of the jerseys, some according to the place, and even according to the factories or shops. Thus, for example, Arsenal got the nickname ‘The Gunners‘ after the armament factories in Woolwich. We will list only some of the most interesting nicknames of English football clubs:

Football Club	Nickname:
Arsenal	The Gunners
Brentford	The Bees
Chelsea	The Blues, The Pensioners
Everton	The Toffees
Leicester City	The Foxes
Liverpool	The Reds
Manchester City	The Citizens
Manchester United	The Red Devils
Newcastle United	The Magpies
Norwich City	The Canaries
Southampton	The Saints
Watford	Yellow Army
West Ham United	The Hammers

Considering that we can equally use the names of clubs and their nicknames here, it is clear that this is synonymy. Thus we can hear that *The Gunners* hammered *The Red Devils* will be enough to understand that *Arsenal* beat *Manchester United*, or that *The Toffees* were very sweet for *The Reds*, which means that *Everton* lost in the derby against *Liverpool.* We have also interesting examples that *The Citizens* destroyed *Yellow Army*

when Manchester City won in the match with Watford, or that The *Magpies* are flying very high this moment when *Newcastle* played very well and was in the fourth position in the Premier League.

As was already stated, there are no real synonyms, and no two words can have the same meaning. It would seem almost impossible that two words with the same meaning would both survive in a language. Therefore, synonymy has its peculiarities, and here are three important characteristics of it.

1. Some sets of synonyms belong only to different dialects of the language or different geographical areas. For instance, the term *fall* is used in the United States and some western counties of Britain while others would use *autumn*. So the term *the fall part of football season* in Britain would be used as *the autumn part of football season*. Or, Americans say *soccer*, while people in Europe say *football*. In the works of dialectologists, there are many examples like these. But, their status is no different for translation. It is simply a matter of people speaking various forms of the language and having different vocabulary items.

2. Some words differ only in their emotive and evaluative meanings, but their cognitive meaning remains the same. Semantics have made a great play with the emotive difference between similar words (*good* or *extraordinary* defence of Manchester City). The function of such words in the language is, of course, to influence attitudes. These words are used for evaluative and emotive purposes to boost or arouse the viewer's interest.

3. Some words have a so-called collocation restriction, they occur only in conjunction with other words. Take for example the places where different sports are played. *Court* occurs with tennis, and with basketball, *pitch* with football, and so on. This does not seem to be a matter of their meaning, but of the company they keep. They differ only in that they occur in different environments, but they mean the same- a place where sports are played.

It is important to stress one more aspect of synonymy-cognitive synonymy. A word is cognitively synonymous with another word if all instances of both words express the same thing, and the referents are necessarily identical.

To explain this example of synonymy, we can use standard definitions of positions in a football team:

• All wingers are midfielders.
• All midfielders are in the position between attackers and defenders.
Then it can be said:
• All wingers are in the position between attackers and defenders.

The cognitive synonymy can be defined as a true-true process, in which, if we have three statements represented with letters A, B and C, we can say: If all As are Bs, and all Bs are Cs, then, for a sure, all As must be all Cs.

English is rich in synonyms for the historical reason that its vocabulary came from different sources, from Anglo-Saxon on the one hand, and from French, Latin and Greek on the other. English is considered to be a Germanic language from a historical point of view, with Anglo-Saxon as an earlier stage of its development. The 'Anglo - Saxon' words are often considered to be 'native' while those from French, Latin or Greek are 'foreign', 'borrowed' from these languages. But the terms 'native' and 'foreign' appear. In spite of their origins, most of the words are an essential and wholly natural part of the English language; moreover, even some of the 'native' words may have been 'borrowed' from some other language at some time in the past. Unfortunately, there are often moves to remove the 'foreign' element from languages. Frenchmen deplore 'Franglais' (the English words that are now common in colloquial French), while the Welsh spend time and scholarship to find substitutes for the 'English' words in the languages, though they are quite happy to retain the 'Latin' words that entered an earlier form of the language at the time of the Roman Empire.[3]

Anyway, this is one of the largest parts of semantics and relational opposites. Synonyms are all around us in everyday usage of language and sports and other kinds of terminology. The existence of several synonyms means a richer language.

Antonymy

What we need to know first about antonymy[4] is that it is used to express oppositeness of meaning, and words that are opposite are called antonyms. Although languages have no real need for true synonyms, and, as we could

3 Palmer, F.R. (1993). *Semantics, Second Edition*. Cambridge: Cambridge University Press. Page number 88.
4 The word antonymy originated from the Greek words "anti" and "onoma", which mean against, opposite and name.

see, it is doubtful whether any true synonyms exist, antonymy is a regular and natural feature of a language and we can say that true antonyms exist. Some of the most common examples from sports terminology are *big/small, old/young, good/bad, etc*. Adjectives are the best representatives of antonyms, but other parts of speech may be antonyms, as well (nouns: male-female; prepositions: up-down; verbs: precede-follow, etc.). To illustrate antonymy more clearly, we can use the following examples:

He is a *good* investment for Arsenal Board. Arsene Wenger must be happy because of that, also he has a *bad* character outside of football.

We could see Chelsea playing the game with *short* passes and Norwich trying to find its strikers with *long*.

Team sports are more interesting than *individual* ones.

The home team played with three *offensive* midfielders and the guest with two *defensive* players in the middle.

Juniors and seniors of the Serbia national water polo team are the champions of Europe.

Additionally, we can use the following instances to explain antonymy in detail:

WBA, the team represented with *black* and *white* colours, cannot relegate. In the last match from the *first* till the *last* minute, they were *superior* to, on that day, simply invisible, *inferior* Blackpool. This, according to the number of trophies won, the *small* club did *great* things, such as beating Arsenal and other famous and *big* English clubs.

It is easy to find the antonyms in this part of the text because they are natural ones. The pairs like black-white, first-last, superior-inferior, and small-big are used every day and are words with different meanings.

What is also important to point out is that entailment also occurs with antonymy. For example, something that is long entails that it is not short. The relationship between opposites is known as opposition. A member of a pair of opposites can generally be determined by the question: What is the opposite of X? Naturally, the term antonym has been commonly used as a term that is synonymous with the word opposite. However, there are different kinds of oppositeness, and it is important to distinguish them clearly. To begin with, sports terminology in English abounds in pairs of words such as wide/narrow, old/young, big/small, etc. All these adjectives have in common the fact that they may be seen in terms of degrees of the

quality involved. Therefore, a player may be young or very young and one player may be younger than another, as well as some game, for instance. We have, that is to say, gradation of width, age, size, etc. all indicated by adjectives such as these.

Sapir argued that we should handle all these words in terms of grading. The comparative forms of the adjectives are explicitly graded since to say that one player is younger than another, one game is better than another and one pass is longer than another is to place them on a graded scale for comparison.

Sapir went on to argue that although these comparative forms are preceded linguistically by the simple forms (i.e. formed from them by adding – er or more), they precede them logically in that young, good and long can only be understood in terms of being younger, better and longer than something – some norm or other. They are thus implicitly graded antonyms. Not only are these adjectives gradable, but they are graded against different norms according to the items being discussed. For instance, if I say that not many people were present, this might mean five or six if we were talking about an intimate party.[5] But, some adjectives can be graded according to different criteria.

So, if we say that not many people were present, this may mean several people looking training, but twenty thousand people also mean 'not much' if we were talking about the attendance at an important football match at Wembley.[6] So, it depends on many factors, including time, space and place of action. Intermediate terms also exist. For instance, the antonym hot/cold may form other pairs of antonyms, like warm/cool. The norm is set by the object being described. In basketball pass may be long if it is only ten meters, but, in football, it has to be many meters longer before it could be so described. One more instance from sports terminology is to score (a goal)/to miss (a chance). This relation called antonymy is very important for expressions in sport because, if someone is a winner, the other must be a loser, for every situation in the sport we must have its opposite and it makes the sport more thrilling.

5 Palmer, F.R. (1993). Semantics, Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press. Page number 94.
6 Palmer, F.R. (1993). Semantics, Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press. Page number 95.

Polysemy and Homonymy

In the beginning, it must be said that not only different words have different meanings. It is the case that the same words may have a set of different meanings. This is the relation known as polysemy[7] and such a word is polysemic. We mentioned the example of *football*, in America it is *rugby*, and in Europe, it is a classic football game, with eleven players in one team. So, we may say that football is a polysemous word because it has different meanings. Thus, polysemy is defined as a process where one word has several meanings. We can also include some other parts of speech as examples of polysemy. Let us consider the verb *dig* for instance. It is explained in the dictionaries as the action of removing the land and, what is very interesting for us, in sport, particularly in volleyball, as receiving the opponent's service, and the position of that volleyball player is named *digger*. Hence, in continuity with the previous cases, we can say that the noun *digger* in volleyball denotes polysemy.

A more practical problem is if one form has several meanings. It is not always clear whether we will notice that this is an example of polysemy (that there is one word with several meanings), or of homonymy[8] (that there are several words with the same shape).[9] Therefore, homonymy is the process when there is a group of words that share the same spelling and the same pronunciation but have different meanings. Such words are, for example: lead (metal) and lead (to be the first in some race), rose (flower) and rose (past tense of the verb rise). In the terminology of sport it can be used in the cases such as the following:

Liverpool takes *lead* in Premier League.

The lead will be used for making advanced equipment in sports.

Here we must emphasize another important thing. These examples, the pair of lead and rose, represent the words that are the same in writing. Such words are examples of homographs and the process is called homography.[10] On the other hand, some words are written differently but pronounced in the same way, and they are samples of homophony[11] (ball and bawl), and

7 The word polisemy originated from the Greek words "polys" and "sema", which mean many, and sign.
8 The word homonymy originated from Greek words "homo" and "onoma", which mean same and name.
9 Palmer, F.R. (1993). Semantics, Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press. Page number 101.
10 The word homography originated from the Greek words "homo" and "grapho", which mean same, and letter.
11 The word homophony originated from the Greek words "homo" and "phonos", which mean same, and tone.

such words are homophones. The examples of homophony in sport may be words *sight* and *site*:

What a beautiful *sight* of the stadium!

Any information about the fan trip you can find on our *site*.

In the end, we can say that, although they look different at first glance, all sense relations are very connected, and make sports terminology much more interesting, and thus give a person who follows sports more enjoyment in watching sports events.

Conclusion

To conclude, it can be said that the semantic field of linguistics is one of the most widely used, but one of the least studied. Looking at this paper we could conclude that there are a lot of materials that can be examined. This can be a lodestar for scholars who deal with semantics - they must be more engaged in this problem because semantics plays one of the most important roles in a language. Language cannot exist without synonymy, antonymy, polysemy, homonymy, homography, homophony, hyponymy, and other relations between words. They are common in sports terminology and substantial for expressing things, events, etc. As we could see, semantics can be as interesting as a sport. These two fields are interdisciplinary in many ways. We can express neither events nor players, actions without semantics and sense relations. This is other evidence that linguistics with its levels is widely spread in all parts of life. Because sport is one of the most essential parts of life, linguistics, and therefore semantics, are the integral parts of it. For all these reasons, sports terminology can serve as a good resource for all studies in the field of linguistics.

References

- Crystal, D. (1995). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press. Cambridge.
- Halliday, M., Webster, J. On Language and Linguistics (2006). Continuum International Publishing Group. London.
- Heasley, B., Hurford, J., Smith, M. (2007). Semantics, A Coursebook. Cambridge University Press. Cambridge.

- Lyons, J. (1978). Semantics, First and Second Book. Cambridge University Press. Cambridge.
- Mirić, M., and Sokić, R. (1998). Loan Words in Sports Terminology in Serbian. Faculty of Physical Education. The University of Novi Sad. Faculty of Philosophy. Novi Sad.
- Palmer, F. R. (1976). Semantics, Cambridge University Press. Cambridge.
- Quirk, R., Greenbaum, S. (1974). University Grammar of English. Longman. London.
- Spasić, D. (2011). Morphology Lexical and Grammatical. Filozofski fakultet Kosovska Mitrovica. Univerzitet u Prištini 2011. Kosovska Mitrovica.
- Steinberg, D., Jakobovits, L. (1971). Semantics. Cambridge University Press. Cambridge.

ORIGINALNI NAUČNI RAD

UDK:
Rad primljen: 24. 03. 2021.
Rad prihvaćen: 14. 05. 2021.

Uspjesi spoljne politike Crne Gore od 2006. Godine

Danica Radifković
Doktorand na Humanističkim studijama, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, Crna Gora, danica.radifkovic@udg.edu.me[1]

Apstrakt: *Spoljna politika Crne Gore od obnove nezavisnosti 2006. godine bila je skoncentrisana na evropske i evroatlantske integracije a ujedno i na evropeizaciju crnogorskog društva. Kao ključni spoljnopolitički prioriteti navedeni su članstvo Crne Gore u EU i NATO-u, čija je članica Crna Gora postala 2017.godine, a samim tim i jačanje dobrosusjedskih odnosa i regionalne saradnje, što predstavlja temelj sveobuhvatnog prosperiteta regiona Zapadnog Balkana. U radu će biti analiziran put Crne Gore kao ovim organizacijama, a uz to i analiza odnosa sa susjedima, prevashodno sa Srbijom, gdje su uočljive brojne oscilacije u prethodnom periodu. Rad polazi od pretpostavke da je jedini ispravni put Crne Gore članstvo u EU, i samim pregovaračim procesom transformacija crnogorskog društva, što će na kraju rezultirati punopravnim članstvom. Cilj rada je sveobuhvatna analiza spoljnopolitičkih događaja, u proteklom petanestogodišnjem periodu. Osnovna tehnika prikuljanja podataka i istraživanja biće analiza sadržaja tekstova pravnih i političkih dokumenata, kao i korišćenje raspoložive literature u ovoj oblasti, naučnih i stručnih tekstova, časopisa i relevantnih internet izvora.*

Ključne riječi: *spoljna politika, evropeizacija, Evropska unija, dobrosusjedski odnosi*

Uvod

Promjene u međunarodnom okruženju i povratak Crne Gore na međunarodnu scenu 2006. godine jasno su definisali njenu spoljnu poltiku i trasirali put kojim treba ići u narednom periodu. Spoljnu politiku Crne

1 Kontakt sa autorom: danica.radifkovic@udg.edu.me

Gore od obnove nezavisnosti karakterišu procesi internacionalizacije i evropeizacije, a uz to i održavanje dobrosusjedskih odnosa sa državama regiona, što su ključni spoljnopolitički prioriteti.

Rad polazi od pretpostavke da članstvo Crne Gore u EU i NATO nema samo ekonomsku i bezbjednosnu komponentu, već i političku emancipaciju, transformaciju političke kulture a na kraju i prihvatanje demokratskih vrijednosti na kojima počivaju obje organizacije a uz to i jačanje regionalne saradnje koja predstavlja kamen temeljac dobrosusjedskim odnosima u ovom regionu. U radu će biti analizirani spoljnopolitički prioriteti Crne Gore, odnosi sa EU i NATO-m, a ujedno i sa najbližim susjedom Republikom Srbijom, sa kojom je Crna Gora bila u višedecenijskoj zajednici. Danas je Crna Gora lider evropskih integracija, i država koja ima sva pregovaračka poglavlja otvorena, velika podrška Uniji je prisutna u Crnoj Gori, ali određeni unutrašnji problemi, brojni ultimatumi i nesaglasja, mogu biti velika kočnica u daljem napretku.

Takođe, rad će dati kratak elaborat o izazovima spoljne politike, kojima u najvišoj mjeri doprinose unutaršnja nesaglasja političkih partija, sa različitim političkim stavovima i pravcima djelovanja. Brojne oscilacije među političkim subjektima a ujedno i sami jaz podjela unutar crnogorskog društva predstavljaju ozbiljnu prijetnju da ugroze crnogorski glavni spoljnopolitički prioritet- članstvo u EU.

Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore

Hiljadugodišnje postojanje Crne Gore i njen neupitni identitet prolazili su kroz razne etape od razvoja do ukidanja Crne Gore kao nezavisne države 1918. godine, te nakon toga i ulazak u sastav Jugoslavije sa minimalnim učešćem u spoljnopolitičkom odlučivanju.

Obnovom svoje nezavisnosti 21.maja 2006. godine Crna Gora je ponovo definisala prioritete spoljne politike, koje su ujedno i promovisale njene vlasti od 1997. godine.[2] Vlada Crne Gore je pola godine nakon proglašenja nezavisnosti utvrdila spoljnopolitičke prioritete koje je

2 Dragan Đukanović, Ivona Lađevac, „Definisanje spoljnopolitičkih prioriteta: slučaj Crne Gore", u: Edita Stojić-Karanović i Slobodan Janković (urs.), Elementi strategije spoljne politike Srbije, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, str. 32–47. (citirano prema: Dragan Đukanović, "Spoljnopolitičko pozicioniranje Crne Gore nakon obnove nezavisnosti 2006. godine", *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Glasnik odjeljenja dru*štvenih nauka , 24, 2019, str. 294)

uvrstila u donešeni dokument- *Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore*. Ovim dokumentom definisana je lista prioriteta u skaldu sa njenim interesima i budućim djelovanjem u međunarodnoj zajednici.[3] U skladu sa navedenim Vlada Crne Gore je donijela sljedeće spoljnopolitičke prioriete:

Integracija u Evropsku uniju i Sjevernoatlantski savez (NATO),

Unapređenje i održavanje dobrosusjedskih odnosa i regionalne saradnje,

Razvijanje bilateralne i multilateralne saradnje.[4]

Iako je Crna Gora promijenila svoj državni status, pravce spoljne politike i njenog međunarodnog djelovanja nije, i prozapadni kurs nastavio je da jača, uprkos brojnim unutrašnjim izazovima sa kojima se Crna Gora suočava. Integracija u evroatlantske strukture kao prvi spoljnopolitički prioritet od krucijalne važnosti je ne samo za Crnu Goru već i za sveobuhvatan prosperitet regiona Zapadnog Balkana. Spoljnopolitički ciljevi Crne Gore mogu biti ostvareni integracijom u savremene međunarodne tokove, demokratskom konsolidacijom, očuvanjem međuetničkog sklada, ekonomskim i kulturnim razvojem.

Važno je naglasiti da je proces evropeizacije zapadnobalkanskih država započet 1999.godine Procesom stabilizacije i pridruživanja koji je imao za cilj stabilizaciju regiona Zapadnog Balkana, unapređenje ekonomske saradnje, ključne institucionalne reforme i na kraju pristupanje država ovog regiona Evropskoj uniji.[5]

Članstvo Crne Gore u EU

Zvaničan put Crne Gore ka Evropskoj uniji započeo je u junu 2006. godine dok je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisala 2007. godine i to je bio prvi ugovorni odnos Crne Gore, kao nezavisne i suverene države sa Evropskom unijom. Godinu dana nakon toga Crna Gora je podnijela 2008. za članstvo i dvije godine nakon veoma kompleksnog procesa pregovaranja 2010. dobija status zemlje kandidata.[6] Pregovore sa

3 Dragan Đukanović, "Spoljnopolitičko pozicioniranje Crne Gore nakon obnove nezavisnosti 2006. godine", *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Glasnik odjeljenja dru*štvenih nauka, 24, 2019, str. 294

4 Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore, Vlada Crne Gore, 15. novembar 2006, (Citirano prema: Dragan Đukanović, *Balkan na posthladnoratovskom raskršću*, Službeni glasnik, Beograd, 2016, str. 115)

5 Nikoleta Đukanović, „Evropeizacija spoljne politike Crne Gore u vrijeme kriza", *Spoljna politika Crne Gore — istorija i savremenost*, Zbornici radova sa naučnih skupova, 154, Odjeljenje društvenih nauka, 50, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2019, str.149

6 Gordana Đurović, *Evropska unija i Crna Gora*, EU Info centar, Podgorica, 2016.godine, str.82

Evropskom unijom Crna gora je započela započela 2012.godine i tako je postala prva država na koju je primijenjen novi pristup u pregovorima, koji kao prioritet definiše vladavinu prava.[7]

Novi pristup u pregovorima odnosi se na Poglavlja 23-Pravosuđe i temeljna prava, i 24-Pravda, sloboda i bezbjednost, koja se otvaraju prva a zatvaraju se na kraju pregovaračkog procesa, pa se često naglašava da igraju ulogu kontrolora u pregovorima, i u slučaju zatoja u njima, kompletan pregovarački proces može biti doveden u pitanje.[8] Evropska komsija u izvještaju o napretku iz 2020. godine[9] naglašava da je postignut ograničen napredak i da brojni izazovi ostaju kada je riječ o nezavisnosti pravosuđa i borbe protiv korupcije.

Važno je naglasiti da Crna Gora ima manju prosječnu ocjenu nego 2016. godine kada su u pitanju poglavlja, što predstavlja dodatni razlog za zabrinutost kada je riječ o crnogorskom evropskom putu.

Poslije zahtjevnog i kompeksnog zadatka, Crna Gora je dva najznačajnija poglavlja otvorila 18.decembra 2013.godine i dobila 83 privremena mjerila, od kojih 45 za Poglavlje 23 i 38 za Poglavlje 24, što je znatno više od broja mjerila koja je Hrvatska dobila prilikom pristupanja EU. Glavna svrha uvođenja mjerila jeste mogućnost praćenja napretka od strane Evropske komisije i država članica EU, prije nego što se državi kandidatu dodijele završna mjerila za zatvaranje poglavlja.[10]

Danas, Crna Gora ima otvorena sva pregovaračka poglavlja, dok su tri privremeno zatvorena, te su u tom kontekstu može smatrati predvodnikom inegracija među zapadnobalkanskim državama, ali po drugim indikatorima Crna Gora je u procesu stagnacije kada su u pitanju sveobuhvatne reforme.

Tačke koje opterećuju proces integracije su nemogućnost rješavanja političke krize koja traje od 2016. godine, bojkot parlamenta od strane opozicije, nizak nivo povjerenja građana u izborni proces, nedovoljna borba protiv kriminala i korupcije, polarizacija medijske scene i brojni drugi.[11]

Broj otvorenih i privremeno zatvorenih pregovaračkih poglavlja nije

7 Nikoleta Đukanović, „Evropeizacija spoljne politike Crne Gore u vrijeme kriza“, op.cit., str.149

8 Tanja Miščević, “Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan”, *Politička misao*, br.2, Beograd, 2016., str.139

9 *Montenegro 2020 Progress Report*, European Commission, Brusseles, October 2020.

10 Aleksandar Andrija Pejović, „Vladavina prava u politici prijema u Evropsku uniju“, *Matica crnogorska*, br.66, Podgorica, 2016., str. 8

11 Nikoleta Đukanović, „Evropeizacija spoljne politike Crne Gore u vrijeme kriza“, *Spoljna politika Crne Gore — istorija i savremenost*, Zbornici radova sa naučnih skupova, 154, Odjeljenje društvenih nauka, 50, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2019, str. 151

mjerilo uspjeha u sprovođenju sveobuhvatnih reformi, što je posebno naznačeno u Izvještaju o napretku za 2019. godinu u kojem izostaju brojne pohvale za reforme u mnogim oblastima dok je konstatovan izostanak brojnih rezultata u ključnim područjima vladavine prava, borba protiv organizovanog kriminala i korupcije, reformi pravosuđa i drugim oblastima.[12]

U naredom periodu pred Crnom Gorom se nalaze brojne unutrašnje reforme, ali se temeljnije mora pristupiti harmonizaciji nacionalnog pravnog poretka sa evropskim. Dosadašnji progres u ovim poglavljima, dao je određene rezultate, ali još nema riječi ni među evropskim ni domaćim zvaničnicima o zatvaranju ovih poglavlja.

Ulazak Crne Gore u NATO

Crna Gora je kao i većina država nastalih raspadom Jugoslavije, nakon obnove nezavisnosti našla u lošem regionalnom okruženju, koje je godinama bilo karakterisano kao sinonim za ratove i sankcije. Sama ideja evroatlantskih integracija izmijenila je Crnu Goru i osnažila njen sopstveni mediteranski identitet.[13]

U novembru 2006. godine NATO je uputio poziv Crnoj Gori da se priključi Partnerstvu za mir na samitu u Rigi, što je ona i uradila u decembru iste godine. Sredinom 2008. godine Crna Gora je sklopila Akcioni plan partenrstva sa NATO, koji je usresređen na širok dijapazon političkih, bezbjednosnih, finansijskih pitanja blisko povezanih sa njenom pretenzijom da bude punopravna članica.[14] U decembru 2009. godine Crna Gora je pozvana da se priključi Akcionom planu učlanjenja (MAP), dok je u decembru 2015. godine, na sastanku ministara spoljnih poslova NATO-a, pozvana da pokrene razgovor o članstvu u Alijansi. Pola godine nakon toga ministri inostranih poslova država-članica potpisali su Protokol o pristupanju, te je samim tim proces ratifikacije prijemnih protokola otpočeo je u parlamentima država-članica NATO.[15] Nakon ratifikacije protokola u

12 *Ibidem*, str. 151

13 Dragan Đukanović, „Kontinuitet vanjske politike Crne Gore od 1997. godine: uspjesi i izazovi“, *Spoljna politika Crne Gore — istorija i savremenos*t, Zbornici radova sa naučnih skupova, 154, Odjeljenje društvenih nauka, 50, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2019. str. 132

14 Ján Cingel, “Crna Gora na putu u NATO”, *GLOBSEC Policy Institute,* Bratislava, str.1-2

15 Danica Radifković, „Spoljna politika Crne Gore od obnove nezavisnosti do članstva u NATO“, magistraski rad, *Humanistik*če studije-Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, oktobar 2018., str.41

svim državama članicama, Crna Gora je 5. juna 2017. postala punopravna članica Alijanse, što predstavlja i veliki doprinos ne samo unutrašnjoj već i regionalnoj bezbjednosti.

Pitanje crnogorskog članstva u NATO-u bila je tačka sporenja unutar Crne Gore, i nepostojanje političkog konsenzusa oko ovog pitanja dovelo je do protesta na crnogorskim ulicama 2015.godine, kako bi došlo do promjene spoljnopolitičkog kursa i na kraju do odustajanja od pristupanja NATO.[16] Od velike je važnosti naglasiti da nije održan referendum o pristupanju Crne Gore Alijansi, već je tu odluku donijela parlamentarna većina. Nerijetko se u javnom diskursu nameće i preispituje odluka da li je Crna Gora trebala da postane punopravna članica NATO-a, zbog događaja 1999. godine. Neupitna je činjenica da se kod protivnika učlanjenja u NATO radi o emotivnom pitanju a tome u prilog ide i nedovoljna informisanost o brojnim benifitima koje sa sobom nosi članstvo u ovoj međunarodnoj organizaciji. Kada je riječ o članstvu u NATO-u, nikada nije postojao politički konsenzus, i veliki broj političkih partija, sada dio parlamentarne većine bile su protiv učlanjenja.

Ulaskom Crne Gore u NATO, ostvaren je jedan spoljnopolitički prioritet, koji je bio optimalna opcija razvoja Crne Gore, a ujedno i jedna stepenica bliže članstvu u EU.

Odnosi Crne Gore sa Republikom Srbijom

U dokumentu *Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore* navedeno je da pristupanje Evropskoj uniji nije izvodljivo bez inteziviranja bilateralne i multilateralne saradnje na Zapadnom Balkanu, te je u okviru ovog dokumenta navedeno da će Crna Gora nastojati da održava dobre odnose sa okruženjem Republikom Srbijom, Republikom Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Republikom Hrvatskom i Republikom Italijom, dok će u širem kontekstu dobri odnosi biti održavani i sa Republikom Makedonijom i Republikom Slovenijom.[17]

16 Ján Cingel, "Crna Gora na putu u NATO", *GLOBSEC Policy Institute,* Bratislava, str.2-3

17 Dragan Đukanović, Ivona Lađevac, „Definisanje spoljnopolitičhih prioriteta-slučaj Crne Gore", u dr Edita Stojić-Karanović i mr Slobodan Janković(ur), *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2002, str, 32-47 (citirano prema: Danica Radifković, „Spoljna politika Crne Gore od obnove nezavisnosti do članstva u NATO", magistraski rad, *Humanistik*če studije-Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, oktobar 2018., str. 54)

Godinama unazad odnose među zapadnobalkanskim državama karakterišu brojne turbulencije i nesaglasja, ali samo angažovanje Evropske unije doprinijelo je stabilizaciji ovog regiona i jačanju regionalne saradnje, koja je jedan od neformalnih preduslova za stupanje u punopravno članstvo.

Regionalna inicijative kompatibilne su sa dva glavna integraciona procesa, ali prevashodno sa učlanjenjem u EU. Neki od njih imaju formalan karakter jer jasno sadrže pomoć i podršku za pristupanje EU, dok su drugi ako ne deklarativni, veoma afirmativni jer implementiraju osnovne vrijednosti na kojima počiva EU, a to su: bezbjednost, stabilnost, saradnja, dobrosusjedski odnosi, itd.[18]

Najviše oscilacija u međudržavnim odnosima bilo je između Republike Srbije i Crne Gore, koje su i nakon raspada Savezne Republike Jugoslavije 1992. godine nastavile da žive zajedno i 2003. godine dolazi do formiranja Državne zajednice Srbije i Crne Gore, ali 2006. dolazi do mirnog okončanja njihovog saveza i obje države nastavljaju da djeluju kao nezavisne i suverene.[19] Poslije razdvajanja ove dvije države odnosi između njih su oscilirali i pretežno zavisili od političkih odluka iz Beograda i Prištine a posebno su bili loši od 2008. do 2012. godine. Veliki broj bilateralnih problema je opterećivao ove odnose i oni su u najvećoj mjeri vezani za položaj manjina, Srba u Crnoj Gori i Crngoraca u Srbiji, kao i nedefinisani pravni okvir koji bi regulisao pitanje dvojnog državljanstva.[20]

Kako je već i navedeno kao jedan od glavnih opterećujućih problema jeste status manjina u obijema državama, dok bi rješenje moglo biti potpisivanje međudržavnog sporazuma koji bi pravno regulisao i precizirao otvorena pitanja.[21] Kada je riječ o brojkama na popisu stanovništva, koji se u Crnoj Gori radi na svakih 10 godina, a rađen je 2011. godine, otkrio je da su dvije najbrojnije kategorije crnogorskog 45% koji čine realitvnu većinu i srpskog naroda u Crnoj Gori 28% koje su nastavile da preoblikuju

18 Saša Knežević, „Međunarodne prilike i pozicija Crne Gore početkom XX i XXI vijeka", *Spoljna politika Crne Gore — istorija i savremenost*, Zbornici radova sa naučnih skupova, 154, Odjeljenje društvenih nauka, 50, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2019, str.133

19 Dušan Vasić, "Uporedni pregled spoljnopolitičkih opredjeljenja i prioriteta država sa prostora Bivše SFRJ", *Beogradski forum za svet ravnopravnih*, Beograd, 2009., str. 9-10

20 Dragan Đukanović, „Saradnja između Republike Srbije i Crne Gore u evrointegracionom procesu", *Evropsko zakonodavstvo*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, br.52-53, Beograd, 2015, str.313

21 Dragan Đukanović, "Republika Srbija i Crna Gora- Analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006.godine", *Srpska politička misao,* vol.49, Beograd, 2015, str.51-70

politički kontekst, što se može očekivati i u narednom periodu.[22]

Godine 2019. Skupština Crne Gore je usvojila Zakon o slobodi vjeroispovijesti što je izazvalo brojne polemike i rasprave, jer je to za Srpsku pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori bilo neprihvatljivo zbog člana koji izričito naglašava da vjerske zajednice moraju da dokažu vlasništvo nad crkvenom imovinom ili će ta imovina biti upisana kao državno vlasništvo.[23] To je dodatno usložilo odnose između Srbije i Crne Gore, te samim tim doskorašnji problemi oko granice, dvojnog državljanstva su pali u drugi plan, a oštra retorika oko ovog pitanja dobijala je na dimenziji a samim tim i doprinosila produbljivanju podjela već vjekovima podijeljenog crnogorskog društva. Odnose Crne Gore i Srbije karakteriše višedecenijska povezanost, ali od 2006. godine, isti su prošli brojne faze, od najvećih turbulencija do uspostavljanja najboljih odnosa u istoriji. Danas, odnosi među ove dvije države su diplomatski zategnuti, i u narednom periodu zavisiće od političke volje obje strane da li će do njihove relaksacije doći.

Izazovi spoljne politike CG

Crna Gora se od osamostaljenja 2006. godine suočila sa brojnim izazovima i u tim momentima sa veoma teškim i složenim odlukama, koje su imale težinu da utiču na smanjenje popularnosti evroatlantske politike. U oktobru 2008. godine Crna Gora je priznala nezavisnost Kosova, što je moglo uticati na njenu unutrašnju stabilnost a i narušilo je odnose između Republike Srbije i Crne Gore, ali gledano iz dugoročne perspektive ovo je bila stepenica bliže članstvu u Sjeventoatlantskom savezu.[24] Druga potvrda da je Crna Gora opredijeljena ka Zapadu mogla se vidjeti u pridruživanju Crne Gore restriktivnim mjerama koje je EU 2014. godine uvela Ruskoj Federaciji zbog aneksije Krima, dok je 2016. godine kada su održani parlamentarni izbori u Crnoj Gori došlo do miješanja pojedinih aktera iz Ruske Federacije koji su pokušali da okrenu crnogorski spoljnopolitički

22 Jelena Džankić, „Reconstructing the Meaning of Being "Montenegrin"", *Slavic Review,* Vol. 73, No. 2, Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies; Cambridge University Press, 2014., str.349

23 *Odnosi Srbije i Crne Gore od 2006. do 2020*., dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/kratka-hroniologija-politi%C4%8Dkih-odnosa-srbije-i-crne-gore-2006-2020-/30976423.html (datum pristupa: 16. mart 2021.)

24 Dragan Đukanović, „Kontinuitet vanjske politike Crne Gore od 1997. godine: uspjesi i izazovi", *Spoljna politika Crne Gore — istorija i savremenos*t, Zbornici radova sa naučnih skupova, 154, Odjeljenje društvenih nauka, 50, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2019. str. 129

kurs ka Istoku.[25] Ruska Federacija ima strateške interese na Balkanu, na kojem je prisutna vjekovima, te sami taj čin nije bio iznenađujuća okolnost, jer u Crnoj Gori postoje politički subjekti koji Zapadni Balkan posmatraju kroz rusku prizmu uticaja.

U avgustu 2020. godine u Crnoj Gori je došlo do promjene vlasti, što je jedan od pokazatelja demokratskog sazrijevanja crnogorskog društva.

Nakon petnaest godina učešća na međunarodnoj sceni, spoljna politika Crne Gore, suočena je sa brojnim izazovima, prevashodno kada je riječ o evropskim integracijama, jer unutrašnje podjele koje su sve prisutnije kao i jedan dio sadašnje parlamentarne većine (predvođena Demokratskim frontom) žusto zagovara stav da treba donijeti isključive odluke po brojnim pitanjima bez obzira na upozorenja koja stižu iz Evropske unije. Jedna od tih namjera jeste ukidanje Specijalnog državnog tužilaštva sa čime briselska adiministracija nije saglasna, i u više navrata je poslato upozorenje da bi moglo doći do nazadovanja u pregovorima, što crnogorskom društvu nije u interesu poslije skoro devet godina pregovaranja.[26] Bitno je naglasiti da je postavljen ultimatum od strane određenog dijela parlamentarne većine, da neće glasati niti za jedan zakon dok ne dođe do ukidanja Specijalnog državnog tužilaštva. Venecijanska komisija je dala negativno mišljenje o ukidanju tužilaštva, a EU upozorava da u slučaju ukidanja kompletan pregovarački proces može biti doveden u pitanje.

Od velike je važnosti naglasiti da pojedine političke partije koje čine parlamentarnu većinu, a programski pripadaju konzervativnijim neevropskim partijama, podržavaju Vladu Crne Gore koja teži da sprovodi evropsku politiku, što dovodi do određenih kontradiktornosti, a veliki je izazov da li će to u narednom perodu ugroziti evropski put Crne Gore.

Sada najaktuelniji izazov spoljne poltike Crne Gore je korona kriza, koja je jasno napravila distinkciju između evropskih država i Zapadnog Balkana. Neosporna je činjenica da sve zapadnobalkanske države teže ka članstvu u EU, ali sve dublje krize unutar same Unije, otvaraju prostor za rusku i kinesku korona-diplomatiju u ovom regionu.[27]

Sprečavanje novih polarizacija nužno zahtijeva veći nivo regionalne

25 *Ibidem*, str.130

26 *EU upozorila Crnu Goru zbog namjere da mijenja zakone o tužilaštvu*, dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/31088357.html (datum pristupa: 12.mart 2021.)

27 *Kineska i ruska korona-diplomatija*, dostupno na: https://www.dw.com/sr/kineska-i-ruska-korona-diplomatija/a-56507939 (datum pristupa: 13. marta 2021.)

saradnje, dok EU mora države Zapadnog Balkana uvrstiti na svoju agendu i nakon okončanja pandemije COVID-19, kako drugim akterima ne bi bila pružena prilika da ovaj region, a samim tim i Crnu Goru, prepuste drugim subjektima koji imaju geopolitičke i geostrateške interese na Balkanu.

Zaključak

Kao što je u radu navedeno može se zaključiti da Crna Gora od 2006. godine sprovodi uspješnu spoljnu politiku koja je usmjerena ka evropskim i evroatlantskim vrijednostima. Danas je Crna Gora predvodnik integracija, koja je na evropskom putu uradila puno, postala punopravna članica Alijanse, i uspijeva da održi dobre odnose kako sa državama regiona, tako i sa ostalim državama i međunarodnim organizacijama. Učesnik je brojnih regionalnih inicijativa koje su na Zapadnom Balkanu prisutne od 1999. godine kada je započet Proces stabilizacije i pridruživanja, i to je još jedan od benifita za Crnu Goru, koja ne bi sama mogla da se nosi sa izazovima koji su svakodnevno prisutni u međunarodnim odnosima.

Kada je riječ o odnosima sa susjedima, prevashodno sa Republikom Srbijom, nije za očekivati da će do drastičnog pogoršanja doći, ali se mora postići politički konsenzus koje će biti u skladu sa strateškim prioritetima obje države. Nužno je pravno institucionalizovati pitanje dvojnog državljanstva, što dodatno opterećivalo ove odnose u proteklih petaneset godina.

Budući odnosi sa Evropskom unijom zavisiće od političke volje unutar Crne Gore, kojom će brzinom sprovoditi potrebne reforme, ali i od same Evropske unije, da li će nakon korona krize uspjeti da se politički reformiše i fokusira na politiku proširenja, i hoće li se Zapadni Balkan naći na njenoj listi prioriteta. Sve više je prisutniji ruski i kineski uticaj u ovom regionu, kroz brojne programe pomoći u korana krizi, i jasno je da će u narednom periodu isti biti izražen ukoliko Evropska unija ne zauzme stav da ovaj region nije prepušten sam sebi već da će uz sve potrebne reforme za određeni vremenski period biti dio evropske porodice.

Nakon što je Crna Gora postala članica NATO-a, uz brojne reforme koje je sa sobom nosilo članstvo u toj međunarodnoj organizaciji, put do EU je znatno teži i zahtjevniji, a uzimajući u obzir položaj i samu geografsku površinu Crne Gore, članstvo u Evropskoj uniji nema alternativu.

Abstract: *Since 2006. Montenegrin foreign policy was focused on European and Euro-Atlantic integration as well as on Europeanization of Montenegrin society. The key foreign policy priorities are Montenegro's membership in the EU and NATO, whose member Montenegro became in 2017, and thus the strengthening of good neighborly relations and regional cooperation, which is the foundation of the overall prosperity of the Western Balkans region.*

This paper will analyze the path of Montenegro to these organizations, as well as the analysis of relations with neighbors, primarily with Serbia, where there are numerous oscillations in the previous period. This paper starts with the assumption that the only correct way for Montenegro is EU membership, and through the negotiation process itself the transformation of Montenegrin society, which will ultimately result to full membership. The aim of this paper is a comprehensive analysis of foreign policy events in the past fifteen years. The basic technique of data collection and research will be the analysis of the content of legal texts and political documents, as well as the use of available literature in this field, scientific and professional texts, journals and relevant Internet sources.

Key words: *foreign policy, europeanization, European Union, good neighborly relations.*

Literatura

- Cingel Ján, "Crna Gora na putu u NATO", *GLOBSEC Policy Institute,* Bratislava
- *Đukanović Dragan, "Republika Srbija i Crna Gora- Analiza bilateralnih odnosa i problema nakon 2006.godine", Srpska politička misao,* vol.49, Beograd, 2015.
- Đukanović Dragan, "Spoljnopolitičko pozicioniranje Crne Gore nakon obnove nezavisnosti 2006. godine", *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Glasnik odjeljenja dru*štvenih nauka , 24, 2019.
- Đukanović Dragan, „Saradnja između Republike Srbije i Crne Gore u evrointegracionom procesu", *Evropsko zakonodavstvo*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, br.52-53, Beograd, 2015.
- Đukanović Dragan, *Balkan na posthladnoratovskom raskršću*, Službeni glasnik, Beograd, 2016
- Đukanović Dragan, Lađevac Ivona, „Definisanje spoljnopolitičkih prioriteta: slučaj Crne Gore", u: Edita Stojić-Karanović i Slobodan

Janković (urs.), *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008
- Đukanović Nikoleta, „Evropeizacija spoljne politike Crne Gore u vrijeme kriza“, *Spoljna politika Crne Gore — istorija i savremenost*, Zbornici radova sa naučnih skupova, 154, Odjeljenje društvenih nauka, 50, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2019
- Đurović Gordana, *Evropska unija i Crna Gora*, EU Info centar, Podgorica, 2016.
- Džankić Jelena, „Reconstructing the Meaning of Being "Montenegrin"“, *Slavic Review,* Vol. 73, No. 2, Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies; Cambridge University Press, 2014.
- Knežević Saša, „Međunarodne prilike i pozicija Crne Gore početkom XX i XXI vijeka“, *Spoljna politika Crne Gore — istorija i savremenost*, Zbornici radova sa naučnih skupova, 154, Odjeljenje društvenih nauka, 50, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2019
- Miščević Tanja, "Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan", *Politička misao*, br.2, Beograd, 2016.
- *Montenegro 2020 Progress Report*, European Commission, Brusseles, October 2020
- Pejović Aleksandar Andrija, „Vladavina prava u politici prijema u Evropsku uniju“, *Matica crnogorska*, br.66, Podgorica, 2016.
- Radifković Danica, „Spoljna politika Crne Gore od obnove nezavisnosti do članstva u NATO“, magistraski rad, *Humanistik*če studije-Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, 2018.
- Vasić Dušan, "Uporedni pregled spoljnopolitičkih opredjeljenja i prioriteta država sa prostora Bivše SFRJ", *Beogradski forum za svet ravnopravnih*, Beograd, 2009.
- **Internet izvori:**
- https://www.slobodnaevropa.org/a/kratka-hroniologija-politi%C4%8Dkih-odnosa-srbije-i-crne-gore-2006-2020-/30976423.html (datum pristupa: 16. mart 2021.)
- https://www.slobodnaevropa.org/a/31088357.html (datum pristupa: 12.mart 2021.)
- https://www.dw.com/sr/kineska-i-ruska-korona-diplomatija/a-56507939 (datum pristupa: 13.mart 2021.)

NAUČNI RAD

UDK:
UDK:
Rad primljen: 17. 05. 2021.
Rad prihvaćen: 19. 06. 2021.

Uticaj video igara na učenje Engleskog jezika u srednjoj školi

Jelena Ćinćir, MA
Visoka škola za komunikacije, Beograd

Apstrakt: *Predmet ovog rada je uticaj video igara na znanje engleskog jezika, posebno kod srednjoškolaca. Na osnovu dugogodišnjeg iskustva i rada u nastavi, uočeno je da postoji određeni stimulativan i pozitivan uticaj koji video igre imaju na direktno usvajanje i korišćenje engleskog jezika u nastavi. Naime, većina đaka koji su aktivno igrali video igre, sami bi, doduše nesvesno i bez sposobnosti da objasne ili obrazlože svoj odgovor, znali da pravilno upotrebe i primene pojedine gramatičke celine kao i frazalne glagole. Takođe, njihovo izražavanje bilo bi tečnije i spontanije. Sami đaci bi tvrdili da kod kuće ne uče dodatno engleski jezik, već da su puno toga naučili i usvojili igrajući video igre, kao i kroz komunikaciju sa drugim učesnicima istih video igara. Ovaj rad ima zadatak da istraži posledičnu vezu između aktivnog upražnjavanja video igara i znanja engleskog jezika kod srednjoškolaca.*

Ključne reči: *Video-igre, strani jezik, učenje, jezik*

Uvodni deo

Američki lingvista Edvard Entoni definiše metod kao sveobuhvatni plan za sistematsku prezentaciju jezika koja je utemeljena na odabranom pristupu. (*Anthony,* 1963: 9-11). Autor smatra da je koncept metoda hijerarhijske prirode i da je tročlan, a sastoji se od: pristupa (*approach*), metoda (*method*) i tehnike (*technique)*. Pristup obuhvata niz stavova i pretpostavki koje se tiču podučavanja i učenja jezika; metod je opšti plan sistematske prezentacije jezika koji se zasniva na izabranom pristupu; a tehnike predstavljaju nivo na kome se pristupi i metode primenjuju. Za većinu nastavnika metod je skup teoretski objedinjenih tehnika koje se

upotrebljavaju u učionici i koje se mogu generalizovati u raznim situacijama pred različitom „publikom"-učenicima.

U 20. veku pojavile su se mnoge metode i pristupi sa različitim karakteristikama i ciljevima učenja i podučavanja. Od samog početka učenja stranog jezika razlikujemo nekoliko metoda ili pristupa:

- gramatičko – prevodni metod;
- direktan ili prirodan metod;
- oralni pristup ili učenje jezika kroz situacije;
- audiolingvalni metod;
- totalni fizički odgovor;
- tihi način;
- sugestopedija;
- komunikativni pristup;
- podučavanje jezika koji se zasniva na rešavanju zadataka.

Mediji

Reč *medij* je latinskog porekla (lat. *medius* – srednji, u sredini). Medij najčešće određujemo kao sredstvo komunikacije ili prenošenja vesti, međutim, da bismo na konkretan i precizan način definisali medij, ali i njegove uloge i funkcije, moramo imati u vidu da postoji mnogo tumačenja svrhe ali i funkcije medija. U zavisnosti od toga ko tumači medije razlikuju se i pogledi na medije. U komunikacijskom smislu medij je fizičko ili tehničko sredstvo pretvaranje poruke u signal koji se može slati kanalom. Oni su sredstvo kojim se ostvaruje komunikacija, *John Fiske* razlikuje tri vrste medija:

- prezentacijske (lice, glas, telo), koje su ograničeni na „ovde" i „sada" jer je medij sam komunikator;
- reprezentacijske (fotografije, knjige, slike), koje se koriste kulturnim i estetskim konvencijama za stvaranje komunikacijskih dela i određenoga diskursa;
- mehaničke medije (radio, televizija, telefon), koji odašilju i prezentacijske i reprezentacijske medije.

Mediji imaju svoje korene u počecima društvenih zajednica u kojima je postojala potreba za javnim saopštavanjem informacija. Snažan razvoj medija dogodio se tokom 20. i početkom 21. veka. Sem razvoja elektronskih

medija za razvoj medija zaslužne su humanističke i društvene nauke kao i konkretne društvene okolnosti.

O funkciji medija pisalo se dosta. Po Rus-Mol i Zagorac Keršer najvažnije funkcije medija su:

- informaciona, (povećanje opšte informisanosti građana);
- artikulaciona, (oblikovanje i postavljanje problema u realne i vidljive okvire u kojima ih javnost može opaziti);
-*Agenda Setting,* (stavljanje problema i tema pred javnost);
- kritika i kontrola;
- zabava;
- obrazovanje (mediji su sve više u službi obrazovanja jer upotrebom medija stičemo opšta znanja; oni mogu imati poseban obrazovni karakter preko specijalizovanih edukativnih programa koji se bave naukom, istraživanjem i popularizacijom – *National Geograpic*, *History Chanell*, *Discovery*;

socijalizacija i vodstvo;

integracija.

Jedan od glavnih je cilj medija trebalo bi da bude zadovoljavanje potrebe čoveka da bude obavešten o važnim društvenim procesima i svim relevantnim događanjima. Preko medija se prenose informativni, edukativni i zabavni sadržaji koji imaju uticaj na svaku osobu. Pozitivan uticaj medija ogleda se u sticanju znanja i umeća, usvajanju naučnog i kulturnog nasljeđa, bogatstvu moralne i socijalne dimenzije i razvoju stvaralačkih sposobnosti. Međutim, mediji vrše i negativan uticaj na pojedince, a često sugerišu i njihovo društveno ponašanje. Taj negativan uticaj vrši se preko prezentiranja onih sadržaja koji favoriziraju nasilje, preterani konzumerizam, kriminal i slično. Čomski smatra da mediji u savremenom društvu imaju presudnu ulogu u sistemu kontrole i nadzora masa, a njima upravljaju privatni kapital i javni interesi. Još je gore, smatra *Chomsky*, što školske ustanove ne čine ništa kako bi odbranile ljude od toga, već su i same deo aparata za indoktrinaciju i dezinformaciju. Mediji imaju neke negativne karakteristike, ali isto tako sadrže i brojne pozitivne. Najvažnije pozitivne strane medija su informisanost, obrazovanje i zabava. Mediji su sastavni deo naših života jer preko njih dobijamo informacije o svetu. Oni nas edukuju, zabavljaju i šire naše saznanja. Mediji imaju veliku moć uticaja na formiranje javnoga mišljenja, stavova, ali i ponašanja pojedinaca. Negativni uticaji medija mogli

bi da se svrstaju u sledeće: preteran konzumerizam, opsednutost zabavom, manipulaciju, jezičnu nekulturu, pornografiju, rodnu diskriminaciju, pasivizaciju i nasilje.

Multimediji

„Multimediji predstavljaju bilo kakvu kombinaciju različitih medija: teksta, slike, animacije, zvuka i video signala koji posmatračima prikazuje računar ili neki drugi digitalni uređaj."[1]

Sama reč multimedija se koristi i da označi multimedijalni sadržaj, koji predstavlja konvergenciju teksta, animacije, videa, slika, i zvuka u jedinstvenu formu. Snaga multimedija leži u načinu kako su te informacije međusobno povezane. Multimedije karakteriše multimedijalni doživljaj. Svrha multimedijskih sadržaja je da zaokupi i uključi što više ljudskih čula tj. doživljaja. Razvoj nauke i tehnike, doprineo je u velikoj meri da se multimediji sve više koriste u obrazovanju. Mogućnost ujedinjenja više komponenti (audio, video ,tekst, fotografija ili animacija) pomaže prosvetnim radnicima da prenesu znanje đacima na zanimljiv i kreativan način. Prisutnost multimedija u obrazovnom procesu tj. u školi omogućila je potpunu ravnopravnost siromašnih i bogatih sredina kada je u pitanju transfer znanja. Zatim, omogućava prelazak iz pasivnog u aktivno učenje, koji je jedan od ključnih zadataka obrazovanja u 21. veku, a konačno stvorena je mogućnost učenja na daljinu. Nastava potpomognuta multimedijom postaje očiglednija, ubedljivija i manje apstraktna, što se postiže spajanjem pisanog teksta, slike, skice, zvuka ili animacije prilikom rada sa nastavnim sadržajima. Učenici usvajaju znanja i uče temeljnije i sa više razumevanja ako im se određeni nastavni sadržaji prezentuju odabranim rečima, slikama i audio i video-sekvencama, nego tradicionalnim načinom i prostim izlaganjem. Nastavnik odavno nije jedini izvor informacija i znanja jer su današnje generacije učenika okružene multimedijima, protok informacija je brži te i sami đaci brže i lakše dolaze do novih saznanja. Stoga se oblikuju nove nastavne strategije koje su razvojno usmerene na učenike. Osnovni cilj je da se multimediji u nastavi koriste i primenjuju u smeru emancipacijskog razvoja učenika i usmerenosti na kvalitet poučavanja. Koliko su multimediji

1 http://vtsns.edu.rs/wp-content/uploads/2016/03/Multimediji1.pdf

važan segment savremene nastave, didaktike, metodike, govori i sve češća upotreba pojmova: multimedijska didaktika, multi modalno učenje, multimedijalna učionica, obrazovni softver, e knjige, e učenje, učenje na daljinu, učenje putem veba, i još mnogo termina koji se koriste u nauci, nastavi i učenju uz pomoć multimedija.

Još jedna pojava upotrebe medija u edukativne svrhe je i tzv. *gamification* – upotreba video igara za edukaciju, u svrhu istraživanja, privlačenja pažnje ili promocije. Mnogi gradovi uveli su urbani *gamification* u svrhu bezbednosti, kako bi prekratili vreme čekanja na pešačkim prelazima – pešaci se putem besplatnog bežičnog interneta uključuju u razne vrste igara dok čekaju zeleno svetlo, te se utiče na to budu strpljiviji. U korporacijama se *gamification* koristi kako bi se zaposleni motivisali na veći učinak odmaranjem uz igru ili u svrhe istraživanja njihovih stavova o najrazličitijim pitanjima.

Pojava i uloga računarskih tehnologija

Računar ili kompjuter (engl. *computer*, od lat. *computare*: sabirati, računati) predstavlja uređaj koji služi za izvršavanje kontrolnih operacija ili matematičkih operacija koje se mogu izraziti u numeričkom ili logičkom obliku. Začetnikom računarstva smatra se Britanac Čarls Bebidž (19. vek) koji je konstruktor analitičke i diferencijalne mašine za računanje, a prvi programer je zapravo bila žena Ada Bajron Lavlejz. U prvoj polovini 20.veka za potrebe Britanske vlade tj. za dešifrovanje nemačkih tajnih poruka stvorena je „ Tjuringova mašina" koja je naziv dobila po tvorcu Alenu Tjuringu. Međutim, osnovni princip arhitekture današnjih računara dao je Džon von Nojman. On je napravio razliku između hardvera i softvera. Prvi potpuno elektronski računar koji je radio na osnovu unapred zadatog programa bio je ENIAC.

Postoji pet generacija računarskih sistema.

Nulta generacija računara su:

- Paskalov računar iz 1642 (mašina koja je mogla da sabira i oduzima); Diferencijalna mašina (dizajnirana da računa tabele brojeva koji su korišćeni u navigaciji);

- Analitička mašina koja je imala četiri komponente: memoriju, računarsku jedinicu, ulaznu jedinicu i izlaznu jedinicu;

- Na kraju rata, 1944. godine, na Univerzitetu Harvard je konstruisana mašina MARK I.

Prva generacija računara - U periodu od 1945. do 1955. godine, kreirani su računari na bazi elektronskih cevi. U toku II Svetskog rata, Engleska je formirala posebnu laboratoriju za dešifrovanje koja je konstruisala računar *Colossus*. Godine 1943. je započeo rad na projektovanju elektronskog računara koji je nazvan ENIAC. Godine 1949. nastaje veći broj računara:

EDSAC
JOHNIAC
ILLIAC
MANIAC
WEIZAC

Svi računari su nastali u Americi na raznim univerzitetima, čija su imena nosili u svojoj skraćenici.

Druga generacija računara - Korišćenje tranzistora je napravilo revoluciju u računarima, tako je nastao i prvi tranzistorski računar TX-0, a kasnije i Računarski sistem PDP-8 i PDP-8 Arhitektura.

Treća generacija računara - Pojava integrisanih kola omogućava smanjenje dimenzija i povećanje kompleksnosti računara.

Četvrta generacija računara ima sledeće karakteristike:

- VLSI (engl. *Very Large Scale Integration*)
- Povećanje brzine i kompleksnosti računara, smeštanjem miliona tranzistora na jedno integrisano kolo
- Smanjenje dimenzija
- Pojava PC računara (engl. *Personal Computer)*
- Upotreba operativnih sistema kao što je CP/M
- Flopi diskovi
- Apple II
- IBM PC
- GUI interfejs
- MS DOS

Peta generacija računara - Cilj je bio da se stvori „epohalni računar" sa super računarskim performansama i da se pruži platforma za budući razvoj veštačke inteligencije. Izraz „peta generacija" je bio namenjen kao sistemski skok van postojećih mašina. Prethodne generacije računara bile usmerene na povećanje broja logičkih elemenata u jednom CPU, peta generacije bi

se okrenula velikom broju CPU jedinica za dodatne performanse. Godine 1989. firma *Grid Systems je* stvorila prvi tablet računar koji se zvao *GridPad*. Sistem kao što je bio *GridPad* pokazao je da nije više potrebno sediti za stolom ili u računarskoj sali da bi se koristio računar. . Kasnije mašine ove klase su bili PDA sa poboljšanim interfejsom. Oni su danas evoluirali u pametne telefone (engl. *smartphones*) koji su uključeni u popularne *Apple iPhone* i *Google Android* platforme.

Kompjuterske i video igre

Video-igra je igra koja se igra uz pomoć analognih ili digitalnih računara ili igračkih konzola priključenih na računar ili televizor. (*Wolf, Mark J.P.*, 2012). Po nekima, video igre se mogu definisati kao igre koje u većini slučajeva koriste kao ulaz korisnikove akcije, zatim se te akcije i okruženje obrađuju putem računara, a rezultat obrade se putem video signala, prikazuje korisniku nazad na video uređaju. Zbog prikazivanja rezultata obrade preko video uređaja, zovu se video igre. S 'obzirom na to da se video igre razvijaju iz dana u dan i zahtevaju sve bolji grafički procesor i mrežnu opremu, te im se tako i hardverski zahtevi povećavaju, što znači da su im potrebni sve snažniji računari da bi se mogle pokrenuti. Pored toga, postoje mnoge video-igre koje se mogu igrati samo on-line, tj.uz internet podršku i mogu dozvoliti učešće velikog broja takmičara lociranih širom sveta. Video igre ne poznaju ograničenja u smislu vremenskih zona, starosti ili formalnog izgleda igrača, njihovih demografskih, psiho-socijalnih karakteristika i sl. i to je takođe jedna od specifičnosti i prednosti koja ih čini atraktivnim i poželjnim, a koja omogućava baš svakom da učestvuje bez predrasuda ili generalizacija od strane drugih.

Treba napomenuti da se često poistovećuju termini kompjuterskih i video igara, iako među njima ima razlike. Kompjuterske igre se igraju na kompjuteru (računaru). One su danas više prisutne i popularne iz prostog razloga što kompjuter ima širu primenu (ne služi samo za igru) za razliku od konzole koja služi samo za igru. U prilog tome ide i činjenica da kompjuterske igre može igrati i više igrača umreženih računarima. Računari, takođe nude i bolje performanse. Konzola je vrsta snažnog računara ali, namenjena je samo za igranje igara. Konzole nemaju monitor već se priključuju na televizijski prijemnik ili neku drugu vrstu izlazne

jedinice - ekrana. Neke od najpopularnijih konzola za igranje video igara su *Nintendo, Playstation, Sega i Xbox.*

Ovde ćemo pomenuti i termin digitalnih igara koje su zasnovane na naprednoj kompjuterskoj i internet tehnologiji kao i na virtuelnoj platformi. One korisnicima omogućuju i interakciju sa drugim igračima kao i sa grupama drugih igrača. „Digitalna igra se definiše kao sistem u kom igrači učestvuju u veštačkom sukobu, definisanim pravilima, što rezultira u izmerljivom ishodu.“ (*Salen, Katie,* 2004: 80).

Žanrovi video igara

Danas je teško sa velikom preciznošću i tačnošću definisati i odrediti žanrove video igara iz više razloga. Jedan od njih je činjenica da u industriji video igara svakodnevno dolazi do brojnih noviteta i pojave novih žanrova. Zato i ne iznenađuje pojava da u raznoj literaturi i kod raznih autora nailazimo na različite podele video igara. Pa ipak, možemo generalno izvršiti podelu video igara na osnovu mehanike igre (*gameplay)*, odnosno u zavisnosti od toga da li se na igrača interaktivno deluje vizuelnom ili narativnom karakteristikom. (*Rollings, A.Adams, E.,* 2003). Neke od najčešće spominjanih vrsta video igara su:

akcione igre;
igre pucanja;
igre preživljavanja;
igre igranja uloge (RPG);
sportske igre;
igre simulacija;
akciono -avanturističke igre;
avanturističke igre;
igre strategije;
ostalo (obrazovne…).

Danas je veoma teško definisati koja igra je akciona, avanturistička ili igra igranja uloga zato sto one u sebi sadrže elemente više žanrova. **Akcione** igre često u sebi naglašavaju fizičke izazove koji uključuju koordinaciju oko-ruka i brzo vreme reakcije igrača. Najpoznatija akciona igra svih vremena je *Super Mario***. Igre pucanja** su igre koje karakteriše upotreba oružja sa ciljem povređivanja protivnika. Mogu se igrati u prvom licu (FPS) ili

trećem licu a varijanta su i taktičke igre pucanja. **Igre preživljavanja** su igre koje karakteriše manjak opreme, resursa i oružja u ugroženom okruženju u kojem igrač mora sakupljati resurse, izrađivati opremu, skloništе i boriti se protiv neprijatelja s ciljem što dužeg preživljavanja. Poznati naslovi iz ovog žanra su svakako *Resident Evil i Silent Hill*. **Igre igranja uloga** (RPG) je žanr igara u kojeg igrač preuzima kontrolu nad glavnim likom, odnosno igra ulogu i na taj način odlučuje o sudbini svog lika. Neke od najpoznatijih RPG naslova su *The Witcher, The Elder Scrolls, Baldur's Gate, God of War, Assassin's Creed i World of Warcraft* koji pripada pod-žanru zvanom MMORPG odnosno *Massive Multiplayer Online Role Playing Game*. **Avanturističke igre** su zasnovane na scenariju nekog filma, romana ili priče a karakteriše ih znatno duže trajanje, razgranata priča i dugoročna koncentracija koja je potrebna za igranje. **Sportske igre** predstavljaju simulaciju određenog realnog sporta: košarke, fudbala, odbojku, rukomet, golf, ragbi, bejzbol, kuglanje, ribolov, lov, boks itd. . Sve igre uglavnom sadrže imena pravih igrača, a svake godine izlaze nove verzije igara pa se istovremeno i ažuriraju sa novim igračima. Neki od najpoznatijih naslova u ovoj kategoriji su *FIFA, Tony Hawk, Wii Sports, Pro Evolution Soccer* i mnoge druge. U **igrama simulacije,** simulira se određeni aspekt stvarnog života: simulacija vožnje kamiona, auta ili aviona, simulacija sastavljanja računara ili pljačkanja kuća u komšiluku. Najpoznatiji serijali ovog tipa igara su *The Sims serijali, Euro Truck Simulator, SimCity, Thief simulator, PC building simulator* i dr**. Strateške igre** ili samo strategije su igre koje traže pomno planiranje kako bi se uspešno završila igra. Igrač planira seriju poteza ili akcija s ciljem razvoja ili pobede nad protivnikom. Poznate strateške igre uključuju naslove poput igre *Starcraft, Civilization, Age of Empires i Anno*.

Onlajn igre

Da bi mogli da pomenemo i opišemo jedan sasvim novi žanr **MMOPG** – Masovno više –namenska igra igranja uloga (*Massive Multiple Online RolePlaying Games*) kao i **MMO** (*massively multiplayer online*) trebalo bi pre svega objasniti šta su onlajn igre. ,,Onlajn igranje je tehnologija, a ne žanr, mehanizam za povezivanje igrača, a ne poseban obrazac igranja." (*Adamas, E.,* 2013: 471). Onlajn igre su video igre koje se igraju preko nekog oblika računarske mreže. Danas je ta mreža internet (bežičnim putem), a pre

interneta to je bio ADSL modem. Ove igre mogu da variraju od jednostavnih tekstualnih do grafički složenih virtuelnih svetova sa mnoštvom igrača. **MMO** (*massively multiplayer online*) je video igra koju simultano igra veliki broj igrača preko interneta. Kada bi ovu vrstu igara uporedili sa klasičnim video igrama, onda bi ovde težište bilo na međusobnoj interakciji igrača, a ne na dugoročnom uticaju koji igrač ostavlja na svet u kome se nalazi. Svet u ovim igrama ostaje isti, nepromenjen, bez obzira na broj igrača, njihova dela i interakciju. Okruženja u kojima igrači interaktivno deluju izdeljeni su u više segmenata. Zbog sposobnosti da podržavaju veliki broj igrača(čak i nekoliko hiljada u datom trenutku) njima se pristupa koristeći javne servere. Veliki deo onlajn igara zahteva mesečnu pretplatu za pristup serverima. **MMOPG** je vrsta *role playing game*, koja se igra preko interneta u velikom virtuelnom prostoru u prisustvu ogromnog broja igrača. U ovoj igri igrač ne samo da može da igra protiv nepoznatih osoba ili prijatelja već može da igra sa njima što ujedno daje veće mogućnosti razvijanja lika. Ovakva vrsta igara omogućuje postojanje čitavih virtuelnih svetova (poput Azerota u *World of Warcraft* ili Hiborije u *Age of Conan)* naseljenih milionima igrača iz celog sveta. Svi ti igrači neprestano komuniciraju jedni sa drugima kucanjem poruka ili razgovorom. Trebalo bi napomenuti da su ove video igre izuzetno skupe jer se uz troškove interneta mesečno plaća iznos vlasnicima virtuelnog prostora. Uprkos tome, igrači ovu igru igraju danima bez odmora. Naime, interesantno je istaći da među najvećim zavisnicima video igara upravo spadaju ljubitelji ovog žanra. Najpopularnija igra ovog tipa je *World of Warcraft* koja ima preko 9 miliona ljubitelja širom sveta

Ciljevi i hipoteze

Predmet ovog naučnog istraživanja je uticaj video igara na znanje engleskog jezika kod srednjoškolaca. Pored teoretskih saznanja iz stručne, ali i popularne literature, te dostupnih naučnih istraživanja, za potrebe ovog rada realizovano je empirijsko istraživanje kako bi se dobili što konkretniji pokazatelji, odnosno konkretni podaci i stavovi srednjoškolaca o mogućem uticaju koji video-igre imaju na njih. Sprovođenjem istraživanja želeo se postići naučni i društveni cilj. U naučnom smislu, pored proširivanja znanja o predmetu koji se istražuje, neophodno je bilo:

Utvrditi otkrivanje posebnih aspekata zastupljenosti multimedijalnih

sredstava u procesu učenja stranog jezika, te ukazivanje na dobrobiti njihove iskorišćenosti u svakodnevnom nastavno-obrazovnom procesu.

Utvrditi u kojoj meri naredbe, komande i zadati zadaci u video igrama pomažu lakše usvajanje novih reči i izraza na engleskom jeziku;

Utvrditi u kojoj meri komunikacija sa drugim saigračima pomaže u govornoj upotrebi engleskog jezika;

Utvrditi u kojoj meri uzbuđenje i zadovoljstvo izazvano igranjem video igara pomaže da se na neobavezan i spontan način lakše zapamte nove reči i izrazi;

Ispitati da li igranje video igara na bilo kom stranom jeziku olakšava upoznavanje i usvajanje tog jezika.

Društveni ciljevi koji su se želeli postići istraživanjem su:

Podići nivo svesti kod nastavnika o pozitivnom učinku video igara na učenje i savladavanje engleskog (i bilo kog drugog stranog) jezika.

Značaj neposrednog komuniciranja učesnika virtuelnog doživljaja i mogućnostima uticaja na izgradnju tog procesa u smislu unapređenja nivoa vršnjačkog komuniciranja.

Podstaći veći stepen podrške u opremanju škola, tj. kabineta multimedijalnim sredstvima (kompjuterima) od strane uprava škola, lokalne zajednice, ministarstva prosvete, nevladinih organizacija i dr.

Dobrobiti upražnjavanja video igre među decom jer je ova tema često predmet velikih nesporazuma među generacijama, a naročito u odnosu roditelj – dete.

Javnom objavom i dostupnošću rezultata istraživanja može se uticati na shvatanje značaja video igara u nastavno - obrazovnom sistemu.

Hipoteze istraživanja

Shodno predmetu istraživanja i postavljenim ciljevima formulisane su i hipoteze.

Glavna i osnovna hipoteza istraživanja glasi:

H_0: *Video igre značajno utiču na povećanje nivoa znanja engleskog jezika kod srednjoškolaca*.

Pomoćne hipoteze su:

PH_1: Audio-vizuelni doživljaj, zadovoljstvo i grupna komunikacija, koje video igre pružaju korisniku, učenje engleskog jezika čini atraktivnijim i lakšim.

PH_2: Kreiranje atraktivnih video igara na drugim jezicima zastupljenim u evropskim nastavno-obrazovnim programima, imalo bi veliki efekat na usvajanje i proširivanje govorne upotrebe ovih jezika.

PH_3: Video igre više upražnjavaju srednjoškolci muškog, nego ženskog pola.

Metodološki alati

U istraživačkom radu koristili smo sledeće naučne metode: analitičko-sintetička – sprovedena je analiza podataka prikupljenih u istraživanju kako bi se utvrdile različitosti među stavovima učenika o uticaju video igara na lakše savladavanje engleskog jezika,

-apstraktno-konkretizaciona – koristeći ovu metodu odvojili smo bitne od nebitnih stavova u pogledu efikasnosti savladavanja engleskog jezika uz upotrebu multimedija- video igara,

metoda indukcije – korišćenje ove metode pomoglo nam je da na osnovu analiziranja pojedinačnih činjenica vezanih za upotrebu video igara i uticaja koje one imaju na stepen znanja engleskog jezika kod srednjoškolaca u Bijelom Polju izvedemo određene zaključke,

metoda dedukcije – ova metoda nam je poslužila kako bismo analizirajući predmet istraživanja ovog rada mogli izvući posebne i pojedinačne zaključke vezane za stavove učenika o značaju multimedija-video igara u procesu učenja engleskog jezika,

metoda generalizacije – pomoću ove metode moguće je izvesti uopštene zaključke o predmetnom istraživanju.

Od opštih naučnih metoda u radu su korišćene:

metoda naučnog posmatranja – dobra analiza stanja upotrebe video igara u učenju engleskog jezika i prikupljanje većeg broja podataka i činjenica,

postupak naučnog ispitivanja – prikupljanje podataka izvršeno je anketiranjem putem upitnika,

statistička metoda – podaci prikupljeni anketiranjem učenika statistički su obrađeni u Microsoft Excel- u.

Rezultati istraživanja

Za potrebe ovog rada sprovedeno je istraživanje o uticaju i značaju video igara na lakše i spontanije savladavanje engleskog jezika kod srednjoškolaca. Anketiranjem su prikupljena mišljenja i stavovi učenika. Prikupljeni podaci statistički su obrađeni i dati su u nastavku rada. Istraživanje je obuhvatilo 45 učenika/ca Srednje elektro – ekonomske škole u Bijelom Polju. Od ukupnog broja ispitanika njih 20 je muškog, a 25 ženskog pola. Svi ispitanici koji su učestvovli u istraživanju su učenici prvog razreda Srednje elektro-ekonomske škole. Starosna struktura ispitanih učenika/ca je sledeća: od ukupno 45 anketiranih ispitanika/ca , 33 ima petnaest godina dok njih 12 ima šesnaest godina.

Od ukupnog broja anketiranih učenika/ca, odličan uspeh ostvaruje njih 10, najveći broj ostvaruje vrlodobar uspeh 21,zatim dobar uspeh ostvaruje njih 12 a svega dvoje je sa dovoljnim uspehom. Procentualno izraženo 46% đaka ostvaruje vrlodobar uspeh, 26% ostvaruje dobar uspeh,njih 22% ostvaruje odličan a svega 4% ostvaruje dovoljan uspeh. Odgovorom na prvo pitanje ipitanici su trebali da se izjasne da li vole da igraju video igre. U ovom pitanju uzeta je u obzir i polna struktura ispitanika. Od ukupno 25 anketiranih učenica 19 se izjasnilo da voli da igra video igre a 9 je odgovorilo negativno. Među ispitanicima muške populacije (20 učenika) da voli da igra video igre odgovorilo je 19, a samo je jedan učenik odgovorio negativno.

Odogovorom na drugo pitanje ispitanici su trebali da definišu koliko često igraju video igre. U ovom pitanju su takođe posebno analizirani odgovori muške i ženske populacije. Zanimljivo je da od 25 učenica, 10 igra video igre 1-2 sata dnevno, njih 9 igra video igre jednom nedeljno, a 6 ne igra video igre. Odgovori ispitanika muškog pola (20 učenika) su znatno drugačiji: njih 12 je odgovorilo da igra 1-2 sata dnevno, 6 da igra 3 i više sati dnevno, 1 da igra jednom nedeljno i 1 ne igra video igre. U trećem pitanju ispitanici (45 učenika) su trebali da daju odgovor na pitanje koje video igre vole da igraju, a bilo im je dozvoljeno da odaberu tri od ponuđenih jedanaest modaliteta. Rezultati istraživanja pokazuju da najveći broj ispitanika voli da igra igre u paru ili u grupi (21 odgovor), skoro jednako atraktivne su sportske igre (13 odgovora), akciono- avanturističke igre (12 odgovora) i avanturističke igre (11 odgovora). Igre koje se igraju samostalno izabralo

je 10 ispitanika, strategijske igre voli 9 ispitanika dok 7 ne igra video igre. Najmanje intersantne su avanturističke igre – 6 ispitanika, igre uloga- 4 (role-playing games), igre puzli- 2 (puzzle games) i simulacione igre – 2 (simulation games).

Odgovorom na četvrto pitanje ispitanici (45 učenika) su izneli mišljenje da im komande i zadati zadaci u video igrama pomažu da lakše usvoje nove reči i izraze na engleskom jeziku – njih 17, da im delimično pomažu odgovorilo je 16 ispitanika, 7 ispitanih učenika nije sigurno da li im pomaže, dok je njih 5 odgovorilo da im ne pomaže uopšte.

Najveći broj anketiranih učenika smatra da im komunikacija sa drugim saigračima delimično pomaže u govornoj upotrebi engleskog jezika – 19 ispitanika od 45, 18 ispitanika od 45 je odgovorilo da im je komunikacija od izuzetne koristi jer im je odlična vežba a 9 ispitanika je odgovorilo da im ne pomaže jer ne igraju igre u kojima ima puno međusobne komunikacije.

Odgovorom na šesto pitanje-učenici su izneli stavove o tome koliko im prateće slike i natpisi u video igrama pomažu u usvajanju i proširivanju znanja engleskog jezika. Od ukupno 45 ispitanika njih 22 je odgovorilo da im pomaže samo kada je nešto novo u igri jer su već usvojili te osnove, 11 je odgovorilo da im pomaže mnogo jer su to obaveštenja koja često sreću u svakodnevnici a 12 je odgovorilo da im ne pomaže uopšte.

Na pitanje da li smatraju da im uzbuđenje i zadovoljstvo koje osećaju dok igraju video igre pomaže da na neobavezan način zapamte nove reči i izraze, njih 21 je odgovorilo potvrdno, 15 smatra da im delimično pomaže, a 9 da im ne pomaže uopšte. Analizom osmog pitanja došlo se do saznanja da bi 16 anketiranih učenika (od ukupno 45) volelo da igra video igru na nemačkom jeziku, 6 na francuskom jeziku , 8 na španskom jeziku, 3 na kineskom jeziku a 12 na nekom drugo stranom jeziku. U poslednjem pitanju u upitniku tražilo se mišljenje učenika o tome da li im igranje igara na bilo kom stranom jeziku olakšava upoznavanje tog istog jezika. Značajan broj ispitanika, njih 26 je sigurno u to, 16 nije sigurno, a troje misli da to nema veze sa učenjem stranog jezika.

Analiza rezultata

Istraživanje za potrebe ovog rada realizovano je u periodu između 15.12.2019. i 20.12.2019. godine. Sprovedeno je putem anketnog upitnika

za učenike. U istraživanju je učestvovalo 45 učenika Srednje elektro-ekonomske škole u Bijelom Polju.

Nasuprot ustaljenom mišljenu da video igre služe samo za zabavu, analiza odgovora koje su učenici dali, pokazala je stav učenika da im video igre pomažu u usvajanu i proširivanju znanja engleskog jezika. Naime, 38% ispitanih tvrdi da im komande, naredbe i zadaci u video igrama pomažu da lakše usvoje nove reči i izraze na enlgeskom jeziku. Od ukupnog broja ispitanih, 36% njih tvrdi da im delimično pomaže i oni zajedno sa prethodnom grupom čine većinu (2/3) ispitanika saglasnih u stavu. Nesiguran stav u vezi ovoga iznelo je 15% od ukupnog broja ispitanih, a 11% tvrdi da im ne pomažu uopšte.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da su učenici svesni presudne uloge koju komunikacija ima u učenju engleskog jezika, tako da 39% anketiranih učenika smatra da im je komunikacija na enlgleskom jeziku sa drugim saigračima od izuzetne koristi jer im je to odlična govorna vežba, 41% ispitanik naglašava da im komunikacija delimično pomaže ako je to sagovornik koji se dobro služi engleskim jezikom. Treba istaći da i ovde imamo većinski izražen stav i mišljenje, a samo 20% učenika smatra da im komuniciranje na engleskom jeziku tokom igranja video igara ne pomaže, zato što i ne igraju igre u kojima ima puno međusobne komunikacije. Značaj natpisa i pratećih slika u video igrama je veliki i pomaže u usvajanju i proširivanju znanja engleskog jezika samo kada je nešto novo u igri – tvrdi 49 % ispitanih, dok 24% tvrdi da im mnogo pomaže, jer su to obaveštenja koja se često sreću u svakodnevnici, 27% ispitanih tvrdi da im natpisi i prateće slike ne pomažu jer ih je malo u igrama koje igraju. Najinteresantniji nalaz istraživanja je upravo ova tvrdnja koju su učenici skoro pa jednoglasno definisali : nove reči i izrazi spontanije i lakše se pamte ukoliko ih prati uzbuđenje ili zadovoljstvo igre**.** Da u ovom slučaju usvaja i pamti sa entuzijazmom i voljom tvrdi 47% ispitanih, dok njih 33% tvrdi da lakše usvaja i pamti nove izraze samo kad pobeđuje. U prilog ovom stavu ide i to da je 58% anketiranih učenika sigurno da igranje video igara na stranom jeziku olakšava upoznavanje i usvajanje tog jezika, 35% nije sigurno u to a samo 7% ispitanih misli da to nema veze sa učenjem stranog jezika. Anketirani učenici bi voleli da, osim na engleskom jeziku, igraju zanimljivu video igru i na : nemačkom jeziku (35%), francuskom (13%), španskom jeziku (18%), kineskom (7%) a na nekom drugom stranom jeziku (27%).

O populanosti i značaju koji video igre kod srednjoškolaca govori i podatak da 84% ispitanih igra video igre.Srednjoškolci obično provedu 1-2 sata dnevno igrajući video igre (49%), jednom nedeljno igra 16% njih a 3 i više sati dnevno igra 13% ispitanih i to su učenici muškog pola. Najzastupljenije igre među srednjoškolcima su igre u paru ili u grupi (46%), zatim sportske igre (28%), avanturističke igre (26%), akcione igre (24%),igre koje se igraju samostalno (22%, zanimljivo je da ih igraju pretežno učenice) i 15% se izjasnilo da ne igra video igre.

Analizom odgovora prikupljenih ovim istraživanjem došlo se do saznanja o sledećim stavovima anketiranih učenika: učenici su sigurni da igranje video igara na stranom jeziku olakšava upoznavanje i usvajanje tog jezika; komunikacija sa drugim saigračima pomaže u govornoj upotrebi engleskog jezika,

naredbe i zadaci u video igrama pomažu lakše usvajanje novih reči i izraza na engleskom jeziku;

da uzbuđenje i zadovoljstvo koje osećaju dok igraju video igre pomaže im da neobavezno i spontano usvoje nove reči i izraze.

Posmatrajući ukupne rezultate dolazimo do zaključka da učenici kroz video igre neobavezno i spontano usvajaju nove reči i izraze. Ovaj značajan aspekt je od ranije uočen u svetu,pa i kod nas, te u novije vreme ima dosta udžbenika koji kao prateći materijal imaju video igre. Upravo takav jedan udžbenik (Focus 1,2,3,4 i 5) se koristi kao obavezan u svim srednjim školama Crne Gore od školske 2018/19 godine.

Zaključci

Na osnovu uvida u naučnu i stručnu literaturu i analize obrađenih rezultata dobijenih realizovanim istraživanjem, zaključujemo da su potvrđene sve postavljene hipoteze.

Glavna istraživačka hipoteza istraživanja glasila je: Video igre značajno utiču na povećanje nivoa znanja engleskog jezika kod srednjoškolaca. Istinitost ove hipoteze sa sigurnošću je potvrdilo 58% anketiranih učenika, dok njih 35% misli da je moguće da je tako. Ovaj podatak je značajan ako se uzme u obzir to da 84% ispitanika igra video igre, od kojih 49% igra 1-2 sata dnevno, a 13% igra 3 i više sati. Na osnovu iskazanog stava i mišljenja učenika dobili smo jasnu sliku o učestalosti igranja video igara

što istovremeno znači konstantnu i kontinuiranu izloženost engleskom jeziku koja na osnovu priloženih podataka nije mala.

Kada se govori o usvajanju novih reči i izraza kroz komande i zadate zadatke u video igrama 38% tvrdi da im pomažu, 36% da im zadati zadaci i naredbe samo delimično pomažu dok 15% nije sigurno. Da se kroz igranje video igara lakše usvajaju reči, izrazi pa čak i neke gramatičke konstrukcije, uočili su autori udžbenika engleskog jezika. Jedan od takvih udžbenika je u upotrebi u svim srednjim školama u Crnoj Gori.

Prva pomoćna hipoteza istraživanja glasila je: Audio-vizuelni doživljaj, zadovoljstvo i grupna komunikacija, koje video igre pružaju korisniku, učenje engleskog jezika čini atraktivnijim i lakšim. Istinitost ove hipoteze potvrđuje stav ispitanika u kome 39% njih izjasnilo se da im je komunikacija sa drugim saigračima od izuzetne koristi, dok 41% njih smatra da im pomaže samo ako se sagovornik dobro služi engleskim jezikom, što sve ukupno čini 80% ispitanika koji naglašavaju značaj komunikacije u video igrama.

Da je i audio-vizuelni aspekt bitan segment u lakšem savladavanju engleskog jezika potvrdilo je 73% ispitanika koji tvrde da im prateće slike i natpisi u video igrama pomažu u proširivanju znanja engleskog jezika, od čega 24% tvrdi da im mnogo pomaže, a njih 49% tvrdi da im pomaže kada je nešto novo, što nije još usvojeno.

Uzbuđenje i zadovoljstvo koje ispitanici osećaju dok igraju video igre pomaže da se spontano zapamte nove reči i izraz, njih 47% potvrđuje ovaj stav jer nove reči i izraze pamte sa entuzijazmom i voljom a 33% tvrdi da im pomaže samo kad pobeđuje. Ovim stavovima hipoteza je u potpunosti potvrđena.

Druga pomoćna hipoteza glasila je: Kreiranje atraktivnih video igara na drugim jezicima zastupljenim u evropskim nastavno-obrazovnim programima, imalo bi veliki efekat na usvajanje i proširivanje govorne upotrebe ovih jezika. Ova hipoteza je takođe potvrđena stavom učenika, od kojih je 58% sigurno u ovu tvrdnju, dok njih 35% smatra da je moguće da je tako. Atraktivnu video igru na nemačkom jeziku igralo bi 36%, njih 27% na bilo kom drugom stranom jeziku, zanimljivu video igru na španskom jeziku igralo bi 18%, na francuskom bi igralo 13% i svega 6% bi igralo na kineskom jeziku.

Treća pomoćna hipoteza glasila je: Video igre više upražnjavaju srednjoškolci muškog, nego ženskog pola**.** Ova hipoteza je u potpunosti

potvrđena jer rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici muškog pola u značajno većoj meri igraju video igre (95%), a samo 5% ne igra uopšte. Kod ženske populacije njih 76% se izjasnilo da igra video igre, a 34% da ne igra. Radi lakšeg zaključivanja ovim podacima treba pridružiti podatak o učestalosti igranja video igara koji je opet izraženiji kod muške populacije nego kod ženske populacije: 60% muške populacije igra 1-2 sata dnevno,30% igra 3 i više sati dnevno, 5% jednom nedeljno a 5% ne igra video igre. Ženska populacija igra video igre 1-2 sata dnevno 40%, nijedna ne igra 3 i više sati dnevno, jednom nedeljno igra 36% a 24% ne igra video igre. Zanimljivo je ovde pomenuti da ispitane učenice više vole video igre koje se igraju samostalno, a ispitanici muške populacije preferiraju igre u paru ili u grupi; sportske igre su zastupljene kod oba pola a akcione i akciono-avanturističke igre su omiljene igre ispitanika muškog pola.

Na osnovu dobijenih podataka u ovom istraživanju došlo se do zaključka o zaista velikom uticaju video igara na učenje i spontano savladavanje engleskog jezika. Uprkos opšte prihvaćenom mišljenju da video igre služe samo za zabavu, stavovi srednjoškolaca su nam ukazali na mogućnost neformalnog učenja kroz igru i zadovoljstvo.

Treba istaći da su u Crnoj Gori od školske 2018/19 godine u opticaju udžbenici obogaćeni sadržajem video igara. S ‘obzirom na (ne)prilike koje se tiču opremljenosti škola i kabineta kompjuterima i internetom postavlja se pitanje koliko je realno i izvodljivo obogatiti nastavu, a samim tim i pospešiti učenje engleskog jezika multimedijalnim sadržajem odnosno primenom video igara. Sa tim u vezi zaključci ovog istraživanja usmereni su i na potrebu za traženjem poboljšanja mrežne i komunikacione infrastrukture i opremljenosti škola od strane države. Na osnovu prikupljenih i analiziranih podataka možemo da zaključimo i izdvojimo korisne preporuke koje u znatnoj meri mogu da poboljšaju tj. da utiču na kvalitet izvođenja nastave engleskog jezika u srednjim školama. Bilo bi dobro i poželjno opremiti kabinete engleskog jezika savremenom nastavnom tehnologijom, a to znači kompjuterom i pratećom opremom kako bi se nastava obogatila i pospešila; ohrabrivati i ako je potrebno dodatno edukovati nastavni kadar da koristi što više multimedijalna sredstva, posebno audio-vizuelni materijal, koji je jako bitan u učenju stranog jezika i naravno video igre na čiji značaj nam je upravo ovo istraživanje skrenulo pažnju (a koje su inače raspoložive i ponuđene kao dodatni materijal uz svaki obavezan udžbenik engleskog

jezika u Crnoj Gori); ohrabrivati nastavnike da kao redovnu metodu i tehniku na svojim časovima koriste igru kao vid neformalnog i spontanog učenja stranog jezika. ohrabrivati nastavnike da u nastavi sto vise koriste igre kao neformalan vid učenja stranog jezika.

Nesporan je štetan uticaj koji video igre mogu imati ukoliko se prekomerno koriste, ali uticaj video igara zavisi od toga šta radimo sa njima. Ukoliko iskoristimo potencijal i pozitivne učinke koje nam video igre pružaju, na koje je nesumnjivo ovo istraživanje ukazalo, video igre mogu postati nezamenljiv alat u obrazovanju, kao jedan pouzdan vid neformalnog učenja stranog jezika.

Abstract: *The subject of this paper is the impact of video games on the knowledge of the English language, especially among high school students. Based on many years of experience and work in teaching, it has been observed that there is a certain stimulating and positive influence that video games have on the direct acquisition and use of the English language in teaching. Namely, the majority of students who actively played video games, although unconsciously and without the ability to explain or justify their answer, would know how to correctly use and apply certain grammatical units as well as phrasal verbs. Also, their expression would be more fluent and spontaneous. The students themselves would claim that they don't learn extra English at home, but that they learned and assimilated a lot by playing video games, as well as through communication with other participants of the same video games. This paper has the task of investigating the consequent relationship between the active use of video games and the English language skills of high school students.*

Keywords: *Video games, foreign language, learning, language*

Litertura

- 1. Adamas, E. (2013). Fundamentals of Game Design. San francisco: New Riders.
- 2. Anthony, E. (1963): ‘English Language Teaching in the Post –Method Era‘ in: Methodology in Language Teaching ed. Richards C.J and A.W.Renadya 9-11, Cambridge: Cambridge University Press.
- 3. Atkinson, D. (1989). Humanistic Approach in the Adult Clasroom: an Affective Reaction. ELT Journal 43/4, 268-273.

- 4. Bjelica, N. Ostojić Branko. 1983. Igre u nastavi stranih jezika. Sarajevo: Svjetlost.
- 5. Brown, H. (1987). Principles of Language Learning and Teaching, Englewood Cliffs, N.Y.: Prentice Hall.
- 6. Brown H. D. (2000a). Principles of Language Learning and Teaching, New York: Longman.
- 7. Brown H. D. (2000b). Teaching by Principles, An Iteractive Approach to Language Pedagogy. Longman.
- 8. Buckley, K. E., & Anderson, C. A. (2006). A theoretical model of the effects and consequences of playing video games. In P. Vorderer & J. Bryant (eds.), Playing Video
- Games: Motives, Responses, and Consequences (pp. 363-378). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum
- 9. Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures.* The Hague: Mouton, str.153
- 10. Connolly, T. M., Stansfield, M., & Hainey, T. (2011). An alternate reality game for language learning: ARGuing for multilingual motivation. Computers & Education, 57(1), 1389-1415.
- 11. Dörnyei, Z., Csizér, K., & Németh, N. (2006). Motivation, Language Attitudes and Globalisation: A Hungarian Perspective. Clevedon: Multilingual Matters.
- 12. Ebrahimzadeh, M. (2016). Digital Video Games and Second Language Acquisition: Promoting Vocabulary Learning and Motivation of EFL Students. Saarland: LAMBERT Academic Publishing.
- 13. Ellis, Rod (2008) Second Language Acquisition. Oxford: OUP
- 14. Frisby, A.W. (1957). *Teaching English: Notes and Comments on Teaching English as a Foreign Language.* London: P. S. King,str. 136
- 15. Harmer, J. (2001). The Practice of English Language Teaching. Third Edition. Harlow: Longman.
- 16. Jeftić, D.(2004).“Focus on Educational Reforms“. Nastava jezika u reformi obrazovanja: zbornik radova. Nikšić: Univerzitet Crne Gore, Filozofski Fakultet u Nikšiću. (str. 40-53)
- 17. Kraus Srebrić, E.(1982). Zbirka didaktičkih igara u nastavi stranih jezika. Beograd: Jugovideo.
- 18. Larsen-Freeman, Diane. (2003). *Techniques and Principles in Language Teaching.*Oxford: OUP, str.45

- 19. Lemiš, D. 2008. Deca i televizija (prev. Mirjana Ivanji). Beograd: Klio(Clio).
- 20. Malone, T. W. (1980). What Makes Things Fun to Learn? A Study of Intrinsically Motivating Computer Games. Palo Alto, CA: Xerox.
- 21. Ostojić, B.(1986). Kreativnost u nastavi stranih jezika. Sarajevo, Svetlost.
- 22. Popović R. Cvetković D. Marković D. (2010). Multimedija, Beograd, Univerzitet Singidunum.
- 23. Rakita, B., (2009). Međunarodni marketing - od lokalne do globalne perspektive. Centar za izdavačku djelatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu. Beograd. str.594.
- 24. Rašević D. (2014),Medijska kultura i medijska pismenost, Banja Luka, Udruženje sociologa (Markos).
- 25. Richards, J. and T. Rodgers, (2003). *Approaches and Methods in Language Teaching.* Cambridge, CUP, str.6
- 26. Rollings, A.Adams, E. (2003). *Andrew Rollings and Ernest Adams on Game Design*. San Francisco: New Riders.
- 27. Salen, Katie (2004). *Rules of Play: Game Design Fundamentals*. The MIT Press. стр. 80.
- 28. Trapnell, B., Brayshow, D., Michalowski, B.Focus Pre – Intermediate Student’s book. Harlow: Pearson Longman.
- 29. Trapnell, B., Brayshow, D., Michalowski, B. Focus Intermediate Student’s book. Harlow: Pearson Longman.
- 30. Trapnell, B., Brayshow, D., Michalowski, B. Focus Upper – Intermediate Student’s
- book. Harlow: Pearson Longman.
- 31. Van Eck, R. (2009). A guide to integrating COTS games into your classroom. In R. E. Ferdig (Ed.), Handbook of Research on Effective Electronic Gaming in Education (pp. 179-199). Hershey, PA: IGI Global.
- 32. Williamson Shuffer, D.(2006). How computers games help children to learn. New York, Palcgrave Macmillan.
- 33. Wolf, Mark J.P. (2012). Encyclopedia of video games: the culture ,technology and art of gaming. Santa Barbara: Greenwood.
- 34. Vilotijević, M. (1999). Didaktika 3, Organizacija nastave. Beograd: Naučna knjiga.

PREGLEDNI NAUČNI RAD

UDK:
Rad primljen: 05. 08. 2021.
Rad prihvaćen: 17. 09. 2021.

Da li je Dekart uspešno odgovorio na svoje skeptičke argumente?

Milena Blagojević[1]

U ovom radu ću detaljno razmotriti Dekartov dokaz postojanja spoljašnjih stvari, kao i prigovor koji mu se upućuje. Taj prigovor referira na potencijalnu cirkularnost dokaza. Naročito ću istaći način na koji se ova poteškoća može ukloniti.

Dekart najpre nastoji da preispita sva verovanja stečena putem čula da bi utvrdio bazična, nesumnjiva verovanja koja bi predstavljala polazište za zasnivanje celokupnog naučnog znanja, putem odbacivanja svih onih u koja se može sumnjati. Višeslojnim misaonim eksperimentom, Dekart dolazi do tvrdnje da se ništa ne može pouzdano znati o postojanju spoljašnjih stvari, jer je moguće da nas, između ostalog, neki zli demon vara, ne samo u pogledu njihove istinitosti, već i samog njihovog postojanja.[2]

Stoga, on dalje nastoji da utvrdi neki iskaz koji bi sam po sebi bio nesumnjiv i predstavljao polaznu osnovu za nastavak istraživanja. Takav iskaz pronalazi u tvrđenju "Cogito, ergo sum" ("Mislim, dakle postojim"). Ovakva tvrdnja ne može se poreći. Naime, on mora misliti da bi postojao, iako je njegova misao možda varljiva. Jer, on mora postojati da bi mogao da se vara.[3]

Zatim, Dekartova tendencija je da opovrgne svoje skeptičke argumente u pogledu postojanja spoljašnjeg sveta. Ovakvo nastojanje je umnogome bazirano na kriterijumu jasnosti i razgovetnosti. Dekart tvrdi da su istiniti svi iskazi o stvarima koje opažamo jasno i razgovetno, odnosno čiji opažaj korigujemo razumom. Ovde se razum shvata kao sposobnost poimanja

1 Kontakt sa autorom: milene382@gmail.com
2 Rene Dekart, *Meditacije o prvoj filozofiji, I Meditacija*, Plato, Beograd, 1998, str. 15-18
3 Isti stav ima i Koplston : cf.Frederik Koplston, *Istorija filozofije,Tom IV-Od Dekarta do Lajbnica*, BIGZ, Beograd, 1995, str.97

jasnog i razgovetnog opažanja, za razliku od zbrkanog i nejasnog. On predstavlja korekciju naših sudova opažanja. Razum otklanja nedoumice u vezi sa izvesnim vizuelnim prosuđivanjima. Primera radi, štap postavljen u vodu može nam delovati kao prelomljen. Međutim, to je samo pogrešan vizuelni utisak koji stvara prelamanje svetlosti koja pada na predmet (u ovom slučaju štap) u vodi. Slično tome, Sunce nam se može učiniti mnogo manje od Zemlje zbog razdaljine sa koje ga opažamo.[4] Postavlja se pitanje verodostojnosti ideja stvari koje opažamo jasno i razgovetno. Naime, kako je Bog savršeno dobar i ne dozvoljava da se varamo u pogledu onoga što opažamo jasno i razgovetno, one ne mogu predstavljati obmanu. Prema tome, te stvari se moraju nalaziti negde u svetu. Dekart je u III i V Meditaciji dao dva međusobno nezavisna dokaza postojanja Boga. Dokaz iz V Meditacije je zasnovan na kriterijumu jasnosti i razgovetnosti. Naime, ukoliko opažamo da je nešto jasno i razgovetno sadržano u ideji neke stvari, onda je to istina o toj stvari. Kako Dekart jasno i razgovetno opaža da je nužno postojanje sadržano u ideji Boga, sledstveno tome, Bog postoji.[5] Međutim, ovakav Dekartov dokaz postojanja spoljašnjih stvari često se dovodi u pitanje. Smatra se da Dekart ovim argumentom zapada u *circulus vitiosus*. Naime, on ideje jasnih i razgovetnih stvari objašnjava egzistencijom Boga. Ali, on takođe egzistenciju Boga istovremeno dokazuje primenjujući kriterijum jasnosti i razgovetnosti, što znači da je njegov argument cirkularan. On se služi jednim (kriterijum jasnosti i razgovetnosti), da bi opravdao drugo (postojanje Boga, na osnovu koga dokazuje egzistenciju spoljašnjih stvari) i obratno.[6]

Po mom mišljenju, ako se posmatra samo Dekartov dokaz iz V Meditacije (ontološki dokaz zasnovan na kriterijumu jasnosti i razgovetnosti) Dekart zaista zapada u *circulus vitiosus*. Međutim, pošto Dekart u III i V Meditaciji daje dva međusobno nezavisna dokaza postojanja Boga, smatram da se cirkularnost može izbeći. Naime, moguće rešenje je da se pomoću dokaza Božje egzistencije iz III Meditacije opravdava prethodno pomenuti kriterijum. Tako se otklanja prigovor o cirkularnosti, jer se ideje jasnih i razgovetnih stvari objašnjavaju preko već prethodno dokazanog postojanja Boga. Ostaje samo da vidimo može li se prihvatiti dokaz iz III Meditacije.

4 Louis Loeb, *The Priority of Reason in Descartes, The Philosophical Review*, 1990, pp.3-43
5 Isti stav ima i Kenny: cf.Anthony Kenny, *The Cartesian Circle and the Eternal Truth, The Journal of Philosophy*, 1970, pp. 685-700
6 Rene Dekart, *Meditacije o prvoj filozofiji, III Meditacija*, Plato,Beograd, 1998, str.48

Nakon što je u II Meditaciji ustanovio nesumnjiv iskaz o postojanju sopstvene misli, Dekart, podrobnije razvijajući shvatanje sebe samog kao mislećeg egzistirajućeg subjekta, utvrđuje da su u mišljenju kao takvom sadržane mnoge aktivnosti misleće stvari. Ona sumnja ,tvrdi, poriče, hoće, neće, zamišlja i oseća. Stoga Dekart tvrdi da se, iako spoljašnje stvari možda ne postoje, ideje tih stvari, odnosno oblici mišljenja, nalaze u njemu. On pomenute ideje klasifikuje prema stepenu realnosti koji sadrže, i višestepenim kognitivnim postupkom, dolazi do zaključka da on sam (tj. njegova misao) može biti uzrok skoro svih ideja. Preostaje samo ideja Boga, kao beskonačnog, savršenog bića, koje, u njegovoj podeli, sadrži najviši stepen realnosti. Dekart utvrđuje da on kao konačno, nesavršeno biće ne može biti uzrok jedne takve ideje, pošto u uzroku mora biti barem onoliko realnosti koliko je ima u posledici, što je očigledno putem prirodne svetlosti. Naime, posledica može uzeti svoju realnost samo od uzroka, iz čega je očigledno da uzrok ne bi mogao da da posledici određenu stvarnost, a da je pritom sam ne poseduje. Takođe, lanac uzroka ne može da se nastavlja *ad infinitum*, što izgleda neminovno ako je potencijalni uzrok neko drugo biće koje poseduje ideju Boga, (pod pretpostavkom da takvo biće zaista postoji). Dakle, mora postojati uzrok svega postojećeg (ako išta uopšte postoji), a to je Bog.[7]

Mišljenja sam da ovakav dokaz postojanja Boga za sobom nesumnjivo povlači postojanje spoljašnjih stvari. Međutim, mnogi Dekartovi neistomišljenici ukazuju na nedoslednosti koje postoje u ovom Dekartovom dokazu. Neki smatraju da Dekart ovim argumentom ponovo zapada u *circulus vitiosus*, jer samom podelom na stepene realnosti nekako prećutno pretpostavlja postojanje spoljašnjih stvari. Zatim, mnogi smatraju da se ideja o beskonačno savršenom biću može objasniti kao konstrukcija našeg duha. Štaviše, neki čak tvrde da zapravo nema nikakve ideje o beskonačno savršenom biću.[8] Međutim, Dekart nastoji da ovakvu ideju opravda njenim pozitivnim sadržajem koji ne može biti proizvod čulnog opažanja niti mentalna fikcija koja je promenljivog karaktera. Smatram da se prigovor o cirkularnosti može veoma lako otkloniti. Jer, čak i kad ne bi postojale nikakve spoljašnje stvari (što u III Meditaciji još nije dokazano), moramo se složiti da ideje o njima egzistiraju u svesti mislećeg subjekta, a same

7 Rene Dekart, *Meditacije o prvoj filozofiji, III Meditacija*, Plato,Beograd, 1998, str.48
8 Frederik Koplston, *Istorija filozofije, Tom IV- Od Dekarta do Lajbnica*, BIGZ, Beograd, 1995, str.97

te ideje nesumnjivo sadrže različite stepene realnosti. Primera radi, ideja supstancije (ideja kamena) sadrži više realnosti od ideje akcidencije (ideje boje tog kamena).

Međutim, tvrdnja po kojoj je ideja o beskonačno savršenom biću sama po sebi razumljiva zbog svog pozitivnog karaktera je veoma diskutabilna. Ali, moram napomenuti da i dva prethodno izložena shvatanja takođe sadrže dosta nejasnoća. Naime, nije sasvim jasno kako bi se ideja Boga kao takvog mogla objasniti kao konstrukt našeg duha, niti je razumljivo gledište o nepostojanju takve ideje. Stoga, bez obzira na moguće nedoslednosti, smatram da je Dekart umnogome pravilno izrazio svoje stanovište.

NAUČNI ČASOPIS HUMANISTIKA

Humanistika je interdisciplinarni naučni časopis koji objavljuje naučne i stručne radove iz naučnih oblasti koje pripadaju polju društveno-humanističkih nauka.

Časopis je pokrenut 2017. godine s ciljem da postane zajednička platforma istraživačima i akademskim stvaraocima iz regionalnog i međunarodnog naučnog okruženja. *Humanistika* doprinosi razvoju naučnog podmlatka i stvaranju uslova za bolji protok ideja, dostignuća i znanja u međunarodnim okvirima. Časopis promoviše vrednosti i dostignuća naučnog rada i saradnje među različitim akterima naučne i obrazovne javnosti u Srbiji i regionu.

Humanistika objavljuje radove koji zadovoljavaju opšte standarde koji važe za naučne radove u društvenim i humanističkim naukama a što se potvrđuje pozitivnim recenzijama sačinjenim od strane dva nezavisna recenzenata u anonimnom postupku (*Double-Blind Peer Preview*).

Časopis izlazi dva puta godišnje u martu i u septembru u 500 primeraka a radovi se štampaju na srpskom, engleskom i svetskim jezicima raširene upotrebe u datim naučnim oblastima. Svi radovi i svaka pojedinačna sveska časopisa mogu se pronaći u elektronskom izdanju časopisa kako u elektronskoj formi, tako i u PDF verziji svake zasebne sveske časopisa. Radovi i cele sveske časopisa se mogu besplatno preuzimati sa internet strane.

Humanistika je časopis koji posluje na bazi podmirenja stvarnih troškova te u tom smislu ne obavlja komercijalnu aktivnost. Časopis ne naplaćuje svojim autorima objavljivanje, recenziranje niti bilo kakve druge troškove. Troškovi administriranja radova, honorara za recenzente, urednike, tehničko uređenje, štampanje i online publikovanje u potpunosti snosi izdavač.

Humanistika je časopis otvorenog pristupa (*Open Access Journal*) što znači da je celokupan sadržaj besplatno dostupan korisnicima, kako pojedincima tako i institucijama. Korisnici mogu da čitaju, preuzimaju, kopiraju, distribuiraju, štampaju, pretražuju ili da ulaze u celokupne tekstove članaka, kao i da ih koriste u bilo koje druge zakonski dozvoljene svrhe bez traženja prethodnog odobrenja od izdavača ili autora, što je u skladu s definicijom otvorenog pristupa po BOAI. Autori i autorice radova objavljenih u *Humanistici* zadržavaju svoje autorsko pravo, uključujući i pravo na *copyright*.

SCIENTIFIC JOURNAL HUMANITIES

Humanistika is an interdisciplinary scientific journal that publishes Scientific and Expert papers from scientific fields belonging to the fields of Social and Humanistic Sciences.

The journal was launched in 2017 aiming to become a shared platform for researchers and academic creators from regional and international scientific environment.

Humanistika contributes to the development of scientific youth, creating conditions for a better flow of ideas, achievements and knowledge within the international framework. The journal promotes values and achievements of scientific work and cooperation among various actors of the scientific and educational public in Serbia and the region.

Humanistika publishes papers that meet the general standards for a scientific paper in Social and Humanistic Sciences, approved by two independent reviewers, in a anonymous proceeding. (*Double-Blind Peer Preview*).

The journal is published twice a year in March and September in 500 copies in Serbian, English and wide spread world's languages used in given scientific fields. All papers and each individual Journal can be found in the electronic edition of the journal in electronic form and in the PDF version of each individual copy. Published papers and journals can be downloaded free of charge from the website.

Humanistika is a journal that operates on the basis of settling the real costs, and in that sense it does not perform commercial activity. The journal does not charge its authors for the publishing, reviewing or any other costs.The journal does not charge for the publishing of the papers. The costs of the administration of papers, fees for reviewers, editors, technical design, printing and online publication are borne entirely by the publisher.

Humanistika is an open access journal (*Open Access Journal*), where the entire content is available to users, free of charge to both individuals and institutions. Users can read, download, copy, distribute, print, search or access the full text of articles, and use them for any other legally permitted purpose without requiring prior approval from the publisher or the author, which is in accordance with the definition of open access according to BOAI. Authors of papers published in *Humanistika* retain their authorship rights, including the copyright ownership.

UPUTSTVO AUTORIMA

Časopis *Humanistika* objavljuje originalne naučne radove, pregledne radove i kratka ili prethodna saopštenja iz oblasti društveno-humanističkih nauka. Pored toga Humanstika objavljuje i aktuelne stručne radove, informativne priloge, prikaze, naučne kritike i polemike koji su relevantni za razvoj naučne misli i njene implementacije u praksi.

Obzirom da pokriva širi spektar društveno-humanističkih nauka časopis je organizovan kroz posebne rubrike koje pokrivaju određene oblasti a uređuju ih referentni urednici sa naučnim i/ili nastavnim zvanjima. Časopis promoviše i zastupa afirmaciju naučnog podmlatka i međunarodnu akademsku i naučnu saradnju i razmenu, posebno u zemljama Zapadnog Balkana kao kulturno, jezički i demografski srodnom okruženju.

Svi radovi se recenziraju od strane dva nezavisna recenzenta koji su referentni za datu naučnu oblast. Recenzenti nisu poznati autorima, niti su autori poznati rezenzentima (*Double Blind Peer Preview)*. Svi rukopisi se podvrgavaju proveri na platformama Ephorus i iThenticate a u cilju provere autentičnosti i sprečavanja plagijarizma.

Jezik rada može biti srpski, engleski, ruski ili neki od svetskih jezika raširene upotrebe u međunarodnoj komunikaciji u datoj naučnoj oblasti. Naslov i sažetak (apstrakt) obavezni su na engleskom jeziku.

Tehničke karakteristike rada

Redakcija časopisa *Humanistika* prihvata samo one radove koji su napisani prema ovde navedenim pravilima i uputstvima. Napominjemo da je posebno važno da se autori u svemu pridržavaju datih pravila, jer je to, pored metodoloških i formalnih normi, važna determinanta naučnih radova.

Ime i prezime autora: Pisati malim slovima Times New Roman, 12, **Bold** levo poravnanje. Afilijacija se piše ispod imena autora, malim slovima – *Italic* (font 12). Ako je autor zaposlen na fakultetu, posle navođenja fakulteta, navesti i naziv univerziteta i sedište istog (npr. Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd). Ako je autor zaposlen na naučnom institutu, navodi se i grad u kome se institut nalazi (npr. Institut društvenih nauka, Beograd).

Naslov rada: Pisati malim slovima Times New Roman, 16, **Bold** levo poravnanje. Po potrebi može se staviti fusnota pored naslova radi eventualnog navođenja naziva, broja i drugih podataka o projektu u okviru koga je članak napisan.

Sažetak (apstrakt): Pisati malim slovima Times New Roman, 12, regular, obostrano poravnanje, prored 1,5. Sažetak (apstrakt) je kratak informativan prikaz sadržaja članka koji čitaocu omogućava da brzo i tačno oceni njegovu relevantnost. U interesu je časopisa i autora da sažeci sadrže termine koji se često koriste za indeksiranje i pretragu članaka. Sastavni delovi sažetka su cilj istraživanja, metodi, rezultati i zaključak. Sažetak može biti na srpskom, engleskom, nekom od svetskih jezika ili na slovenskom u naučnoj oblasti jezika i književnosti. Ukoliko je jezik rada na srpskom, slovenskom ili nekom od svetskih jezika, a koji nije engleski, naslov ispred sažetka i sažetak obavezani su na englekom jeziku. Sažetak obima 200 – 250 reči nalazi se ispod naslova rada dok se sažetak (abstract) zajedno sa ključnim rečima i naslovom na engleskom jeziku, nalazi na kraju rada.

Ključne reči: Pisati malim slovima Times New Roman, 12, regular, levo poravnanje, prored 1,5. Ključne reči su termini ili sintagme koje najbolje opisuju sadržaj članka za potrebe indeksiranja i pretraživanja. Treba ih dodeljivati s osloncem na neki međunarodni izvor (popis, rečnik ili tezaurus) koji je najšire prihvaćen ili unutar date naučne oblasti ili u nauci uopšte (npr. lista ključnih reči Web of Science). Broj ključnih reči ne može biti manji od pet (5) niti veći od deset (10), a u interesu je uredništva i autora da učestalost njihove upotrebe u tekstu rada bude što veća. Ključne reči daju se neposredno nakon sažetka.

Osnovni tekst rada: Pisati malim slovima Times New Roman, 12, regular, obostrano poravnanje, prored 1,5. Novi red uvučen. Obim rada ne sme biti veći od 36.000 karaktera sa razmakom uključujući sažetak na srpskom i engleskom jeziku, ključne reči, spisak literature, fusnote i priloge. Radovi treba da budu napisani jasnim i razumljivim naučnim stilom uz poštovanje logičkog poretka IMRAD (Indtroduction, Methods, Results and Discussion) kriterijuma. U tom smislu potrebno je u uvodnom delu odrediti predmet, problem i cilj/eeve rada, potom predstaviti primenjenu metodologiju rada te prikazati dobijene rezultate, dok se u diskusionom delu rezultati povezuju sa zaključcima.

Podnaslovi/međunaslovi: Pišu na sredini stranice, malim slovima - **Bold** (font 12).

Način citiranja, navođenja referenci

Reference u tekstu rada i u spisku literature navode se prema citatnom stilu APA, 6. izdanje (http://www.apastyle.org). Preporučujemo autorima da više informacija, kao i odgovore na druga pitanja u vezi sa

APA standardima pronađu na zvaničnoj internet stranici http://www.apastyle.org. Ukoliko su neki radovi nastali u okviru istraživanja kojima je zahtevan neki drugi način i stil citiranja (MLA, Chicago, Harvard i dr.) redkacija Humanistike će i takve radove prihvatiti na objavljivanje, ali pod uslovom da je primenjeni citatni standard u potpunosti dosledno korišćen.

Prilikom citiranja reference unutar teksta, mora se koristiti sledeći model: (prezime autora, godina izdanja). Ako autori iz različitih referenci imaju isto prezime, koristiti i inicijale autorovog imena u citatu, npr. (Armstrong, G. M., 1994). Ako se dva ili više autora citiraju na istom mestu, treba ih navesti abecednim redom u okviru istog citata, razdvojene tačkazarezom, npr. (Gidens, 2001; Hajdeman, 2004).

Strana imena u tekstu treba pisati transkribovana na srpski jezik, a kod prvog navođenja iza imena, u zagradi staviti ime u originalu uz godinu objavljivanja rada, naprimer Bodrijar (Baudrillard, 1985) ili Pjer Burdije (Pierre Bourdieu). Kada su dva autora rada, navode se prezimena oba, dok se u slučaju većeg broja autora navodi prezime prvog i skraćenica "i sar." ili „et al.". Citati se ispisuju na predviđenom mesta u tekstu rada, uvek po završetku citata iza znaka navoda. Svaki citat, bez obzira na dužinu, treba da prati referenca sa brojem strane uz obavezne znakove navoda na početku i na kraju citata.

Primer: (Foucault, 1989:59) ili (Fuko, 1990)

Spisak literature koja je korišćena u radu navodi se na kraju rada i u spisak ne treba uključivati dela koja nisu navođena u referencama. Literatura se navodi po azbučnom redu prezimena autora, najpre za izvore na ćiriličnom pismu a posle toga po abecednom redu prezimena autora za izvore na latinici. Kada delo nema autora, navodi se naslov dela i sortira prema prvoj reči u naslovu. Sva dela se ispisuju sa uvlačenjem drugog i narednih redova, na način kako je to prikazano u primerima, kako bi se naglasio abecedni red. Kada je u pitanju delo više autora, u slučajevima sa dva do pet autora dela, navode se prezimena i inicijali svih, dok se u slučaju šest i više autora navodi prezime i inicijali prvog i skraćenica, „i sar." ili „et al.". Kada se delo jednog autora navodi više puta u literaturi, poštuje se redosled godina objavljivanja dela. Za članke iz časopisa, radove iz zbornika kao i za poglavlja iz knjiga potrebno je navesti od koje do koje strane je štampan članak ili poglavlje u zborniku/knjizi.

Primeri za navođenje pojedinačnih dela u literaturi su sledeći:

Knjiga/monografija:

Bibliografski podaci treba da sadrže: Prezime, inicijale imena autora. (godinu izdanja). *Naslov dela*. Mesto izdavanja: Izdavač.

Primeri:

Chandler, D, & Munday R. (2011). *Dictionary of Media and Communication*. New York: Oxford University Press.

Hačion, L. (1996a). *Poetika postmodernizma*. Novi Sad: Svetovi.

Hutcheon, L. (1996b). *Narcistička naracija*. Zagreb: Znanje.

Poglavlje u zborniku:

Rocco, S. (2015). Creative Design Thinking as a Managerial Approach. In D. Jugo, D. Verčić i L. Ciboci (eds.), Proceedings of Communication and management Forum *(pp. 175–214*). Zagreb: Visoka škola za komunikacijski menadžment Edvard Bernajz.

Adorno, T. (1990.). Teze za sociologiju umetnosti. U: S. Petrović (ur.), Sociologija književnosti (str. 164–186). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Rad iz naučnog časopisa:

Prezime, inicijali imena autora članka. (godinu izdanja). Naslov članka. *Naslov časopisa*, broj izdanja/volumena: brojevi strana.

Primer:

Aracki, Z. (2015). Tehnologija kao prednost i izazov komuniciranja. *CM Časopis za komunikaciju i medije*, 34/X: Str. 121-128.

Članak iz novina i magazina:

Prezime, inicijali imena autora članka. (godinu izdanja). Naslov članka. *Naslov časopisa*, mesto i datum objavljivanja, broj izdanja: broj/evi strane/a.

Primer:

Šimić, A. (2016). Suzbiti govor mržnje na svakom mjestu. *Oslobođenje*, Sarajevo 09.12.2016. Broj: 25159: Str. 11.

Zakoni i propisi:

Pun naziv zakona ili propisa, *Naslov glasila*, broj i godina objavljivanja.

Primer:

Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 112/2015.

Web platforma:

Za sve informacije sa elektronskih platformi navesti datum pristupanja informacijama, ime baze podataka ili tačnu web adresu (URL): Prezime, inicijali imena autora (godina). Naziv dokumenta (*Italic*). Datum kada je sajt posećen, internet adresa sajta.

Primer:

Adair, J. & Vohra, N. (2003). The Explosion of Knowledge, References and Citations. Posećeno 03. 01. 2017. URL: http://www.apastyle.org/manual/related/adair-2003.pdf

Ilustracije:

Različite vrste ilustracija (fotografije, crteži, grafikoni, tabele, mape, karte, šeme…) mogu se nalaziti u tekstu rada ali se moraju pripremiti u kvalitetnoj rezoluciji i odgovarajućem elektronskom obliku. Sve ilustracije moraju biti na odgovarajućim mestima u tekstu i njihov sadržaj mora biti u funkciji samog rada. Svaka ilustracija mora imati svoj redni broj, naslov i ako je potrebno legendu (objašnjenja znakova i sl). Redni broj i naslov ilustracije pišu se ispod ilustracije, malim slovima Times New Roman, 11, regular, centralno poravnanje, prored 1,0.

Dostavljanje radova

Radovi koje autori predaju treba da budu napisani uz poštovanje svih pravila akademskog pisanja i poštovanja prava intelektualne svojine. Prilikom dostavljanja radova autori su dužni dostaviti potpisane izjave kojim garantuju da njihovi radovi predstavljaju rezultate originalnog i samostalnog naučnog rada. Radovi se dostavljaju se u elektronskoj formi na CD-u ili elektronskom poštom.

Rokovi za dostavljanje radova su:

01. januar za broj koji se objavljuje u martu godine.
01. jul za broj koji se objavljuje u septembru.

Tekstove slati u elektronskom obliku na e-mail adresu: redakcija@humanistika.net

Izjavu autora odštampati, popuniti i potpisati i dostaviti originalan primerak redovnom poštom na adresu Redakcije a skeniranu verziju poslati na elektronsku poštu Redakcije. Obrazac izjave autora moguće je preuzeti sa internet sajta časopisa.

UPUTSTVO RECENZENTIMA

Recenzenti su samostalni u svom radu a njihov osnovni zadatak jeste da ocene svaki pojedinačni rad koji im se dostavi, čime doprinose unapređenju i održavanju visokog naučnoistraživačkog dometa i ranga samog časopisa ali i autora članaka.

Recenzenti su po pravilu višeg ili jednakog ranga (naučno ili nastavno zvanje) kao i autor rada koji se recenzira.

Proces rezenziranja je dvosmerno anoniman i sprovode ga dva nezavisna recenzetna za svaki pojedinačni rad (*Double Blind Review*). Recenzentima nije poznato ko su autori rada, niti autori rada znaju ko je recenzent njihovog rada. Anonimnost u pristupu je veoma važan preduslov za obezbeđivanje visokog stepena autonomije i objektivnosti

recenzenata. Sadržaj i postupak recenzije se smatraju poverljivim i recenzent, kao ni drugi članovi redakcije, ne smeju otkrivati trećim stranama nikakve detalje iz tog postupka. Rezenzenti imaju rok od tri sedmice (21 dan) da redakciji dostave recenziju u pisanoj formi na propisanom obrascu koji ima sledeće elemente:

Šifra/broj rada:

Naziv rada:

Ocena originalnosti rada:

Ocenu aktuelnosti, društvenog i naučnog značaja teme:

U kojoj meri je naveden i objašnjen teorijsko-metodološki okvir rada:

Ocenu korišćene naučne literature, savremenost i naučna relevantnost literature:

Opšta zapažanja o kvalitetu rada:

Predlog za kategorizaciju naučnog rada:

Saglasnost za objavljivanje rada.

Sugestije autoru za poboljšanje kvaliteta rada (opciono):

Odabrati jednu od preporuka za navedeni rad:

1. Objaviti bez izmena
2. Objaviti uz manje izmene
3. Nakon korekcije, rad poslati na novi krug recenzije
4. Odbiti

Napomene uredniku koje se odnose na opšte, metodološke a naročito etičke (plagijarizam) aspekte rada:

Datum ocene rada:

Ime, prezime, naučno zvanje i potpis recenzenta:

Instrukcije za kategorizaciju naučnih radova

Kategorizacija članaka obaveza je uredništva. Kategoriju članka mogu predlagati recenzenti i članovi uredništva, odnosno urednici rubrika, ali odgovornost za kategorizaciju snosi isključivo glavni urednik. Članci u časopisu se razvrstavaju u sledeće kategorije:

Naučni članci:

1) Originalan naučni rad (rad u kome se iznose prethodno neobjavljivani rezultati sopstvenih istraživanja naučnim metodom);

2) pregledni rad (rad koji sadrži originalan, detaljan i kritički prikaz istraživačkog problema ili područja u kome je autor ostvario određeni doprinos);

3) kratko ili prethodno saopštenje (originalni naučni rad punog formata, ali manjeg obima ili preliminarnog karaktera).

Izuzetno, u nekim oblastima, naučni rad u časopisu može imati oblik monografske studije, kao i kritičkog izdanja naučne građe (istorijsko-arhivske, leksikografske, bibliografske, pregleda podataka i sl.), dotad nepoznate ili nedovoljno pristupačne za naučna istraživanja.

Radovi klasifikovani kao naučni moraju imati bar dve pozitivne recenzije. U časopisu se objavljuju i prilozi vannaučnog karaktera, te se zbog toga naučni članci grupišu i štampaju jasno izdvojeni u prvom delu sveske.

Stručni članci:

1) Stručni rad (prilog u kome se nude iskustva korisna za unapređenje profesionalne prakse, ali koja nisu nužno zasnovana na naučnom metodu);

2) Informativni prilog (uvodnik, komentar i sl.);

3) Prikaz (knjige, računarskog programa, slučaja, naučnog događaja i sl.);

4) naučna kritika, odnosno polemika (rasprava na određenu naučnu temu zasnovana isključivo na naučnoj argumentaciji) i osvrti.

AUTHOR GUIDELINES

Humanistika Journal publishes original scientific papers, review papers and short or preliminary reports in the field of social and humanistic sciences. In addition, *Humanstika* publishes actual professional papers, informative appendices, reviews, scientific critiques and polemics that are relevant for the development of the scientific thought and its implementation in practice.

Since it covers a wide range of social and humanistic sciences, the journal is organized through special sections covering certain areas and is edited by reference editors with scientific and / or teaching titles. The journal promotes and advocates the affirmation of academic youth and international academic and scientific cooperation and exchange, especially in the Western Balkans countries, as a culturally, linguistically and demographically related environment.

All manuscripts are reviewed by two independent reviewers with necessary references in the given scientific fields. The reviewers are anonymous to the authors, and the authors are also anonymous to the reviewers *(Double Blind Peer Preview)*. All manuscripts are subject to verification on Ephorus and iThenticate platforms in order to verify authenticity and prevent plagiarism.

The language of the manuscript can be Serbian, English, Russian or some of the world's languages that are in widespread use in international communication in a given field of science. It is mandatory for the title and abstract to be in English.

Technical Characteristics of the Manuscript

The editorial staff of *Humanistika* Journal accepts only those papers that are written in accordance with the rules and instructions given herein. We note that it is especially important that the authors comply with the given rules in all, because this, in addition to methodological and formal norms, is an important determinant of the scientific papers.

Author's Name and Surname: Author's name and surname should be written in lowercase Times New Roman, 12, **Bold** left alignment. The affiliation is written under the name of the author, lowercase - *Italic* (font 12). If the author is employed at the faculty, after providing the faculty name, it is necessary to provide the name of the university and its head office location (e.g. Faculty of Philology, University of Belgrade, Belgrade). If the author is employed at a scientific institute, it is necessary

to provide the name of the city in which the institute is located (eg, Institute of Social Sciences, Belgrade).

Paper Title: Title is written in lowercase Times New Roman, 16, **Bold** left alignment. If necessary, a footnote may be placed next to the title for the purpose of citing the name, number, and other details of the project within which the article is written.

Summary (Abstract): Abstract is written in lowercase Times New Roman, 12, regular, double-sided, spacing 1.5. Summary (Abstract) is a brief informative overview of the article contents that allows the reader to quickly and accurately assess its relevance. It is in the interest of the journal and the authors that summaries contain terms that are often used to index and search articles. The constituent parts of the Summary are the aim of the research, the methods, the results and the conclusion. The Summary can be in Serbian, English, or some of the world's languages or in the Slovene language in the scientific field of language and literature. If the language of the paper is Serbian, Slovene or some of the world's languages, which is not English, the title preceding the abstract and the abstract must be in English. Abstract should be within 200-250 word range and is located below the title of the paper, while the Summary (abstract), along with the key words and the title in English, is located at the end of the paper.

Key words: Key words should be written in lowercase Times New Roman, 12, regular, left alignment, spacing 1.5. Keywords are terms or syntagms that best describe the content of the article for indexing and search purposes. They should be assigned with a reference to an international source (list, dictionary or thesaurus) that is most widely accepted either within a given scientific field or in science in general (for example, the list of key words Web of Science). The number of keywords cannot be less than five (5) nor greater than ten (10), and it is in the interest of the editors and the authors that the frequency of their use in the text of the paper is as high as possible. Keywords are given immediately following the Summary.

Basic Text of the Paper: Basic text should be written in lowercase Times New Roman, 12, regular, double-sided, spacing 1.5. New line is indented. The scope of the paper should not exceed 36,000 characters with spaces, including a Summary in Serbian and English, key words, a list of literature, footnotes and attachments. The papers should be written in a clear and understandable scientific style, respecting the logical order of the IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussion) criteria. In that sense, it is necessary to determine the subject, problem and the goal of the paper in the introductory part, then present the applied

methodology of the paper and present the obtained results, while in the discussion part, the results should be related to the conclusions.

Subtitles / Second Line Titles: Should be written in the middle of the page in lowercase - **Bold** (font 12).

Format of Citations and References

References in the text of the paper and in the literature list are cited according to the citing APA style, edition 6 (http://www.apastyle.org). We recommend authors to find more information, as well as the answers to other questions regarding APA standards, on the official website http://www.apastyle.org. If some of the papers have been produced in the research that requires some other way and style of citation (MLA, Chicago, Harvard, etc.), *Humanistika* editorial will accept such papers for publication, provided that the applied citation standard is fully consistent.

When citing a reference within the text, the following model must be used: (author's surname, year of publication). If authors from different references have the same surname, the initials of the author's name in a quote, e.g. (Armstrong, G. M., 1994) is used. If two or more authors are quoted in the same place, they should be listed in an alphabetical order within the same quote, separated by a point-of-phrase, e.g. (Gidens, 2001; Hajdeman, 2004).

The foreign names in the text should be transcribed into the Serbian language, and in the first mention behind the name, the original name should be given, followed by the year of publication of the paper, for example, Bodrijar (Baudrillard, 1985) or Pjer Burdije (Pierre Bourdieu). In case of two authors of the paper, the surnames of both are given, while in the case of a larger number of authors, only the surname of the first author is given, followed by "et al.". Citations are written in the designated space in the text of the paper, always after the end of the quotation, after the quotation mark. Any citation, regardless of its length, should be accompanied by a reference to the page number with mandatory quotation marks at the beginning and at the end of the citation.

Example: (Foucault, 1989: 59) or (Fuko, 1990)

The list of literature used in the paper is stated at the end of the paper and the list should not include papers not listed in the references. References are listed in alphabetical (Cyrillic and Latin, respectively) order according to the author's surname, first for the sources in the Cyrillic alphabet, which are followed by the sources in the Latin alphabet. When the source has no author, the title of the paper is given and

sorted according to the first word in the title. All papers are typed with an indentation in the second and the subsequent lines, in the manner shown in the examples, in order to emphasize the alphabetical order. When it comes to the paper of several authors, in the case of two to five authors of the paper, the surnames and initials of all are cited, while in the case of six or more authors, the surname and the initials of the first author are given, followed by the abbreviations, "i sar." or "et al.". When the paper of an author is cited several times in the references, the sequence of publishing years of the paper is respected. For articles from the journal, papers from the proceedings, as well as book chapters, it is necessary to indicate a page range of an article, or a chapter in the proceedings/book.

Examples of citing individual sources in the references are as follows:

Book /monograph:

Bibliographic data should contain: Surname, author's fist name initials. (year of publication).

Title of paper. Place of publication: Publisher.

Examples:

Chandler, D, & Munday R. (2011). *Dictionary of Media and Communication*. New York: Oxford University Press.

Hačion, L. (1996a). *Poetika postmodernizma*. Novi Sad: Svetovi.

Hutcheon, L. (1996b). *Narcistička naracija*. Zagreb: Znanje.

Chapter in the Proceedings:

Rocco, S. (2015). Creative Design Thinking as a Managerial Approach. In D. Jugo, D. Verčić i L. Ciboci (eds.), Proceedings of Communication and management Forum *(pp. 175–214*). Zagreb: Visoka škola za komunikacijski menadžment Edvard Bernajz.

Adorno, T. (1990.). Teze za sociologiju umetnosti. U: S. Petrović (Ed.), Sociologija književnosti (pp. 164–186). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Paper from the Scientific Journal:

Surname, author's fist name initials. (year of publication). Article title. *Journal title,* issue/volume number: page range.

Example:

Aracki, Z. (2015). Tehnologija kao prednost i izazov komuniciranja. *CM Časopis za komunikaciju i medije*, 34/X: pp. 121-128.

Article From Newspapers and Magazines:

Surname, author's fist name initials. (year of publication).Article Title. *Journal title*, place and date of publication, issue number: page range.

Example:

Šimić, A. (2016). Suzbiti govor mržnje na svakom mjestu. *Oslobođenje*, Sarajevo 09.12.2016. Broj: 25159: p. 11.

Laws and Regulations:

Full title of law or regulation, *Gazette Title*, number and year of publication.

Example:

Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, *Službeni glasnik RS*, No. 112/2015.

Web platform:

For all information from electronic platforms, indicate the date of access to information, database name or exact web address (URL): Surname, author's fist name initials (year). Document title (*Italic*). The date the site was visited, the website address.

Example:

Adair, J. & Vohra, N. (2003). The Explosion of Knowledge, References and Citations. Date Accessed 03. 01. 2017. URL: http://www.apastyle.org/manual/related/adair-2003.pdf

Illustrations:

Different types of illustrations (photographs, drawings, graphic charts, tables, maps, charts, schematics, etc.) can be included in the text of the paper, but they must be prepared in a quality resolution and in an appropriate electronic form. All illustrations must be in the appropriate places in the text and their contents must inform the paper itself. Each illustration must have its own ordinal number, title and, if necessary, a legend (explanations of characters, etc.). The ordinal number and the title of the illustration are written below the illustration, in lower case Times New Roman, 11, regular, central alignment, spacing 1.0.

Submission of Papers

The papers submitted by authors should be written in compliance with all the rules of academic writing and with respect for intellectual property rights. When submitting the papers, the authors are obliged to submit signed statements that guarantee that their papers represent the results of original and independent scientific paper. Papers are submitted in an electronic format, on a CD, or by e-mail.

Deadlines for submission of papers are:

January 1st, for the issue that is published in March of the given year.

July 1st, for the issue that is published in September of the given year.

Texts should be sent in an electronic format to the following e-mail address: redakcija@humanistika.net

Authors' statement should be printed, filled in, signed, and the original copy sent by regular mail to the Editorial office, while the scanned version should be sent to the email address of the Editorial office. The author's declaration form can be downloaded from the Journal's website.

INSTRUCTIONS TO REVIEWERS

Reviewers are independent in their work and their main task is to evaluate each individual paper that is delivered to them, thus contributing to the improvement and maintenance of the high scientific research outreach and ranking of the magazine itself, as well as of the authors of the articles.

The reviewers generally have an equal or higher rank (scientific or teaching title) than the author of the paper being reviewed.

The review process is a two-way anonymous and is conducted by two independent reviewers for each individual paper (Double Blind Review). The reviewers are anonymous to the authors, and the authors are also anonymous to the reviewers. Anonymity approach is a very important prerequisite for ensuring a high level of autonomy and objectivity of reviewers. The review content and procedure are considered confidential and the reviewer, as well as other members of the editorial board, must not disclose any details from the process to the third parties. Reviewers have a three-week deadline (21 days) to submit a review in writing to the editorial office, on a prescribed form that has the following elements:

Paper code /number:

Paper Title:

Assessment of the originality of the paper:

Assessment of the actuality, social and scientific importance of the theme:

To what extent is the theoretical and methodological framework of the paper detailed and explained:

Evaluation of the used scientific literature, contemporary and scientific relevance of literature:

General observations on the quality of the paper:

Proposal for categorization of the scientific paper:

Approval for publication of paper.

Suggestions for the author to improve the quality of the paper (optional):

Choose one of the recommendations for the given paper:

1. Publish without modifications

2. Publish with minor changes

3. After the correction, send the paper to a new round of reviews

4. Refuse

Notes to the Editor regarding general, methodological and especially ethical (plagiarism) aspects of e paper:

Date of evaluation of the paper:

Name, surname, scientific title and signature of the reviewer:

Instructions for Classification of Scientific Papers

Classification of articles is an obligation of the editorial board. The article classification may be proposed by reviewers and editorial staff, that is editors of the sections, but the responsibility for the classification is borne solely by the editor-in-chief. Articles in the journal are classified into the following categories:

Scientific articles:

1) Original scientific paper (a paper which presents previously unpublished results of one's own research by the scientific method);

2) a review paper (a paper containing an original, detailed and critical presentation of a research problem or an area to which the author has made a certain contribution);

3) a short or preliminary report (an original scientific paper of full format, but of a smaller scale or of a preliminary character).

Exceptionally, in some areas, the scientific paper in the journal can take the form of a monographic study, as well as a critical edition of scientific material (historical-archival, lexicographic, bibliographic, data review, etc.), previously unknown or insufficiently accessible for scientific research.

Papers classified as scientific must have at least two positive reviews. The journal also publishes extracts of the extra-curricular character, and for this reason scientific articles are grouped and printed clearly separated in the first part of the Journal.

Professional articles:

1) Professional paper (an appendix offering experience useful for improving the professional practice, not necessarily based on a scientific method);

2) Informative appendix (editorial, comment, etc.);

3) Review (books, computer programs, cases, scientific events, etc.);

4) Scientific critique or polemics (discussion on a particular scientific topic based exclusively on scientific argumentation) and reviews.

LISTA NAUČNIH OBLASTI

za objavljivanje radova u časopisu Humanistika

Časopis *Humanistika* objavljuje naučne i stručne radove u skladu sa Zakonom o naučnoistraživačkoj delatnosti i Aktom o uređivanju naučnih časopisa Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Humanistika je interdisciplinarni časopis koji objavljuje radove iz polja društveno-humanističkih nauka a koji spadaju u najmanje jednu naučnu oblast iz sledeće tabele:

Naučno polje	Društveno-humanističke nauke
Naučne oblasti	Bibliotekarstvo, arhivarstvo i muzeologija
	Ekonomske nauke
	Istorijske, arheološke i klasične nauke
	Kulturološke nauke i komunikologija
	Menadžment i biznis
	Pedagoške i andragoške nauke
	Političke nauke
	Pravne nauke
	Psihološke nauke
	Sociološke nauke
	Teologija
	Filozofija
	Filološke nauke
	Nauke o umetnostima
	Fizičko vaspitanje i sport
	Specijalna edukacija i rehabilitacija

Za svaku naučnu oblast u časopisu postoji zasebna rubrika koja nosi isti naziv kao i naučna oblast. Svaku naučnu oblast/rubriku uređuje poseban urednik oblasti/rubrike koji je član Redakcije. Svaki urednik u časopisu mora posedovati važeći izbor u neko od nastavnih i/ili naučnih zvanja stečen na akreditovanoj visokoškolskoj ustanovi, odnosno nadležnom ministarstvu u Republici Srbiji.

Za svaki rad koji se objavljuje u časopisu Redakcija obezbeđuje dva nezavisna anonimna recenzenta koji moraju posedovati važeći izbor u neko od nastavnih i/ili naučnih zvanja stečen na akreditovanoj visokoškolskoj ustanovi, odnosno nadležnom ministarstvu u Republici Srbiji. Oba recenzenta moraju biti u višem rangu nastavnog ili naučnog zvanja od autora teksta koji se recenzira.

Za ceo časopis, kao i za svaki pojedinačni rad koji se objavljuje u časopisu, Redakcija obezbeđuje punu bibliometrijsku obradu radi što bolje propulzije, identifikacije i valorizacije u nacionalnom, regionalnom i globalnom naučnoistraživačkom okruženju.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

3

HUMANISTIKA : časopis za istraživanja u društvenim i humanističkim naukama = Humanities : journal of research in the social sciences and humanities / glavni i odgovorni urednik Boban Tomić. - Vol. 4, br. 7/8 (mart-septembar 2020) - . - Beograd : Visoka škola za komunikacije, 2017- (Beograd : Šprint). - 23 cm

Polugodišnje. - Tekst na srp. (ćir. i lat.) i engl. jeziku. - Drugo izdanje na drugom medijumu: Humanistika (Beograd. Online) = ISSN 2560-4376
ISSN 2560-3841 = Humanistika (Beograd)
COBISS.SR-ID 230809100

HUMANITIES
Journal of research in the social sciences and humanities
ISSN 2560-3841, ISSN 2560-4376 (Online) UDK 3
Vol. V No. 10/2021

Publisher:
Faculty of Communication
Belgrade, Serbia

Adress:
Terazije 27/VI, 11103 Beograd
Line: +381 11 26 04 608, Cell: +381 64 980 60 60
Email: redakcija@humanistika.net
www.humanistika.net

Editor-In-Chief
Boban Tomić, Faculty of Communication Belgrade, Serbia

International Editorial Board

Claudia Alvares, Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias, Lisboa, Portugal, **Aysu Arsoy**, Eastern Mediterranean University, Famagusta, North Cyprus, **Dilek Beybin Kejanlıoğlu**, Giresun University, Tirebolu, Turkey, **Montse Bonet Bagant**, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain, **Manuel José Damásio**, Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias, Lisboa, Portugal, **Vaia Doudaki**, Uppsala University, Uppsala, Sweden, **Milorad Đurić**, Faculty of social science, Belgrade, Serbia, **Nico Carpentier**, Uppsala University, Sweden; Vrije Universitteit Brussel, Belgium; Charles University in Prague, Czech Republic, **Nino Ćorić**, Faculty of philosophy University of Mostar, Bosnia and Hercegovina, **Paulo Faustino**, Porto University, Porto, Portugal, **Darko Gavrilović**, University of Novi Sad, Novi Sad, Serbia, **Andreas Hepp**, Universität Bremen, Bremen, Deutschland, **Ljiljana Jovčić**, High medical school, Belgrade, Serbia, **Mirjana Kovačević**, Faculty of communication, Belgrade, Serbia, **Piotr Kwiatek**, American University of the Middle East, Kuwait City, Kuwait, **Boris Labudović**, Communication Direction Institute, Novi Sad, Serbia, **Niki Lambropoulos**, University of Patras, Patra, Greece, **Irina Milutinović**, Institute of European study, Belgrade, Serbia, **Nenad Perić**, Metropolitan University, Belgrade, Serbia, **Maria Popović**, Adriatic University, Bar, Montenegro, **Abdel-Badeeh M Salem**, Ain Shams University, Cairo, Egypt, **Filip Škiljan**, Institutte for migrations and minorities, Zagreb, Croatia, **Maja S. Vukadinović**, High school of business, Novi Sad, Serbia, **Dijana Medenica Mitrović,** Faculty of business menagement, Bar, Montenegro.

Advisory Board

Milan Bošković (Beograd), **Vladimir Ilić** (Beograd), **Lazar Jovanov** (Novi Sad), **LJiljana Nešković** (Beograd), **Nebojša Petrović** (Novi Sad), **Mirko Jakovljević** (Kolašin), **Mira Radojević** (London, UK), **Srđan Sušić** (Beograd), **Slađana Vasiljević** (Užice).

Proofreader
Jovana Tomić

The journal is published quarterly, in March and September. Papers published in the journal are in the electronic edition of the magazine on the site: www.humanistika.net

Prepress and print:
Šprint doo, Belgrade

www.humanistika.net
www.viskom.edu.rs
www.humanitiesonline.net

ISSN 2560-3841